

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

**KİM
BU?**

Mustafa Kemal

Orhan Koloğlu

BOYUT KİTAPLARI

Kim Bu Mustafa Kemal?

ORHAN KOLOĞLU

BOYUT KİTAPLARI
BOYUT YAYIN GRUBU

KİM BU MUSTAFA KEMAL?

■
Orhan Koloğlu

Boyut Kitapları Yayın Yönetmeni
Uğur Büke

Sanat Yönetmeni
Murat Önez

Tasarım
Tamer Kayış

Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince
Boyut Yayıncılık A.Ş.'ye aittir.
Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında,
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

ISBN 975-521-089-X

1. Basım Kasım 1997

Baskı
Boyut Matbaacılık A.Ş.

Yazışma Adresi: Yüzyıl Mah. MAS-SIT Matbaacılar Sitesi No. 115 34560 Bağcılar/ İSTANBUL
Tel : (0 212) 629 53 00 (Pbx) Faks : (0 212) 629 05 74-75

İçindekiler

2038'in Gençleri İçin... 11

I

SAVAŞ YILLARI

Devleti Ebed Müddet'i Kim Yıkı?	15
Osmanlı'nın Devamını İsteyen Var mıydı?	19
Bu Mustafa Kemal de Kim?	23
Her Şey 19 Mayıs Günü mü Başladı?	27
Kuvayı Milliye'yi Vahdettin mi Kourdurdu?	31
İttihatçılık ve Fırkacılık Yapmayacağıma Vallah Billah...	35
M. Kemal'in Askerliği Anlayış Şekli	39
Çerkez Ethem Neden İstiklal Madalyası Alamadı?	43
İstiklal Mahkemeleri'nin Rolü	47
Strateji İçinde Taktik Başka, Takiyye Başkadır	51
'Biz Bize Benzeriz' Ne Demek?	55
Kurtuluş Savaşı Bağımlılık İçin mi Yapıldı?	59
Wilsoncularla İngiliz Muhipleri Arasında	63
Ortak Düşmana Karşı Bolşeviklerle Dostluk	67
Kurtuluş Savaşı'na Leydi Harington'un Balosundan Bakış	71
Hilafeti Tartışmaya Kim Soktu?	75
Kurtulmayı Değil, Kurtarılmayı Bekleyenler	79
Dini Dayanışma Ama Panislama'sız	83
Türkiye'nin Efendisi Gerçek Üretici Olan Köylüdür	87
İşgale Karşı Saraylı ve Anadolulu Kadın	91
Ankara Kaybetsaydı Ne Olurdu?	95

II

ZAFER VE BARIŞ

Gazi'liğe Münci (kurtarıcı)'liğin Eklenişi	101
Artık Herkes Kemalist	105
Zafer Kazanan Meclisi Tanımayana Ne Denir?	109
İngiliz Başbakanını Deviren Barış Taktiği	113
150'likleri Mahkum Ettiren Bilinçsizlik	117
Osmanlı Siyasi Mirasının Tasfiyesi	121
Osmanlı Ekonomik Mirasının Tasfiyesi	125

III

DEVRİMLER DÖNEMİ

Türkiye'nin Özelliği: Asker Ağırlıklı Kadrolar	131
İnanç-Akıl Dengesinde Yeni Dönem	135
Çağdaşlaşmak ve Tabuları Yıkma İçin Devrim	139
Cumhuriyeti Aceleyle Gelmiş Bulanlar	143
Halife İlk Kez Hristiyanların Oyuncakçı Olunca	147
1920-30'larda Demokrasi Hemen İşleyebilir miydi?	151
Özgür Değil Devrimin Aracı Basın	155
Kendi Özelliklerimize Uygun Laiklik	159
Toplumumuz Şeriat İsteyenden Neden Ürker?	163
Milliyetçilikten Ulusçuluğa	167
Dünyada Barışın Bekçisi Türkiye	171
Devletçiliğe Zorlayan Ortam	175
Devrimciler Arası Hesaplaşma	179
Ölçsüzlüğü Derecesinde İçten Bir Bağlılık	183
Aydının Önlenemez Şaşkınlığı	187
Devrimin Kadrolarını Yetiştirmeye Öncelik Verilince	191
Cumhuriyetin 15 Yılına Bilançosu	195

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

IV

ÖLÜMÜNDE

Ölmez Eserine Bağlılık	201
Elli Yıl Süren Bir Matem	205
O'nun İvmesiyle 1963'e Projeksiyon	209
Barışçı Politika Geleneğinin Devamı	213
Kemalizm'in Son Adımı: Demokrasi	217

V

ALTMİŞ YILDIR SÜREN SORGULAMA

Sadece 'Beni Unutmayın' Demişti	223
Her Devrimi Bir Restorasyon Dönemi İzler	227
Kemalizm'in Atatürkçülük'e Dönüşmesi	231
Yasa ile Korunmaya Alınması	235
İz'inde miyiz, İzin'de miyiz?	239
Dinci Gözüyle Bakış	243
Yahudilik ve Masonluk Bağlantısı Arayışı	247
Sol Bakışla Değerlendirme	251
Cinsel Yaşamı da Gündeme Geldi	255
İkinci Cumhuriyetçi'lere Göre	259
Demokrasi Tutkunu Bir Ordu	263
Özlemi Körükleyen Bir İnkâr	267
Yine de 21. Yüzyıla Yaşayarak Giriyor	271
10 Kasım 2038'de...	275

2038'in Gençleri İçin...

HAKKINDA on binden fazla kitap yüz binlerce makale yazılmış bir kimsenin artık bilinmeyen tarafı kalmamış olmalıdır. Özellikle yaşamdan ayrılmasının üzerinden altmış yıllık bir süre de geçmişse o kişi artık hakkında söylenenleri etkileyebilecek durumda da olamaz. Yani objektif bakış için gerekli koşullar oluşmuş demektir.

1919'da yani yaklaşık 80 yıl önce anında, sadece Türkiye'nin değil bütün dünyanın da gündemine yerleşen Atatürk o zamandan beri tartışılıyor. Haylice hayranlıkla sonra eleştirel bakışla hakkında söylenmedik şey bırakılmadı... Zafer denilen şeyler gerçekten zafer mi?.. Bir ideolojisi gerçekten var mı?.. İlkeleri denilen şeyler gerçekten bir değer taşıyor mu?.. Sadece bu temel konular değil, bir sürü ayrıntıda da didik didik edildi. Transatlantik boyunda gemiyle Samsun'a götürenler, İstiklal Mahkemeleri'ne yüz misli insan idam ettirenler, bir cep kutusu içinde 300 kilo altın aldığını söyleyenler, hem komünist hem de İngiliz ajanı olduğunu ileri sürenler çıktı. Hatta eşcinsel olup olmadığı, annesinin fahişelik yapıp yapmadığı bile araştırıldı.

Böylesine kapsamlı bir sorgulama sonunda bilinmeyeni kalmayan bir kişi hakkında artık kesin yargılara varılmasını beklemekten daha doğal bir şey olamaz. Bununla bir Atatürk kalıbı yapılacağını ve artık hiç değiştirilmeyeceğini söylemek istemiyorum. Gelecekte de yeni belgeler bulunabilir yeni değerlendirmelere girilebilir. Ancak ayrıntılar dışında tarihte oynadığı rolün artık herkesce, sevenleri kadar sevmeyenlerince de kabul edile-

cek bir çizgiye oturtulması çağı gelmiştir. Böyle bir yargıya varmamız, Kuvayı Milliye düşmanlarınca başlatılan eleştirilere, sağcılarının, dincilerin, solcularının, Kemalistlerin, Atatürkçülerin ve nihayet liberallerin katkılarının yeni temalar getirememesi, bir çoğunun geçerliliği kanıtlanamamış eski tezleri tekrarlamaktan ileri gidememelerinden kaynaklanmaktadır. Bunu başarmamız toplumumuzdaki anlayış inatçılığının aşılmasına ve 21. yüzyıl Türkiye'sinin daha sağlıklı kurulmasına yardımcı olacaktır.

Atatürk hiç bir zaman kendi hayranları çoğaldığı zaman toplumumuzun çağ atlamış olacağını söylememiştir. Aksine Türkiye ve Türk toplumu hayranlıkları çekecek düzeye eriştiği zaman hedefe ulaşılmış olacağını vurgulamıştı. Ben bu kitabı torunlarımız Ceylan, İara, Serra, Cem, Melissa ve Yaman'ın çocukları için yazıyorum. Altısı da bugün 8-12 yaş arasındalar. Onların 2038'de Atatürk'ün yüzüncü ölüm yıldönümünün anılması sırasında yirmi yaşlarında olacak çocukları tarafından da kabul edilecek bir çerçeveyi şimdiden oluşturamazsak asıl o zaman Atatürk'e ihanet etmiş oluruz.

I

Savaş Yılları

Devleti Ebed Müddet'i Kim Yıktı?

1919 YILI başında bir batılı yazar **Osmanlı ülkesinin durumu**'nu şöyle anlatıyordu:

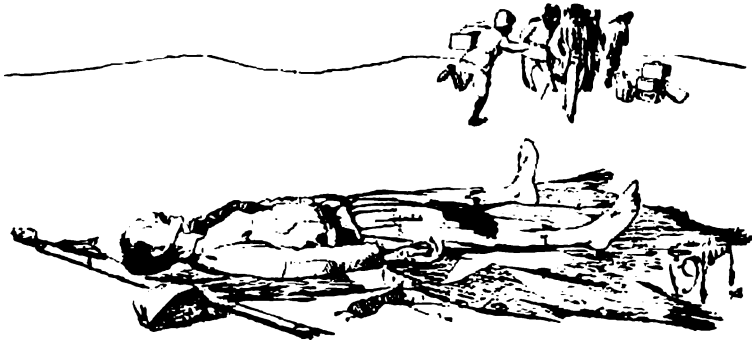
'Allah Baba, Cebrail ile birlikte gökyüzünden dünyamıza bakıyordu. Altlarındaki bölgenin Osmanlı toprakları olduğunu anlamakta hiç güçlük çekmediler. Tarlaların bakımsız hali, yıkılmış şehirler, barut kokusu, vuruşma gürültüleri, yangın ışıkları, nerede olduklarını belirlemeye yeterliydi.'

Türk'ün tanımlanması ise şöyleydi:

'Kötü yönetici, barbar, kan akıtıcı, ilkel, aklı kıt, bilgisiz, kaderci, çökmüş bir ırkın üyesi... Uzun süren bir egemenliğe rağmen, üzerinde dolaşanın ayağına takılacak bir kök bile yetiştirmemiştir.'

'Alçaktan çok ahmak' olan bu Türk'ün bir diğer büyük kusuru da **'Ahmaktan çok daha fazla alçak olan Alman ve ahmaktan ziyade alçak olan Avusturyalı'** ile işbirliği yapmış olmasıydı. Üstelik Protestan Alman, Katolik Avusturyalı ve Ortodoks Bulgar'la ittifak kurup İslamları ayaklandırmak için Cihad ilan etmişti. Affedilecek, hoş görülecek tarafı yoktu. Yüz yıldır Avrupalıların izlediği **'Mirası için birbirimizi boşuna yememize gerek yok, bırakalım eceliyle ölsün, kalanları sonra paylaşırız'** politikası artık hedefine ulaşmıştı. Emperyalistler arasındaki dünyanın paylaşılması amaçlı bir savaşta yanlış tarafa oynadığı için Osmanlı Devleti'nin sonu gelmişti. Ama...yanlış tarafa oynamayıp İngiliz-Fransız-Rus tarafına oynasaydı varlığını aynen de-

vam ettirebilecek miydi?.. Mümkin değil. Osmanlı topraklarını asıl paylaşmayı ve içindeki cemaatleri ayaklandırmayı planlayan zaten bu gruptu. Birinci Dünya Savaşı sömürsüz kalan Orta Avrupa devletleriyle sömürgelerini biraz daha artırmak isteyenlerin savaşıydı. Mantiki olarak Osmanlı Devleti'nin bunun dışında kalmaya özen göstermesi gerekirdi. Hiç şüphesiz iki taraftan da katılması için zorlanacaktı ve karşı koyamayacaktı. Ancak daha geç bir tarihte ve tarafların güçleri arasındaki dengenin belirlendiği bir aşamada işe karışması en azından hem insan hem mal açısından kaybının sınırlı olmasını sağlardı. Ayrıca toprak kayıplarında da Anadolü'nün dörtte ya da beşte biriyle yetinmesi tehdidiyle karşı karşıya kalmazdı. Arapların ayrılması, Ermenilerin bazı topraklara gözlerini dikmesi, Yunanlı ihtirasları ise mutlaka gündeme gelecekti. Savaşın sonunda Avusturya imparatorluğunun nasıl minicik bir Avusturya Cumhuriyeti'ne dönüştürüldüğü akla getirilirse parçalanmanın kaçınılmazlığı kabul edi-

TÜRK GÖRÜŞÜ:

Zaferi Nihai

Yutdışına kaçmakta olan İttihatçı liderler:

'Zaten hasta değil mi idi!..'

(Cem, 1918)

lir. Ancak, tarihinde beşyüz yıldan beri ilk kez Ankara'ya kadar çekilip kendini savunmak durumunda kalmazdı.

Bu duruma gelmenin sorumlusu tabii ki o yıllarda iktidarda bulunan İttihatçılardı. Ancak her şeyden sadece onları suçlu görmek de yeterli olmuyor. Üç-beş yıllık bir sürede ancak kurumlaşmamış yapılar yıkılır. Gerçekten bir '*devlet*' bir '*imparatorluk*' olanın çöküşü yüzyıllar süren bir ihmalin, bir durağanlığın sonucudur, daima. **Roma İmparatorluğu'nun da Bizans'ın da yıkılışı 2-3 yüzyılda tamamlanmıştır. Tıpkı Osmanlının ki gibi. 'Ebed müddet' yaşayacağını hayal ettiği bir kurumun böyle yok oluvermesi tabii ki toplumun belleğinde kapatılması güç bir yara açacaktı. Tek teskin edici ilaç olarak 'İttihatçıların suçluluğu' hep kullanıldı ama yeterli bulmayanlar çıktı; daha gerilerde 18. ve 17. yüzyıllarda aramak yerine Osmanlı sonrasında Cumhuriyet'te arayan cambazlar belirdi.**

AMERIKAN GÖRÜŞÜ:

'Bekleyen'

(New York Times, 20.2.1921)

Osmanlı'nın Devamını İsteyen Var mıydı?

1919 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun devamını, padişah ve Babıali'den başka isteyen var mıydı?

Günün egemen gücü '*Savaşın Galipleri*' barış konferansında Osmanlı topraklarını paylaşmanın pazarlıkları içindeydiler. En büyük söz sahibi *İngiltere Başbakanı Lloyd George 'Hindiden (=Turkey) Türkler'e de birkaç kemik bırakılır'* deyip Osmanlı başmurahhası sadrazam **Damat Ferit Paşa**'yı geri gönderirken, sekiz yüzyıl önce Haçlı Seferleri sırasında oluşturulan Türkiye kavramına son içeriğini kazandırıyordu. Yüzyıllarca biz kendimizi '*Devleti Âliye = Yüce Devlet*' ya da '*İslam Devleti*' diye anarken Avrupa hep Türkiye deyimini kullanmıştır. Devletin çözülme aşaması ilerledikçe 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kendi düşünürlerimiz, hatta resmi mercilerimiz bile Türkiye'yi benimsemeye başladılar. Zira sadece gayri müslim cemaatler değil, Arap, Arnavut gibi Müslüman cemaatler de kendi bağımsızlıklarını aramaya girişmiş, ayaklanmalara yönelmişlerdi. Cihan Savaşı'nın sonunda Avusturya ve Rusya gibi imparatorluklar parçalanırken Osmanlı'nın sapaşaglam kalmasını hiçbir batılı düşünmüyordu. Sevr barışında sadece İstanbul için verilen ödün dışında Türkler'e ayrılan topraklara İmparatorluk denebilir miydi?

Barış konferansına başvuran **Hicaz, Suriye, Irak Arapları**'nın içinde Osmanlıyı isteyen tek bir kimse yoktu. Aksine her girişimlerinde Türkleri suçlamanın kendilerine daha büyük avantajlar sağlayacağı inancındaydılar. Mutlak bağımsızlıklarını istiyorlardı.

Hint Müslümanları Türkler'in kaderiyle ilgili değillerdi, aksine savaş suçlusu olarak cezalandırılmalarını doğal karşıladıklarını saklamıyorlardı. Onlar sadece Hilafetin kaderiyle ilgilidiler. Makamın İstanbul'da ve Osmanlı hanedanında kalmasını istiyor, İslama hain saydıkları Arap liderlerin hilafeti elde etme çabalarına karşı çıkıyorlardı.

Sadrazam Damat Ferit kanalıyla barış konferansına sunulan Osmanlı projesi ise Arap vilayetlerinin özerkliğe sahip bölgeler olarak Osmanlı İmparatorluğu içinde muhafaza edilmesini önermişti: *'Hilafeti celile ve saltanatı saniye ve Hanedanı ali Osmanın hukukunun tamamîyetinin korunması'* tek endişele-riydi. Hürriyet fırkasının ise bir fikri olduğunu söylemek güçtü.

Hayalciliğin böylesine herhalde tarihte pek az rastlanır. O dönemde gerçekçi bakışı *'Misakı Milli = Ulusal And'* ile erzurum ve Sivas Kongrelerini yapanlarla ulusun temsilcisi olarak son

Hürriyet ve İtilaf fırkasının
ictimandan

Gazeteci: - *Reis beyefendiyi
görebilir miyim?*

Hademe: - *İnkamı yok pek
muhim işleri müzakere ile
meşgul.*

Gazeteci: - *Demir riyaset
odasının önünden geçtim
nınyıyordu.*

Hademe: - *Allah Allah,
sorduğun suale bak, belki is-
tibareye yatmıştır.*

(Sedat Simavi'nin
Güleryüz'ünden)

Osmanlı meclisine seçilen milletvekilleri ortaya koymuşlardır. Artık çok uluslu bir devlet ya da İslamın savunucusu bir güç olmadığımızın bilincine varmışlardı. Vahdettin ile Damat Ferit'in istediği şekilde bir yapı kendi gücüyle ayakta duramayacağı için ister istemez koruyucu bir güce ihtiyaç duyacaktı. Bunun İngiltere'den –En çok Müslüman uyruğu bulunan devletten– başkası olmasını düşünen yoktu. O sırada ortaya çıkan halife adaylarının da (**Şerif Hüseyin, Mısır Kralı, Haydarabad Nizamı**) hep İngiliz kontrolündeki kişiler olması Vahdettin'e başka seçenek bırakmıyordu. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin devamını savunmak İngiltere politikasıyla özdeşleşmekten başka bir anlam taşımıyordu.

Vahdettin yurtdışına kaçtıktan sonra Mısır ve Hicaz'ı ziyaretinde ne sultan ne de halife diye karşılanmadığını gördüğünde herhalde Arapların kendisi hakkında ne düşünmüş olduklarını anlamıştır.

Son Haçlı Seferi:

Halkların kendi kaderlerini tayin hakkını güvenceye almak için (Arta İngiliz, eşekte Yunan)
(Fransız karikatürü)

Bu Mustafa Kemal de Kim?

19 MAYIS 1919 öncesinde Mustafa Kemal kamuoyu için neyi temsil ediyordu?

İttihatçılığı, Hareket Ordusu'na katılışı, Derne cephesindeki çalışmaları kendi yakın arkadaşları dışında kimse tarafından bilinmiyordu. 1915'de Çanakkale cephesinde Arıburnu ve Anafartalar'daki başarılarıyla ismi işitildi. Ancak bu da o dönemde -daha sonralardaki herşeyin ona mal edilmesi şeklinde olmadı. **Liman von Sanders** ve komutanı **Cevat Paşa**'dan sonra anıldı. Çanakkale olayını anlatan Harbiye Nezaretinin **Harb Mecmuası**'nın kapağında resmi çıkmış ama adı anılmamıştır. **Tasviri Efkar** gazetesi 4.12.1918 tarihli sayısında, o zaman onu ilk defa topluma tanıtmak için sansürden ne güçlükler çektiklerinden bahseder. Enver Paşa'nın onun veya başkalarının ön plana çıkmalarından hoşlanmadığı hakkında söylentiler daha o yıllarda belirmişti.

Veliahtken **Vahdettin**'in yaveri olarak Almanya'ya gitmesi 1919'da Anadolu'ya tayini için zemin oluşturmuş ama İstanbul hiyerarşisi içinde yerini fazla yükseltmemiş, etkinliğini artırmamıştı. Esasen daha Libya Savaşı günlerinde Almanlarla yıldızı barışmamış olduğu için (Onun hakkında aşırı ihtiyatlı, kolayca sürüklenemeyecek kişi değerlendirmesi yapmışlardı; Enver işlerine çok daha uygundu) Osmanlı ordusuna hakim olan Almanlar tarafından da destek görmedi. Suriye Filistin cephesindeki planlarına karşı çıkışı ve görevleri red etmesi yüzünden bu ilişkiler tam bir kopuş noktasına da varmıştı. **Kudüs, o İstanbul'da iken İn-**

gilizler'in eline düştü. Arap ihtilali'nin tam geliştiği ve İngiliz ordusunun son saldırı için tam hazırlandığı dönemde (Eylül 1918'de Filistin'deki 7. Ordu'nun komutanlığını üstlendi, kısa süre sonra İngiliz saldırısı başladı ve üç ordudan oluşan cephe-miz çöktü. Bir buçuk ay sonra da Mondros ateşkesiyle Osmanlı Devleti teslim oldu.

İngiliz tarihçileri ondan Birinci Dünya Savaşı'nın tek yenil-memiş komutanı diye bahsederler. O cephenin çöküşü bir ordu-nun yenilişi değil, bütün devletin iflasıydı. Bizde ise daha olayın

Çanakkale'de Kireçtepe'de:
Büyükluğüne söz bulunamayan bir levhai şehamet:
'Bizi yükseltmek için fedayı can eden mübarek şehidler yatağı'
(Harp Mecmuası No: 4, Ocak 1916)

üzerinden bir ay geçmeden suçlu aranmasına girişilmiştir. Kasım'ın sonunda Tasviri Efkar *'Filistin bezimeti nasıl oldu?'* dizisini o savaşa katılanların kaleminden aktarmaya başlar. Yazılanların doğal olarak duygusallığı ve yüzeyselliği karşısında, İstanbul'a dönmüş olan M. Kemal'in hemen düzeltmelere giriştiği görülür. İşsiz güçsüz olan paşanın nasıl değerlendirildiğini gazetenin yazısından aktaralım:

'Hataları baksız yere kabahatli olmayanlara yüklemek gibi bir maksadımız yok... Biz Kemal Paşa'yı takdir cyleyenlerdeniz... Ama şunu da söyleyelim ki kendisi gazetecilerle biraz fazla mülahakat ediyor. Suriye'den geldi geceleli bununla üç dört defadır beyanatta bulundu. Öyle zannediyoruz ki şahsi propagandalar yapılabacak, siyasi maksatlar takip edilecek zamanda hiç değiliz. M. Kemal Paşa gibi hayatını tehlikeye koyarak hizmet gösterebilmiş olanlardan şu gaileli zamanlarda ileri görüşlü hareket hususunda umuma öncülük bekleriz. Böyle yapılmayıp da bir takım fırkalara istinaden yükselmek gayesi takip olunursa zannederiz ki eski hizmetlerinin kıymeti de halkın nazarında derhal biçe iner.'

Görüldüğü gibi, Atatürk, İttihatçılar takımından sayılmakta, saygıdeğer bir şekilde anılmakta, fırkacılıktan sakınması önerilmektedir. Kısacası sadece başarılı paşalardan biridir.

Her Şey 19 Mayıs Günü mü Başladı?

‘YIL 1919... Mayısın 19’u... Kızaran ufuklardan kaldırıyor başını...’ diye başlar, ünlü bir Kemalistin ünlü bir şiiri. Bununla güneşin doğuşunu Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya Ayak basışıyla özdeşleştirir. Herşeyin o gün başlamış olduğunu anlatmaya çalışır.

Ne oldu 19 Mayıs günü?.. Paşa ile yanındakiler Bandırma vapurundan çıkıp Samsun’da limanına ayak basışlarında bir eylem yaptılar mı?.. Örneğin cumhuriyet mi ilan edildi, ya da bir zafer mi kazanıldı?.. Hiçbiri değil. Yerel yöneticiler tarafından karşılandılar ve hemen Havza’ya geçtiler, sonra da Amasya’ya. Bu iki kentten, önce kapalı nitelikli mesajlarla mülki ve askeri yöneticilerle temasa geçti. Sonunda **ilk açık siyasi girişimini oluşturan bildirgesini 21-22 Haziran gecesi Amasya’dan her tarafa yolladı.** Bunda açıkça toplumu *‘vatanın bütünlüğü ve bağımsızlığın kurtarılması için birlikte çalışmaya’* çağırıyordu. İkisini de kaybetme tehlikesinin varlığını, merkezi hükümetin üstlendiği sorumluluğu yerine getiremediğini, milletin ancak kendi azmi ve kararlılığıyla kurtulabileceğini, bu amaçla örgütlenmek üzere bir ulusal kongreye temsilcilerin gönderilmesini istedi. **Erzurum ve Sivas Kongreleri böylece gerçekleşti.**

Gerçek ayaklanma o gün yani Samsun’a ayak basıştan 34 gün sonra başlıyordu. Geri dönüşü olmayan bir adımdı bu. İstanbul’dan bütünüyle boşanıyor, her türlü çözüme Anadolu’da ve Anadolu halkıyla ulaşmanın kararını açıklıyordu. Dört buçuk

yüzyıldır toplumun kaderini kendi varlığına bağlamış olan İstanbul ve kurumlarının reddiydi bu. Olayın niteliği sebebiyle Atatürk ihtilalinin başlangıcı olarak Amasya bildirgesinin tarihini değil, **Anadolu'ya ayak basışının tarihini** seçmiş ve Büyük Nutku'nu şu sözlerle başlatmıştır:

'1919 Mayısının 19. günü Samsun'a çıktım. Vaziyet ve manzarai umumiye (şöyleydi)...

En önemlisi, İkinci Meşrutiyet'in ilanından beri (1908) ısrarla vurgulanan **'Ulusal egemenlik'** ilkesine uygun olarak, girilen mücadelede toplumun üst tabakasının, seçilmişlerin değil, tabanının **-unsuru aslisi'nin-** gerçek güç olarak kabulünün ilk kez açıklanmasıdır. Anadolu'ya ayak basmasıyla bildirgesini yayınlamasının önemleri arasında Atatürk'in tercihini ikinciden yana kullanmasını, kendi insanlarına ve vatanına olan bağlılığının yü-

Türk: 'Ne biçim halkların kendi geleceğini kendisinin kararlaştırması hakkı bu.'
(İtalyan karikatürü, 4.4. 1920)

celiğiyle açıklamak gerekir. Nitekim onbeş yıl kadar sonra eski baş düşmanı İngilizler onunla uzlaşmada yöntemler ararken, kutlamak için doğum gününü sorduklarında yanıtı '*19 Mayıs*' olarak vermiştir.

Atatürk'ü Anadolu'dan başka güvenilecek yer bulunmadığına inandıran, cepheden dönüşünde İstanbul'da geçirdiği 6,5 aylık süre oldu. Sürdürülen Bizans oyunlarının kısırlığını ve oradan bir sonuca varılamayacağını ilk farkedenden odur. Nitekim 1919 sonunda İstanbul meclisine seçildiği halde Ankara'dan ayrılmamayı tercih etmesinde de bu güvensizliği rol oynamış, haklı da çıkmıştır. İstanbul'dan çözüm arayanların hayal kırıklığını en güzel ifade eden, 1922 Haziran'ında yayınlanan '*Ateşten Gömlek*' romanıyla **Halide Edib** olmuştur. Oradaki kokuşmuşluğu anlatır ve Anadolu'ya güvenini yansıtır.

19 Mayıs herşeyin başlangıcı değildir ama ulusal egemenliği açan yolda halkıyla bütünleşmenin de simgesidir. Bu açıdan **Atatürk'ü anma Gençlik ve Spor Bayramı** sayılması yerindedir.

Batı kapitalizmi : Neyin varsa bana ver.
Türk: - Ne hakla istiyorsun?
- Halkların kendi kaderini belirlemesi hakkıyla.
(İtalyan karikatürü, 11.1.1920)

Kuvayı Milliye'yi Vahdettin mi Kourdurdu?

SON Osmanlı padişahı VI. Mehmet ya da daha çok kullanılan ismiyle Sultan Vahdettin'in ulusal kurtuluş savaşının oluşmasında bir rolü oldu mu, daha kesin olarak *'Mustafa Kemal'i bu işle o mu görevlendirdi?'* sorusu doğal olarak akla gelmişti.

Dörtbuçuk yıla yakın süren saltanatının daha 119. günündeyken, devletin tarihini en büyük yenilgisine uğradığı ve **Mondros ateşkesi**'yle tam teslim olduğu kendisine bildirildi. Bu sonuçta herhangi bir rolü ya da etkisi olmamıştı. İttihatçılar iktidardaydı ve dört yıl önce kendi parlamentolarına bile danışmadan ülkeyi savaşa sokmuşlardı. 1917'nin sonundan itibaren bütün Avrupa ülkeleri gibi Türkiye'de barışa özlem açık açık belirtiliyordu. Arzulanan şerefli –Osmanlı Devleti'ne büyük şeyler kaybettirmeyecek– barış yerine Suriye cephesindeki bozgunun arkasından tam teslimiyet gelmiş, başkent İstanbul bile işgal edilmişti. Sorumluların yurtdışına kaçmasından sonra Osmanlı toplumuna özgü bir alışkanlıkla herkes en iyi çözümü sağlaması için Vahdettin'e bakmaya başladı.

İster istemez ilk akla gelecek soru, *'Sultan böyle altı yüz yılda bir kere karşılaşılacak bir sorunu çözmeye yetecek niteliklere sahip muydu?'* olacaktır. Ömrünün ilk 48 yılını, hiçbir şehzadeye kişiliğini kanıtlama fırsatı tanımayan ağabeyi Abdülhamit'in gölgesinde geçirmişti. 56 yaşına kadar taht sırasında üçüncü sırada durdu, herhangi bir faaliyeti ve fikri ilgisi bahis konusu değildi. 1916'da ilk kez veliaht makamına oturdu, herşeyin İttihatçı-

larca yürütüldüğü bir dönemde etken olması mümkün değildi. 1918'de 58 yaşında padişah oldu ve bu korkunç sorunu çözmek yükü sırtına yükledi. Toplumun içinde, İttihatçılar da dahil barış istenmeyen yoktu. Toplum savaş isteyen boğacak duruma gelmişti. Ondan beklenen en ehven koşullarla bunu sağlamaktı.

O dönemde dünyanın en büyük gücü olan İngiltere'nin insanına sınırlırsa en ehven şartların sağlanabileceği anlayışıyla kızkardeşinin kocası **Damat Ferit Paşa'yı** –İttihatçı düşmanı olduğuna da güvenerek– hükümetin başına getirdi. Yeni sadrazam, hiç şüphesiz sultanın da etkisiyle, M. Kemal Paşa'nın Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya geniş yetkilerle atanmasını gerçekleştirdi. Saptanan görevi Doğu ve Orta Anadolu'da asayiş sağlamak, istikrarın geri gelmesini sağlamak, değişik yerlerdeki silah ve cephanelerin toplattırılarak uygun depolarda korunması, şura adı altında çalışan ve gayri resmi olarak ama ordunun ko-

Deve kılığında Vahdettin ve galiplerin orkestrasının eşliğinde dans eden yenikler.
(Çek, Humoristicky Lisry, 1919)

ruması altında asker toplayan kurumların ortadan kaldırılması, özellikle silahlı bir direncin oluşmasını önlemektir. Bütün askeri ve sivil merciler ona yardım edeceklerdi.

Acaba Vahdettin İngiliz yanlısı görünürken ikili bir oyun mu oynamıştı? Görünüşte bastır derken aslında Anadolu'da ayaklanma düzenlenmesini el altından mı desteklemişti? Bunun en net yanıtını Vahdettin'in 1923 Nisan'ında Mekke'de yayınladığı bildiride sabık sultanın kendisi vermiştir: *'Bütün meselelerde meşruti ilkeleri izledim. Bundan dolayı Mustafa Kemal'i Anadolu'ya gönderen nezarete rıza gösterdiğim gibi, bağlı olduğu devleti inkar edince onu cezalandırmak için kuvvet gönderen nezarete de karşı çıkmadım... Anayasal düzenden çıkmamak için böyle davradım.'*

Bu itiraf, sultan olarak onun çözüm üreteceğini sananların ne büyük bir yanılgıya düşmüş olduklarını gösterir.

İttihatçılık ve Fırkacılık Yapmayacağıma Vallah Billah...

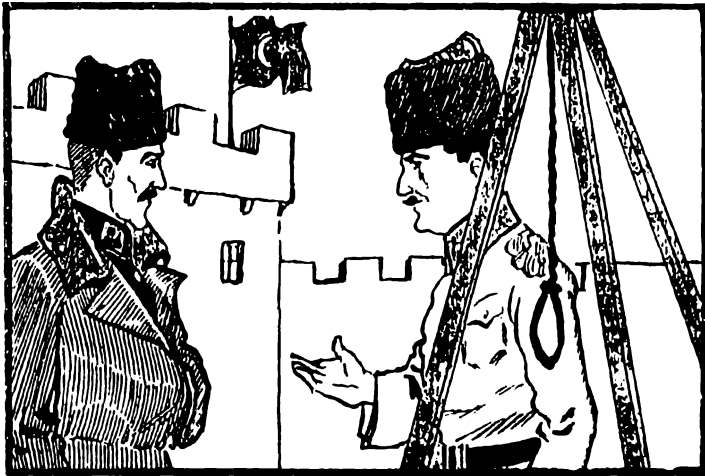
İTTİHAT ve Terakki en büyük muhaliflerini kendi içinden yetiştirmiştir. **Rıza Tevfik** gibi. 1908'de sokak hatiplerinin en ateşlilerinden olan '*Filozof*' 1912'lerde fırkanın en ateşli düşmanı kesilmişti. Öyle gözü kapalı bir muhalefete daldı ki Kurtuluş Savaşını dahi anlayamadı, Sevr'i imzaladığı kalemini Avrupalılara hatıra diye hediye edecek kadar saçmaladı ve 150'liklerin arasında yer almak için adeta çanak tuttu.

Atatürk de İttihat ve Terakki yönetiminin çarpıklıklarına karşı ilk sesini yükseltenlerden biridir. Daha 1909 Ekimindeki fırka kongresinde **askerlerin siyasetten çekilmesi** tezini savunmuş ve bu yüzden gözden düşüp dışlanmıştı. Siyaset yerine askerlik mesleğini tercih ettiği için –kendi kendisiyle tutarlı kalarak– bir daha 1919'a kadar siyasete karışmamıştır. Oysa aynı sırada askerin ikiye bölünmesi yüzünden Balkan Savaşı kaybedilmişti.

İttihatçıların en büyük suçu, aslan payı **Enver Paşa**'ya ait olmak üzere, ülkeyi çok zamansız ve hazırlıksız şekilde Dünya Savaşı'na sürüklemek oldu. Biraz daha sabretseler –İtalyanlar gibi– Alman ordularının Fransa cephesini asla yıkamayacağını görür ona göre ihtiyatla davranırlardı. Bu dar görüşlü davranışın sonucu olarak sadece cephelerde, seferber edilen **2.850.000 kişilik Osmanlı ordusunun üçte biri (975.000 kişi) ölü, yaralı ve esir/kayıp olarak topluma yararlı insan olmaktan çıkmıştır.** Ayrıca ülke içindeki sivil kesimdeki kayıplar da hesaplanırsa zaten güçsüz olan toplumun genç kadrolarını kaybederek nasıl bir

aez içine düştüğü anlaşılır. İttihat ve Terakki'nin kendi kadrolarının dinamizmine karşılık, halk kütlelerinde büyük bir yabancılaşmanın belirdiği, 1918'de Anadolu dağlarında yüzbinlerle firarının dolaştığının hesaplanmasından anlaşılır. Ne bütün islamı, ne de Orta Asya Türklerini kurtarmak artık onları ilgilendiriyordu. Zaten İttihadçıların kendileri de iflas ettiklerini anlamış, Mondros Ateşkes'inden sonra firkalarını kapatıp başka bir isimle devamını düşünmüşlerdi. Hem İttihatçı hem de karşıtı Hürriyetçi düşünürler İkinci Meşrutiyyet'in firkacılık deneyiminin büyük bir fiyasko ile sonuçlandığını itiraf ederler.

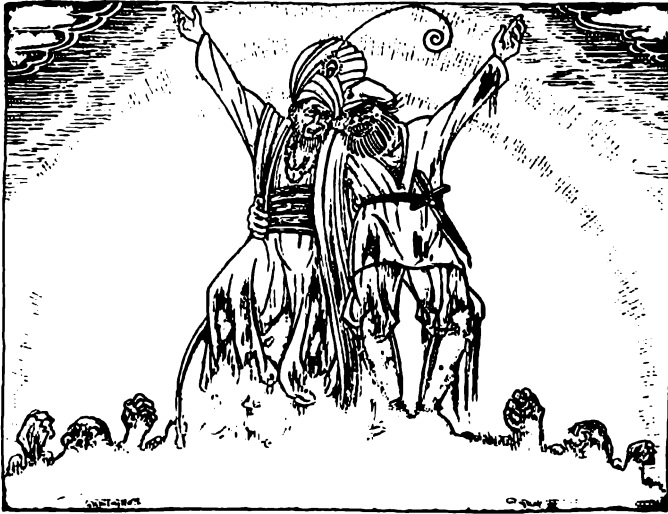
Kemalistler Kurtuluş Savaşı'nı başarıya ulaştırırken İttihat ve Terakki'nin topluma kazandırdığı dinamizmden, bunun komitacılığa yönelme alışkanlığını dışlamak koşuluyla, büyük ölçüde yararlanmışlardır. 1919'da ülkenin bağımsızlığını isteyen bütün dinamik kadrolar itttihatçı kökenliydi ama

Enver Paşa'ya eleştiriler:

Türkiye'den: 'Bırakınız da Anadolu'ya gireyim' diyen Enver'e Mustafa Kemal'in cevabı: 'Girebilirsiniz ama Anadolu da size aynı hediyelerden (Darağacı) hediye etmek istiyor.' (Sedat Simavi'nin Diken dergisi, 8.12.1921)

kütlelerdeki nefret o düzeyi bulmuştu ki, kimse İmparatorluğu sona erdirenlerle bu bağını açıklamak cesaretini gösteremiyordu. Bu sebeptendir ki Erzurum Kongresinde birlik sağlamak için zorluk çekilmiş, Sivas Kongresinin de bütün delegelere '*Ne İttihatçılık ne de fırkacılık yapmayacakları*' konusunda yemin ettirmekle başlatılmasına ihtiyaç duyulmuştu. Böylece hem iç birliğin sağlanması, hem de işgalcilerin şüphelerinin önlenmesi amaçlanıyordu. Esasen İttihatçılar savaş suçlusu olarak yargılanmaktaydı. Onun içindir ki eski İttihatçılar, ittihatçılığı dışlamak kaydıyla 'Milli Mücadele' kadrolarına alınmıştır. Açıkçası konu Mustafa Kemal'in herhangi bir kişisel değerlendirmesinin sonucu olarak gündeme gelmemiştir. O'nun, Karakol Teşkilatı ya da Enver Paşa'nın Berlin ve Rusya'dan Ankara'yı yönetmeye yönelik girişimlerini frenleme girişimleri bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Hollanda'dan:

Enver ve Yoldaşları: 'Bütün ülkelerin proleterleri birleşin.'

(Hollanda, Norenkraker, 30.10.1920)

Mustafa Kemal'in Askerliği Anlayış Şekli

ASKERLİK mesleğini seçmiş olmak davranışlarını nasıl etkilemiştir?.. Her davranışında bir askeri disiplin damgası var mıdır?

Meslek seçiminde kendisi değil, gününün koşulları etken olmuştur. Tanzimat'ın başından, hatta 18. yüzyılın son yıllarından beri Osmanlı ülkesinde en çağdaş eğitimi veren kurum askeri okullardı. Devletin çözölme aşamasında ilerlediği farkedildikçe bu ihtimam daha da artırıldı. Bunlardan yetişenlerin görevleri ülkenin ve toplumun savunması olduğundan herkesten de fazla gelecek endişesiyle yüklüydüler ve bu konuları belki diğer kesimlerden de fazla tartışıyor ve çözüm arıyorlardı. Okul sonrasında da sadece subay olarak değil, her alanda devlet yöneticisi, hariciyecisi, mühendis ve doktor olarak topluma hizmet verdiler.

1919 öncesinde Atatürk'ün ordu konusunda iki temel görüşünün belirdiği anlaşıyor:

- 1) Jön Türk kadroları içinde Meşrutiyet'in ilanı ve korunması için siyasi eylemlere katılmış ancak bunun yerleşmesinden sonra **askerlerin siyasetten çekilmesi ve rejimin savunucusu olmakla yetinmeleri tezini benimsemiştir**. Bu yüzden siyaseti tamamen askere bağlama yanlısı olan Enver Paşa ve arkadaşlarıyla bozuşmuş, hatta öldürölmesi bahis konusu edilmiş ama merkezden uzaklaştırılmakla yetinilmiştir. Bundan sonra bir daha 1919'a kadar fiili politika yapmamıştır. 1919'da da sivilliğini ilan ederek mücadeleye girmiş olduğunı anımsanmalıdır. Önce **Enver Paşanın** silahşörlерinden iken

sonra onu öldürmeyi tasarlayan **Yakup Cemil**'in lider olarak M. Kemal'i düşündüğü öğrenilmiş ama onun bundan hiçbir haberi olmadığı da kesinlik kazanmıştır. Açıkçası maceracı, çeteci girişimlere karşıdır.

- 2) **Askeri operasyonların da gayri nizami ve çeteci girişimlerle yürütülmesine karşı olmuştur.** Bunların geçici ve dayanıksız kazanımlar sağlayacağına, başarının düzenli ordu eylemleriyle elde edilebileceğine inanıyordu. Bu görüşe daha 1912'de Libya savaşı sırasında varmıştı. Yerli aşiretlerle birlikte saldırgan İtalyanlara karşı düzenlenen baskınlarda bunların saptanan zamandan önce ya da sonra eyleme katılmaları, bazen de hiç katılmamaları ya da talana dalmaları yüzünden operasyonlar tehlikeye düşmekteydi. Derne Cephesi kumandanı olarak bu durumu Harbiye Nezareti'ne bildirmiş, çeteci katkıdan fazla umutlanılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Oysa aynı sırada Enver Bey aynı aşiretlerle bir İslam İmparatorluğu kurulabileceği hususundaki düşüncelerini Almanya'daki dostlarına yazıyordu.

Kraliçe Sofi - Vire kaymenu, Konstantinimi sen olmuş Napolyon.
Kral Konstantin - Ne yapayım mamakamu, askerlerime cesaret vermek için
Mustata Kemal Paşa'nın üniformasını giyemezdim ya!..
(Gülervüz, 1921)

ناصر اسلمی ایانلیجه قدر از پرزمانده
عقده دهشت و پرده حک فلیله اما ابدیش
و بوندن سوکرده دکر یونان حکومتی انگیزمه
مراجعت ایدوک متارکه و مصالحه ایچون توسط
و مظهرت استعجاب ایدمدر .

اردوسه اتیزامه اوغراتدی یونان اردولری
چیکنه چیکنه ایلری پروروشنه دوام
ایتمکده در ایلری حرکتی حقدنه « بودولتری »
طرفدن تبلیغ ایدیان و بوسطلرک نهایتده مندرج
مابدی ایکنی صحیفه ده

[هانی آنستی نهایت مصافی کال پادشاه تصادف ایدی]

— یاردون کمال پاشا سزی کچ طایدیم اما ، ایز طایدیم .

زده کندیلرله مذاکره کیریشده سنی رجا
چه سماعت اونده دوغری شهر عزمه کلشدور .

اونه جن قوماندانه واصل اولونجه قهر
ع قوتله محتملدر .

یامتار که می ایسته یور ؟

نورک قوماندانغه مراجعتدر

ن : یونانسانک مظهرت طالی اردوسنک

ننه نلک مراجعتی عقیم قالمایدور

آفرین ، برمس دوسوار ، رفیقزمه

استانبول : ۷ (آ. آ) — «روس دوسواره»

یونان اوامده ایشک اسارتی محتوی اولی کونک

نسخه سنن اوق یک عهده یی عانا داغشدر .

آوردیادن وارد اولان مملکات یونانلرک حقن

ن هر یزه اوغرا ادقارینی تأیید ایتمکده در .

ولری
ورکه :
بدن
...
سرخ
المنه

استاد
تندن
للی
عده
ر
اسه
یکه :
مال
نقلی
لری
نلرک
اینان

İacı Anestri nihayet Mustafa Kemal Paşa'ya tesadüf etti)
Pardon Kemal Paşa, sizi geç tanıdım ama iyi tanıdım.
eni Gün, 9 Eylül 1922)

K I M B U M U S T A F A K E M A L

Enver Paşa orduyu bir fetih aracı olarak kabul ediyor bütün Türklüğü, bütün islami bununla kurtarabileceğini hayal ediyordu. Dünya Savaşı'nda fiyasko ile sonuçlanan acele Cihad ilanı bu inancın ürünüdür. Esasen, kaşındaki bir beyaz kısmın cihangirlik alameti sayıldığı inancına kapılmış, kendisini **Napolyon** sanmaya başlamıştı. Osmanlı tarihinin seyrini çok daha bilinçli değerlendirebilen M. Kemal ise son demine gelmiş devlette orduya sadece bir savunma aracı olarak görüyordu. **Napolyon hakkındaki girişi bir macerasever olduğu ve yüzbinlerce insanın boş yere ölmesine sebep olduğu şeklindeydi.**

Bu ihtiyatlılığı sebebiyledir ki, 1922 Eylül'ünde ordularımız bir hamlede İzmir ve Çanakkale'ye vardığında yola devam edip Selanik'i de kurtarmayı önerenlere karşı çıkmış, bir asker olarak değil bir devlet adamı olarak barışçı çözümde ısrar etmiştir.

Çerkez Ethem Neden İstiklal Madalyası Alamadı?

BAŞTA **Çerkez Ethem** olayı olmak üzere Kurtuluş Savaşı'nın bazı çatışmalı olaylarını kişisel çekişmelerle açıklamak eğiliminde olanlar görülmüştür. Oysa olaya bir ilke açısından bakılırsa daha sağlıklı nitelenmek mümkün olur. Sorun, çete savaşıyla mı, yoksa muntazam ordu düzenlemesiyle mi sonuca varılabileceği meselesidir.

İki yöntemin de geçerli olabileceği yer ve koşullar ayrı ayrıdır. Ancak kesin sonucun düzensiz eylemle sağlandığına da hiç rastlamamıştır. Türk toplumu bunun örneklerini çok görmüştür. 1821 Yunan bağımsızlık savaşında önceleri başarılı görelen çeteler zamanla kendi çıkar ve hesaplarına korsanlığa, talana dahinca hem kendi halklarından kopmuş hem de Osmanlı ordularına kolaylıkla yenilmişlerdir. Yunanlılar bağımsızlığı kendi çabalarıyla değil, Avrupa devletlerinin Babiali'yi tehdidi sonucu elde edebildiler.

Ankara'daki yöneticiler benzeri olayları hem Balkanlar'da hem de Arabistan'da yaşamışlardı. **Hicaz ve Suriye bölgesinde Arap çeteleri Osmanlı ordusunu hayli hırpalamış, arkadan vurmuş ama hiçbir kesin sonuç alamamıştı. Bunu sağlayan İngilizler'in muntazam orduları oldu.** Bunun bilincinde olmanın yanı sıra Ankara kadrolarının büyük oranda Osmanlı devlet ve ordu geleneğinden gelmiş kimseler olmaları da tercihlerinin muntazam ordudan olmasını doğal kılıyordu. Türk ulusu Mondros Ateşkesi'nden sonra isteklerini mitingler ve bildirilerle

açıklamaya çalışmış ancak bazı kesimlerde Ermeni ve Rum çete faaliyetleri başlayınca aynı nitelikte eylemlere de geçilmişti. İzmir çıkarmasından sonraysa önce grup ve çetelerin silahlı direnci belirdi arkasından da, bölgesel kalan eylemlerin tam bir sonuç veremeyeceği farkedilince bölgesel direnç örgütlenmelerinin (**Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri**) koordinasyonuna geçildi. Böylece Ege’de, Çukurova’da ve Doğu Anadolu’da gruplaşmalar belirdi. **Erzurum ve Sivas Kongreleri** bütün bu dirençleri bir merkeze bağlama, Türkiye’yi bölünmüş görüntüden kurtarma hareketiydi.

Böyle bir akıma ihtiyaç duyulması, bölgecilik akımlarının işgalciler tarafından kullanılması ve bazı yerlerde Çerkez-Abaza kavgaları rüü etnik çekişmelerin görülmesinden idi. Örneğin Trabzonlu **Ömer Fevzi** direncin yerel kalmasını ve bu sayede belki yerel çözümler bu-

Muntazam ordunun etkisinde Amerikalı şöyle yansıyor:
‘Teerübeli ihtiyar haşın kuş (Hindi-Turkey) İlk bakışta sandığı kadar kolay olmayacak’.

(ABD, San Francisco Chronicle, 1921)

lunabileceğini ileri sürüyordu. İstanbul'da Kürt ayrılıkçıları da İşgalcilerin etrafında dolaşıp duruyordu. Hepsi de ayrı ayrı kaldıkça kullanılacaklarını düşünemiyorlardı.

Çeteciliğin finansman açısından da çapul ve soyguna zemin hazırladığını da unutmamak gerekir. Ethem'in anılarındaki şu saptama dikkatle okunmalıdır: *'Maiyetimdekilerin istediğim gibi dövüşmelerini temin için harp dışındaki her hareketlerinde serbest bırakmışım. Çetecilikte bu şarttır.'* Yani sadece soygunculuk değil ırza tecavüz de bunun içine girer. Osmanlı devleti vatandaşını bunlardan koruyamadığı için yıkılmıştı. Aynı şey devam etmeli miydi? -

Çerkez Ethem örgütlenmenin başlangıç döneminde önemli katkılarda bulundu. Ancak disipline girmek istemediğini, ordu kademelerinden gelecek emirlerle hareket etmek yanlısı olmadığını saklamadı. Onun kendi başına buyruk olmasına göz yumunca, Tokat'ta, Yozgat'da, Konya'da, Adapazarı'nda ayaklananlara da göz yummamak için bir sebep kalmazdı. Özgürlüğünden vazgeçmeme tutkusunu içinde olan Ethem'in Yunanlılar'a iltica edince özgür kalıp kalmadığını sormak yerinde olacaktır.

Birinci İnönü Savaşı'nın önemi çapında ya da niteliğinde değil muntazam ordunun ilk başarısı olmasıdır.

Yeni Gün'de (10.1.1922)

Eskişehir peynirini kapmak isterken paçasını kaptıran Yunanlı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İstiklal Mahkemelerinin Rolü

1919 başında hatta 1920’de Türk toplumunda yeni bir savaşa girme arzusu ne derece güçlüydü?.. 1911’den beri savaş içinde yaşayan Türk kesiminden Dünya Savaşı’nın son yılında yüz binlerce askerin kaçak olarak dağlara sığındığı biliniyor. **Savaştan bıkkınlık sadece bizim toplumumuza özgü bir davranış değildi.** Topyekün savaş, yani toplumun cephe gerisi kesimlerinin de işe katıldığı savaş uygulamasının etkisini Avrupalılar da hissetmişlerdi. Rusya’da ihtilal bu yüzden patlamış, Almanya’da toplu tepkiler doğmuş, galipler de ordu disiplini son demde koruyabilmişlerdi. Ancak yeni savaşları istemediklerini kütleler her fırsatta belirtiyorlardı. Nitekim Osmanlı Devletini bölüşme operasyonunu kolaylaştırmak için hiçbiri kendi askerini kullanmayı düşünmemiş İngilizler Ege bölgesini peşkeş çekme karşılığında bu görevi Yunanlılar’a ihale etmişlerdi.

Parçalanmanın ancak silahlı dirençle engellenebileceği tezin-den hareket eden Kurtuluş Savaşı girişiminin bu ortamda kütlelerden hemen destek bulması olanaksızdı. Üstelik aydın ve yönetici kesimin büyük çoğunluğu da durmadan barış mesajı veriyorlardı. Hava öyleydi ki **Trakya ve Egede birçok kentte hal-kın başlarına ileri gelenleri, ellerine Yunan bayraklarını alıp işgalcileri karşıladıkları görülmüştü.** Giresun-Trabzon bölgesinde de Pontuscularla silahla değil, Rumlarla anlaşarak çözüm bulmak yanlısı olanlar vardı.

23 Nisan 1920’de Millet Meclisi Ankara’da toplandıktan son-

ra halkı savaş fikrine alıştırmak için '*İrşat Heyetleri*' oluşturuldu. Milletvekilleri gruplar halinde bölgeleri dolaşüyor ve ulusal davayı anlayacağı bir dille halka anlatmaya çalışıyordu. Bir süre sonra bunun pek başarılı sonuç vermediği farkedildi. Padişah/Halife adına İstanbul'dan gelen emir ve fetvalar savaşılmasını öneriyor, bunu yönlendirenleri idama mahkum ediyordu. Yüzyılların alışkanlığı ile kitleler bu sese daha çok kulak veriyorlardı. Bu yüzden milli mücadeleye karşı bir sürü ayaklanma oldu. Anarşiye döntülebilecek bu ortamı kontrole almak ve asker kaçaklarını, casusları, bozguncuları düşmanla işbirliği yapanları, yolsuzluk yapanları yargılamak amacıyla *Fransız Devrimi'nin özel mahkemeleri* örneğine göre 11 Eylül 1920 tarihinde **İstiklal Mahkemeleri** kuruldu. Her biri üç milletvekilinden oluşuyordu ve idam dahil kararları temyiz edilemiyor hemen infaz ediliyordu.

(ABD, St. Joseph News Press)

İstiklal Mahkemelerinin bir terör aracı olduğunu söylemek insafsızlık olur. A'ker kaçakları iki grupta ele alınıyordu. 1- Vukuatlı kaçaklar, yani ayrıca soygun, ırza tecavüz, adam öldürme gibi ek suçlar işleyenler ve tekrar askerden kaçacağına kanaat hasıl olanlar idam ediliyordu. 2- Vukuatsız kaçaklar, üç kaçıya kadar her kaçış için sayısı onla çarpılarak değnek ile dövülüyor sonra tekrar orduya gönderiliyordu. **İki yıllık savaş sırasında 55 bin kişi yargılandı.** Üçbin kişiye idam cezası verildi fakat cepheye gönderilerek son bir şans tanındı. Kaçmayanların cezası affedildi. **Vukuatlı asker kaçağı, casus, bozguncu, asi ve benzeri olarak toplam idam edilenler ise 1350'dir.** Görüldüğü gibi Fransız İhtilali örneğinden alınmakla birlikte İstiklal Mahkemeleri onun hergün giyotine yüzlerce kişiyi gönderen kanlılığından uzak durmuştur.

Osmanlının içinde karışıklık yarattıktan sonra geleneksel değerlendirme:
Fransız: - İşe müdahale için uygun zaman olmadı
konusundayım
İngiliz: - Sizinle tam bir fikir birliği içindeyim.
(İngiliz, Punch, 17.8.1921)

Strateji İçinde Taktik Başka, Takiyye Başkadır

ATATÜRK ideallerine ne kadar bağlı kalmış, bunlardan sapmış mıdır?

Sorunun yanıtını bulmak için idealinin kapsamını belirtmeliyiz: **Tam bağımsız ve çağdaş uygarlık düzeyine erişmiş bir Türkiye.**

Bu hedefler tabii ki bir düğmeye basmakla kendiliğinden gerçekleşebilecek değildi. Hedefe ulaşmak için gerekli stratejinin gerektirdiği bir sürenin geçmesi ve bu esnada, koşulların zorlandığı taktiklerle kazanımlar sağlanmasından başka bir yol yoktu. Uzun süre gerektiren ikinci hedefe ulaşılabilmesi için öncelikle birincinin gerçekleşmesi şarttı. Tam bağımsızlık olmadan diğerini ummak hayaldir. Başkalarına bağımlı kalarak, yani onların insafıyla ilerlemenin mümkün olamayacağını, **hiçbir toplumun diğerini ‘Allah rızası için’ ondurmayacağını Atatürk konuşmalarında vurgulamıştır.**

İki aşamalı stratejinin içinde taktikler, Lenin’in ünlü deyimiyile ‘iki adım atabilmek için bazen bir adım geri atmayı’ zorunlu kılabilir, ya da denge arayışlarına yönlendirebilir. İnsanlık tarihi hiçbir dalgalanma göstermemiş, dümdüz çizgi halinde gerçekleşmiş bir devrim kaydetmiyor. Hazreti Peygamber’in yaşam öyküsünden de bu hususta öğrenilecek çok şey vardır. Tabii ki bu davranışı ‘takiyye’ anlayışıyla karıştırmamak gerekir. Takiyye asıl hedefini tamamen gizlemek, tamamen başka bir görünüşle ortaya çıkmaktır. Atatürk tam bağımsızlığı ve bunun vazgeçilmez ta-

mamlayıcısı olan 'ulusal egemenlik' hedefini asla saklamamış her fırsatta tekrarlamıştır. Çağdaş uygarlığa erişme hedefini de. Yani takiye yapmamıştır. Bu yüzdendir ki, daha başlangıçtan itibaren yani daha Haziran 1919'da hakkındaki İngiliz ve Bâbürlî raporları hep onu tehlikeli adam saymışlardır. Hedefleri bu iki kesimin kesin olarak çıkarlarına ters düşüyordu.

O dönemde bütün dünyayı idare eden İngiltere, zamana oynama taktiğiyle kaçınılmaz olarak Kemalistlerin de taktik yalpalamalardan strateji değiştirmeye zorlanabileceği inancındaydı. Üstelik Yunanlıları silahlı bir maşa olarak kullanırken Bolşeviklere karşı cephe almayı kabul ederse Ankara'yı tehditten vazgeçmeye razı imiş gibi bir oyun da oynuyordu. Bu arada Sovyetlerin kendisiyle de pazarlığa girişmişti. Sonuçta 1921 başında, Bolşeviklerin sömürgelerde ve doğuda aleyhteki propagandalarını kesmeleri koşuluyla ekonomik ambargonun yumuşatılmasına yönelik Krassin antlaşmasını Emperyalistlerle Bolşevikler imzaladılar.

İngilizlerle
Bolşevikler
arasında Rus çarı
(İngiliz
karikatürü, 1921)

Osmanlı mirasını paylaşmadan doğan çekişmeler yüzünden Yunanlılarla İtalyanların, Fransa ile İngiltere'nin, Amerikanın her biriyle çatıştığı bir ortamda Ankara politikasının da bu dalgalanmalardan yararlanmayı taktik edinmesi doğaldı. Dikkat edilirse Ankara'nın dış politikası 1920'den itibaren Büyük Zafer'e kadar sürekli olarak her ülkeyle görüşmeler içinde geçmiştir. Kararın çıkacağı Avrupalılarla pazarlıktan hiç kaçınılmamış, Ankara temsilcileri sonucu bile bile oralara gitmiş, ama temel ilkeye - tam bağımsızlığa- aykırı anlaşmalar (**Bekir Sami'nin** yaptıkları gibi) Meclise onaylanmamıştır. Tam bağımsızlığa aykırı hiçbir anlaşma kabul edilmedi. Ama tam bağımsızlığa dokunmamak koşuluyla pazarlıktan da kaçınılmadı. herşeyin silahla çözümlenemeyeceğini gücümüzün buna yermeyeceğini Atatürk çok iyi biliyordu. Çanakkale'ye varan Türk ordularının orada durması ve uzun yaşayacak barışçı çözümde ısrar etmesi bundandır.

(*) Kemal Paşa'nın gerçek Türk balı.
İngiliz: - Bu Türk balı çok acı.
Fransız: - Bana da son derece tatlı geliyor,
(Alman karikatürü, 1921)

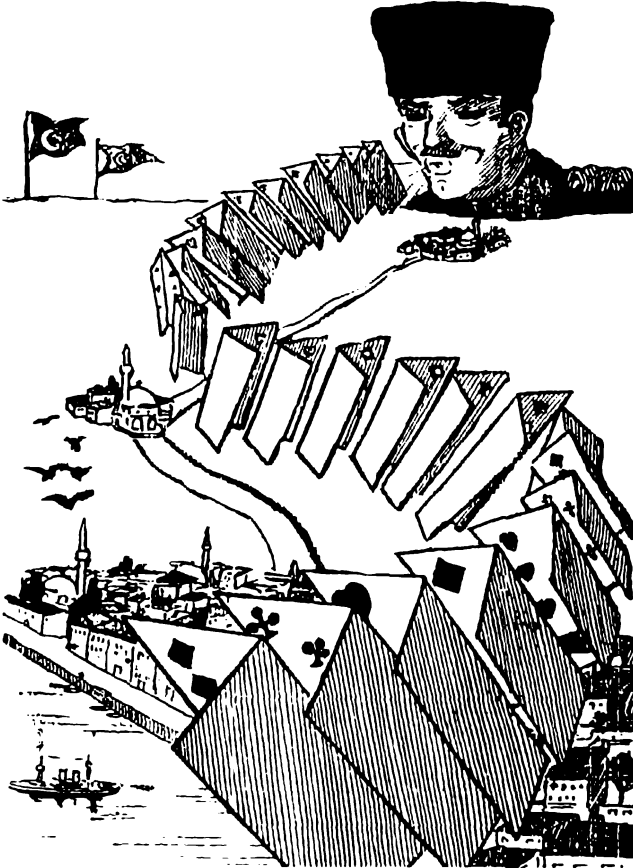
‘Biz Bize Benzeriz’ Ne Demek?

TANZİMAT’la başlayan batılılaşma hareketi kendi döneminin koşulları içinde geri kalmışlığa hızlı bir çözüm önermişti. Başardığı ve başaramadığı şeyler oldu. Ancak gereksinimler değişimin ilk adımını attığı da bir gerçektir. Bu girişime eleştiriler iki kesimden gelmiştir. Dinciler sadece İslama uygun olmadığını ileri sürmüş ama onun yerine ne yapılması gerektiğinde hiçbir öneride bulunamamışlardır. Ancak toplumun çok büyük bir kesimi cahil olduğundan tezleri kütleler nezdinde geçerli olmaya başlamıştı. Diğer kesim, hemen bir sonuç alınamamasını batının bütün ilkeleriyle benimsenmemesine bağlar.

Atatürk salt Avrupa’yı değil, çağdaş uygarlık düzeyini hedef almıştı. Bu sebeple ezbere bir taklit mantığını kabul etmiyordu. 1 Aralık 1921’de Bakanlar Kurulu’nun görev ve yetkileri hakkındaki yasanın tartışmaları sırasındaki açıklamaları konu üzerindeki görüşlerini içerir. *‘Taklid ile değiştirme ile kanun olamaz, kanun, kanunu hakiki olmak lazımdır, kanunu tabii olmak lazımdır; yani kanunu ilahi lazımdır, işte teşkilatı esasiyemiz böyle bir kanunu hakikidir’* der. Laikliğe geçişin önemli bir adımını oluşturan 1921 anayasasını *‘hakiki-tabii-ilahi’* sıfatlarının aynı anlama geldiğini vurgulayarak değerlendirmesi ve sonuçta *‘Biz bize benzeriz’* yargısına varması diğer iki görüşten ayrıldığını gösterir:

‘Bu hükümet demokrat bir hükümet midir, sosyalist bir hükümet midir, yani şimdiye kadar okuduğumuz kitaplarda is-

mi sayılan hükümetlerden hangisidir? buyurdular. Efendiler bizim hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir, sosyalist bir hükümet değildir. Ve hakikaten kitaplarda var olan hükümetlerin, bilimsel nitelik olarak hiçbirine benzemeyen bir hükümettir. Fakat milli egemenliği, tek milli iradeyi belirten bir hükümettir. Sosyal bilimler noktasından açıklamak gere-

“Ankara’nın koyunu sonra çıkar ovunu.”

(Gülervüz’de Sedat Simavi’nin karikatürü, 3.11.1921)

kirse 'Halk hükümetidir' deriz(...) Halkçılık sosyal düzenini emeğine, hukukuna dayandırmak isteyen bir sosyal doktrindir efendiler(...) hükümetimizin dayandığı esasın, sosyal bilime dayanan bir esas olduğunu açık bir surette görürüz. Fakat ne yapalım ki demokrasiye benzemiyormuş, sosyalizme benzemiyormuş, hiçbir şeye benzemiyormuş! Efendiler biz benzemekle iftihar etmeliyiz. Çünkü biz bize benziyoruz efendiler. Sosyal doktrin bakımından dahi düşündüğümüz zaman, biz hayatını, bağımsızlığını kurtarmak için çalışan emekçileriz, zavallı bir halkız(...) Bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe savaşmayı uygun gören bir doktrini izleyen insanlarız.'

Biz bize benzeriz özdeyişi daha sonraları Türk'ün kimseye benzemediği, insanlık içinde ayrı bir yapı oluşturduğu anlamında kullanılmış gibi sunulmuştur. Oysa Atatürk'ün çağdaş uygarlık düzeyi hedefi sadece kendimize özgü bir nitelik kazanacağımız anlamına gelmemektedir. Aksine bütün insanlıkla ortak değerler peşinde olduğumuzu teyit eder. Onun söylemek istediği bu hedefe varışta koşullarımıza ve yapımıza uygun aşamalardan geçeceğimiz, bunlara uygun yöntemler kullanmak zorunda olduğumuzdu.

Kurtuluş Savaşı Bağımlılık İçin mi Yapıldı?

KAVRAM olarak emperyalizm bir bağımlılık ilişkisini belirler. Güçlü ve olanaklı ile zayıf ve yetersiz olan arasında bir ilişki, birbirini tamamlamadır. Tarihin bütün büyük devletleri ve bu arada Osmanlı İmparatorluğu'nda görülür. Güçlü kısmen zorlayarak, kısmen de inandırarak ilişkiyi kabul ettirir. Zayıf ise bazen zora dayanamayarak bazen de çıkarına uyduğu için kendi rızasıyla başeğer. Bu tamamlamada güçlünün oranı ve çıkarı artıp zayıfınki azalınca bağımlılık vazgeçilemez noktaya gelir. Güçlü, tamamlamanın yerini alan sömürüdeki çıkarını kaybetmemek için vazgeçilmezliğini pekiştiren mekanizmaları işletir. Zayıf olan hiçbir şekilde kurtulamayacağı bir sömürü çarkının esiri durumuna gelir.

Osmanlı Barışı (Pax Ottomana) başlangıcında bütün çevresindekilerce olumlu karşılanmış ve çıkarlarına uyduğu için aşırı zorlamaya gerek duyulmadan benimsenmiştir. Ama bu ilişkide kendisine düşen görevleri yerine getiremez ve sadece sömürücü hale gelince istenmez de olmuştur. Osmanlı emperyalizmi daha çok baskı yöntemi ile işledi. **Lenin** ve **Buharin**'in bağımlılık ilişkisinde kapitalizmin gündeme getirdiği ekonomik ağırlıklı sömürüyü doruk saydığı emperyalizm ise ileri sanayileşmiş ve sermaye birikimi yapmış ülkelere özgü bir oluşumdur. Osmanlının kendisi bu türün kaskacına sıkışmış olduğu için son döneminde artık emperyalist diye değil, emperyalizmin kurbanı diye anılması gerekiyordu.

Kavram Türkiye’de mülkiyet ve sınıf temalarına fazla dokunmadan, sosyalist olmayan düşünürler tarafından da, 1917 sonundan başlayarak kullanıldı. 1920 Martında İstanbul Meclisi’nin dağıtılmasından önce Ankara’daki bekleme döneminde M. Kemal’in resmi sözcüsü **Hakimiyeti Milliye** gazetesinde bol bol rastlanır. 10. sayıda milliyetçilik tanımlanırken ‘*yayılmacılığı red eden, emperyalizme dayanak olmayan bir ilke*’ denir ve ‘*milliyet ve istiklal esaslarının savaşı ergeç emperyalizmi yenecektir*’ diye eklenir. 6. sayıda ‘*Müslüman milletler henüz c-mek ile sermayenin çekişmesinin esrarını bilmediklerinden*’ buna kapitalizm ile bolşevizmin çekişmesi gibi bakmamak gerek-

Türk Uluslararası
kışkırtıcılara: 'Ah doktor,
sine hayatımı kurtardınız.'
ABD,
New York Times, 1921

İği vurgulanır. 4. ve 5. sayılarda dini ve hilafeti Avrupa'nın vahşi emperyalizmine alet edenlere uyarı var. Panislam ve Panturanlık ad emperyalizm olarak nitelenir. Atatürk'ün söylev ve bildirgelerinde de deyim bol bol kullanılmıştır.

Bu bilinçsiz değil, Türk toplumunun o dönemdeki sosyo-ekonomik yapısına uygun bir anti-emperyalizm anlayışıdır. Ayrıca sadece slogan olarak kalmamış, Lozan'da iktisadi bağımsızlık ve kapitülasyonlardan kurtulmak için verilen savaşın devindiricisi olmuştur. Kavramın ileri sanayileşmiş ve büyük sermaye birikimi yapmış toplumlarla tarım ekonomisi bile ilkel düzeydeki bir toplum tarafından anlaşılışındaki farklılığı unutmamak gerekiyor.

'Akın Doğu pohtıkası atına binmiş olan 'Ulusal kışkıraçlar'ın büyük devletlere ağırsı: 'Türklerle karşı ileri, Hristiyan askerleri'

ABD, Sioux City Tribune, 1921

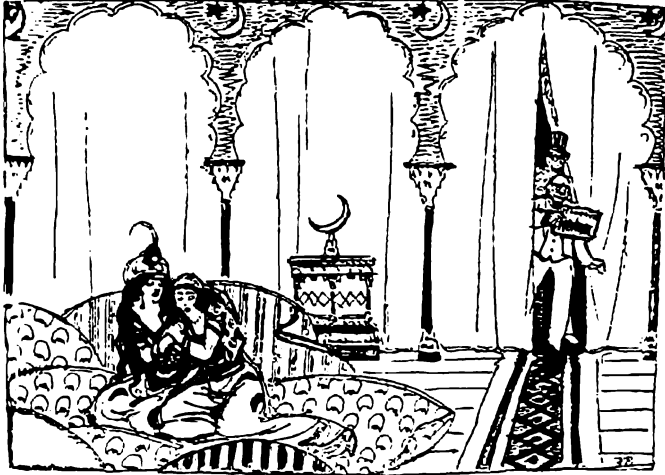
K İ M B U M U S İ A F A K E M A L ?

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın liberaller/sosyalistler kamplarına ayrılmasıyla ideolojik savaşın çok kızıştığı dönemde soldan, Kurtuluş savaşı ve Atatürk'ün anti-emperyalist değil **Burjuva hareketi** sayılmaları yolunda yorumlar çıktı. Bu liberalerin de hoşuna gitti, zira emperyalist damgasından çok rahatsız oldukları için yerine '*interdependence = birbirine bağımlılık*' kavramını oturtmaya çalışıyorlardı. **Globalleşme** ya da **Küreselleşme** ile birlikte yerleştirilmeye çalışılan bir kavram.

Wilsoncularla İngiliz Muhipleri Arasında

1918'e girilirken bütün dünya, sonu gelmeyecek gibi görünen savaştan bıkmıştı. Galibi, yenigi olmayan bir barış formülü bulunabilse herkes silahlarını bırakacaktı. Zaten Rusya pes demiş, Osmanlı ordularında firarlar yüzünden bazı birlikler yarı yarıya eratını kaybetmişti. İttihatçılar da '*Nihai zafere kadar*' sloganını yumuşatmış, itibarı zedelemeyecek herhangi bir çözüme razı durumdaydı.

Almanya'da savaş aleyhtarı akım son derece güçlenmişti. Bu ortamda **ABD Cumhurbaşkanı Wilson**'un Ocak 1918'de açıkladığı 14 maddelik barış formülü genelde olumlu karşılandı.

Manda levhasıyla
gelen Amerikalıya
haremdeki Türk
kadınların tepkisi:
'Allah korusun
bize özgürlük
getiriyorlar.'
(Hollanda
Notenkraeker, 1919)

Türk tarafı için önemi, birinci degercede düşman saydığı Avrupalı sömürgecilere karşı, sömürgecilik amacı bulunmayan bir denge gücün belirmesiydi. Zaten formül de insanlık ideallerine hizmet iddiasındaydı. Bu açıdan **İttihatçıların da İttihatçı muhaliflerinin de onayını aldı**. Bulgaristan, Avusturya ve Almanya Wilson ilkelerine göre barışa razı olunca Osmanlı Devleti de hemen **Mondros Ateşkes'i**ni imzaladı. Artık gündemi, barışın koşulları işgal etmeye başlamıştı. Kısa süre sonra bütün karşıt siyasi görüşlerin temsilcilerini bir araya getiren bir '**Wilson Prensipleri Cemiyeti**' kuruldu. Kasım 1918'in sonuna varmadan propaganda da başladı. Tezleri şunlardı:

- Avrupalılar toprak bütünlüğümüzü bırakmayacaktır.
- Amerika uzakta ve sömürgeci olmadığından onun himayesine girersek parçalanmaktan kurtuluruz.
- Kalkınmamız için gereken mali olanaklarımız zaten yok, bunu ABD sağlayabilir.
- Her vilayetimiz de tam yetkili bir uzmanlar heyeti idareyi almalı ve bu terbiye ve irşat sistemi 25 yıla kadar devam etmelidir.
- Bize özgürlüğümüzü verseler de kendi başımıza kalkınamayız.

Cemiyetin ömrü çok uzun olmadı. Saray ve Babıali İngiliz yanlıydı. Amerikan Mandası'ndan ise İngilizinkini tercih ediyorlardı. **İngiliz Muhipleri (Dostları) Cemiyeti** ile karşı atığa geçtiler. İkinci ayını doldurmadan Wilson Cemiyeti işlemez hale geldi ama oluşturdıkları '**Amerikan Mandası**' fikri en az 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaline kadar birinci planda gündemde kaldı. Sivas Kongresi'nden bu yolda bir karar çıkmasını sağlamak amacıyla Mustafa Kemal'e gönderdiği 10 Ağustos 1919 tarihli mektubunda akımın öncülerinden **Halide Edib** '*sergüzeşt ve cidal devri artık geçmiştir*' diyerek silahlı direncin unutulmasını öneriyor ve barışçı çözümün en iyisi olarak şunu öneriyordu:

*'Nihai bağımsızlığımızı tehdit edecek bir vasi-
neyip sadece geri kalmış insanları bir süre eğittik-
teflî bir mevkiye yükseltip milletler camiasında bi-
nesini sağlayacak Amerika'nın rehberlik ve yardı-
mıdır).'*

Aslında şartsız tam himayeyi kabul edelim diye-
gösterilebilecek kadar azdı. Ama uygulamanın kaçınıl-
maz noktaya yönelebileceğinden endişe edenler de var-
Şehabettin, Muslihiddin Adil, İsmail Hakkı gibi... Ve
a'da Mustafa Kemal.

Amerikayı bekleyen. (İngiliz Punch, 1919)

Delegelerinin büyük kısmı Amerikan Mandası yanlısı olan Sivas Kongresi'nin bildirgesinde tam reddiye bulunmadığı için Atatürk'ü de mandacı olmakla suçlayanlar çıkmıştır. Oysa Sivas Kongresi'nin asıl hedefi, Türk toplumu içindeki farklılıkları değil birliği pekiştirmektir. Manda fikri rededilmiş, ama bir Amerikan yardımına kapı kapatılmamıştır. Nitekim bu çerçevede **Chester**'in demiryolu projesiyle tekrar gündeme gelmesinden Amerika'daki Ermeni ve Rum propagandasını dengelemekte yararlanılmıştır. Asıl yararı ise, Misakı Milli bildirgesine giden yolu döşemesi olmuştur.

Türk siyaset
balyozu
Chester projesi
vasıtasıyla
dünyayı
ikile boldü.
(ABD,
Wörd, 1920)

Ortak Düşmana Karşı Bolşeviklerle Dostluk

DÜŞMANLARININ düşmanlarıyla dostluk kurmak, kendisini tehlikede gören her kişi ve toplumun en kolaylıkla başvurduğu çaredir. Böyle durumlarda yeni dostun özelliklerini fazla deşmemek de esastır.

15. yüzyılda İran hükümdarlarının Osmanlı'ya karşı Avrupa'da müttefik aramaları, 16. yüzyılda Fransa'nın Avusturya-İspanya imparatorluğuna karşı Osmanlıdan destek araması, 18. yüzyılda Hint hükümdarlarının saldırgan İranlılara karşı Osmanlı'ya başvurmaları, 1878 sonrasında Abdülhamit'in İngiltere'ye karşı Rus Çarı ile yakın dostluk kurması bizim tarihimizde de bunun bol örneğinin bulunduğunu gösterir. Rusya'nın Osmanlı toprakları ve Boğazlar üzerindeki ihtirasları bilindiği halde kimsenin aklına Abdülhamit'e Rus ajanı demek gelmemiştir.

Kurtuluş Savaşı sırasında, Emperyalizmin bütün gücüyle üzerine yüklendiği ve içindeki azınlıkları hatta müslümanları bile kendisini yok etmek için kullandığı bir dönemde Türk toplumunun özellikle Kemalistlerin Rus ve Bolşevik kesimiyle yakınlaşmasını bu çerçevenin dışında bir görüşle değerlendirmek hatalı olur. Gerçekte **Vahşi Kapitalizm/Liberalizm'in özeleştirisi olarak ileri sanayileşmiş ülkelerde beliren sosyalist akım**, Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında karşı cepheyi bölüp zayıflatmakla Osmanlı yöneticilerine bir süre rahat nefes aldırılmıştı. **Brest-Litovsk** antlaşmasıyla Rus cephesinde savaşın sona ermesi, diğerlerinde de barışçı çözüme ulaşma umudunu yarattı.

Bundan İngiliz-Fransız-İtalyan-Amerikan ittifakı memnun olmasa da, Osmanlı Alman-Avusturya-Bulgar ittifakı Bolşeviklere hiç de kötü düşünceler yöneltmemişlerdi. Buna karşılık kapitalist blokun savaşı kazananları Bolşevikliği yeni düşman ilan etti ve aleyhinde en ağır propagandalara girişti.

Anadolu'da güçlü bir anti-emperyalist akımın belirmekte olduğunu Bolşevikler daha Haziran 1919'da farketmiş ve değişik Türk kesimleriyle işbirliği için ilişkiye girdikleri gibi, **Mustafa Kemal Paşa** da aynı ayda galiplerin işgaline karşı Bolşevik tehdidi kozunun oynanabileceği tezini oluşturmuştu. Galipler Bolşevikleri ve Milli Mücadelecileri köşeye sıkıştırdıkça bu ikisi can havliyle birbirine yanaşmış ve sırtsırtı vererek savunmaya girişmişlerdir. Bolşevikler Kemalistlerin sosyalist olmadıklarını gayet iyi biliyorlardı. Hatta Ankara'ya karşı hem **Şefik Hüsnü'nün** Komünist Partisi'ni hem de **Enver Paşa'yı** elde tutmaktan vazgeçmediler, ama Ankara'yı Bolşevikleştirmeye de kalkışmadılar. Buna karşı Ankara'da kendi kurdurduğu komünist parti içinde akımı kontrolde tutma yolunu benimsedi.

Ankara Ziyafetinde:

Sovyetlerin elçisi

Aralof Yolday:

– Şu elimde bulunan
ve muhteviyatı saf ve
temiz sudan ibaret
olan kadehi
kaldırarak dostluğu-
muzun da bu pak su
gibi daima berrak ve
saf kalmasını temenni
ederim.

(Önündeki şişe

votkadır)

(Aydede dergisinden)

Açıkça iki taraf da birbirine fazla güvenmiyordu. Ama çıkarlarının işbirliğinde olduğunu bildiklerinden birbirlerine asla kazık atmaya kalkışmadılar. Sovyet rejimi çıkarı gereği İngiltere ile **Krassin anlaşması**'nı yapınca Ankara buna karşı çıkmadı, Kemalistler Fransa ile anlaşınca da Moskova buna.

Komünist damgasını İttihatçılara ilk yakıştıran **Damat Ferit oldu**. Ondan sonra İngiliz propagandasına kendini kaptıranların ağzında Kemalistleri de Bolşeviklikle suçlamak adet olmuştur. Bütün demeçlerinde Atatürk bunu red eder, ama karşılıklı yardımın önemini de asla küçümsemez. Moskova'dan sağlanan silah, cephane ve altın Kurtuluş Savaşı'nın başarısına en büyük katkıyı sağlamıştır. Buna karşılık 1921 1922 kıtlık döneminde Ankara da dostuna buğday ve yiyecek yardımını ihmal etmedi. Bu dostluk birbirlerinin rejimine müdahale etmeden 1930'lü yılların sonuna kadar devam etmiştir.

Allah'ın Bahçesi'nde Lenin yılanının Türk'e sunduğu Bolşeviklik elması (ABD, Sioux City Tribune)

Kurtuluş Savaşı'na Leydi Harington'un Balosundan Bakış

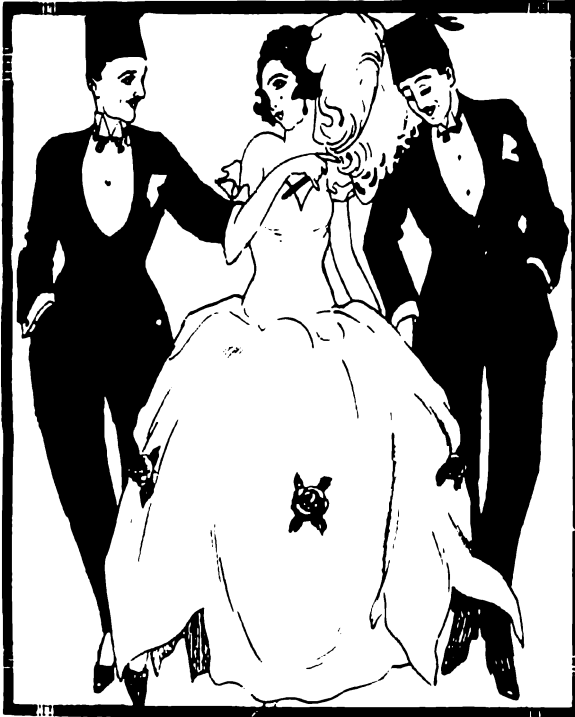
KURTULUŞ Savaşı sadece iman gücüyle kazanılmadı, Silah cephane, ilaç, yiyecek olmasaydı kazanılamazdı. Bir ölçüde sonuncusu dışında diğerlerinin hiçbirini biz imal etmiyorduk ve bunları dışardan sağlamak için paraya gereksinmemiz vardı. Teknisyenlerimizin el tezgahlarında imalat da, tamirat da yaptıkları biliniyor ama bunların yüzbinleri bulan ordular için yeterli olmayacağı açıktı. **Anadolu halkından savaş vergisi adı altında zaten donuna kadar alınmıştı.** Öyleyse kaynak nereden sağlanacaktı.

Anadolu dışından gelen yardımın yüzde 83'ünü Bolşevikler sağlamıştır. 1920 Haziranıyla beraber hem silah hem de altın olarak Kurtuluş Savaşı'nın en büyük destekçisi olmuşlardır. Tarih sırasıyla ikinci yardım, Sakarya Zaferi'nin arkasından Fransızlarla yapılan anlaşma çerçevesinde sağlandı. **Çukurova'dan çekilirlerken silah, cephane ve elbise olarak Türk ordusuna bırakmayı kabul ettikleri malzeme dış yardımın yüzde yedisini oluşturuyor.** İslam dünyasından yardım en sonra 1922 başına doğru Hindistan'dan gelmiştir ve toplam olarak yüzde ona eşittir. Mısır'daki çok gecikmiş ve sınırlı bir yardım dışında İslam aleminin diğer bölgelerinden yardım gelmemiştir.

İstanbul'da gazeteci olarak ya da MM grubu eylemcisi sıfatıyla yaşamını tehlikeye atanlar vardı. Türk halkın büyük kısmı işgal kuvvetlerinin silahlı ve Rum ve Ermenilerin moral tehditleri altında sesini yükseltemez durumdaydı. Ya Saray ile Babıali ne

İngiliz politikasına kimlerin destek verdiğinin belirlenmesi amacıyla günden bu balonun ne sonuç verdiğini **General Harrington**'un 5 Mart 1922 tarihinde Sultanın yaverine gönderdiği mektuptan öğreniyoruz. Padişahın şahsi temsilcisinden, **veli-aht Abdülmecit** ve nazırlara kadar bütün ileri gelenlerin katıldığı balonun dört bin Sterlin toplanmasını işgal başkumandanı *‘gelecekteki mutlu ve dostca ilişkilerin’* göstergesi saydığını belirtiyor.

İngiliz propagandasına uyarak Ankara'yı komünistlikle suçlayanların İngilizlerle bu dostça ilişkilerinin ne anlam taşıdığı, Büyük Zafer'den sonra hayatını tehlikede gören Vahdettin'in Harrington'un hazır ettiği İngiliz savaş gemisine sığınmasıyla anla-

Mutareke
dönemi yüksek
sosyetesine ait
Gülervaz'ın
(No. 26
1921)

karikatürü:
Şimdiki
düğünlerde
teslim tesellüm
merasımı:
Gelinin
eski dostu

Monser alınız
Gül gibi olarak
size teslim
ediyorum.

Güveci:

Aldım kabul
ettim. Tuttur
devletimize
tesekkürler
ederim.

K I M B U M U S T A F A K E M A L ?

şılmıştır. Son sultanın Osmanlı hazinesinden büyük şeyler alıp götürmemiş olması namusu ve dürüstlüğünün delili olarak gösterilegelmiştir... Sakın, nasıl olsa İngilizler beni tekrar tahtuma kavuştururlar düşüncesiyle öyle davranmış olmasın. atatürk'ü önce bolşevik, sonra da İngiliz ajanı olmakla suçlayanlar sonra çok utanmışlardır.

Hilafeti Tartışmaya Kim Soktu?

ANKARA'da halife ve hilafet aleyhinde bir kampanyanın başlamasını tahrik eden, saray ve babıali'nin kendisi olmuştur. 16 Mart 1920'de işgal kuvvetleri askeri merkezleri ve meclisi basıp milletvekillerini Malta'ya sürünce Atatürk Ankara'dan **Heyeti Temsiliye** adına meclisin Ankara'da toplanması için çağırıda bulundu. Tabii ki ulusal egemenliği ezen hareketi de yeriyor, toplumu hakları için mücadeleye çağırıyordu. Buna karşı, yeni kurulan **Damat Ferid hükümetinin şeyhülislam'ı Dürriyade** 11 Nisan 1920'de şöyle bir fetva yayınladı:

'Halife ve Padişaha sadık vatandaşları hile ile kandırıp kanunsuz asker toplayan, suçsuz vatandaşları öldüren, görevlileri işlerinden uzaklaştıran, hilafet merkeziyle ülkenin diğer kısımlarının ilişkisini kesen böylece hilafetin yüceliğini bölen, halifeyi dine ihanetle suçlayıp halkı imama bağlılıktan koparmaya çalışan, bozgunculuğun, dinsizliğin sebebi olan kışkırtıcılardan ve dinsizliklerinden kurtulabilmek için öldürülmeleri farz olur mu?.. Evet... Müslümanlar için imam, halifemiz sultan Vahidettin'in etrafında toplanıp bu isyancılarla yapılacak mücadele için yapılacak çağırı ve emre uymaları vacip olur mu?.. Evet... Bu görevden kaçan dünyada en ağır cezaya ve ahirette en büyük azaba uğrar mı?.. Evet... Halifeye askerlik yapıp bu asileri öldürenler gazi ve şehit sayılır mı?... Evet... Bu emre uymayan dinen suçlu olur mu?... Evet...'

Bu çağırısı uygun bulan ve gazi ya da şehit olmak amacıyla cy-

leme geçenler olmuştur. Ama pek zayıf kaldıkları genelde Anadolu halkının onlara katılmadığı biliniyor. Açıkçası, herşeyi dine, imana ve düşmanla işbirliğine girenlere gözü kapalı bağlılığa indirgeyenler azınlıkta kalmışlardır. Bunda Türk halkının çoğunluğunun bilinç yüksekliği kadar, Anadolu ulemasının 16 Nisan tarihli kararlı karşı fetvası da etken oldu. **Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi** ve diğerlerinin tezi şöyledir:

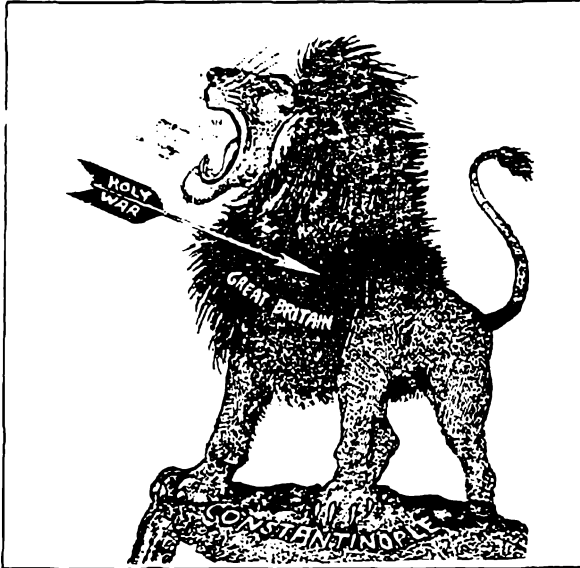
Saltanat ve hilafetin başkenti işgal edilir, devlet mekanizmasının işlemesi engellenir, halifenin milletin gerçek çıkarlarına uygun önlemler alması önlenir, İzmir-Adana Maraş Antep işgal edilip düşmanlarca müslümanlar kadar müslüman olmayan vatan dağlar da öldürülür ve islam halifesi hakaret ve esaret altında tutulursa onu kurtarmak için bütün olanaklarını sarfetmek müslümanlara farz olur mu?... Evet... Düşman tarafından saldırıya uğramış toprakları kurtarmak için savaşa giren müslüman dini bakımından isyan etmiş olur mu?... Olmaz... Böylece halifenin meşru

İşgal altındaki İstanbul yönetiminin görünüşü. (İngiliz karikatürü)

haklarını geri almak için savaşanlar gazi ve şehit sayılırlar mı?... Evet... Böyle dini görevini yerine getiren müslümana karşı düşmanla birlik olan müslüman en büyük günahı işlemiş olur mu?... Evet... Düşmanların kandırmacaları ile böyle gerçeklere aykırı yayınlanan fetvalar dinen geçerli olur mu?... Hayır...

Kütleleri etkilemeye yönelik, herşeyi din ve halife ile açıklamaya yönelik fetvaya karşı aynı nitelikte bir fetva çıkarmaktan başka formül yoktu. Sonraları Dürriyade fetvasının işgalcilerin etkisi altında yayımlandığı ileri sürülmüştür. Ama eğer Ankara'nın başarısını engelleseydi o zaman din teması ve halifenin etkenliği durmadan öne sürülecek ve işgalcilere hizmete devam edecekti. Büyük Millet Meclisi'nin bütün gizli toplantılarında Vahdettin'in hain diye nitelenmesi bu yüzden. **Mehmet Akif**'in vaazlarında Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen, Konya ayaklanmalarını *'Mel'un düşmanlar yaptırdı'* derken kimi işaret ettiği de akılda tutulmalıdır.

Ankara'nın mücadelesinin İngiliz imparatorluğuna a dın savaşı (Holy War) addedilip İstanbul'a el koymak için bahane sayılışı : İngiliz karikatürü :

Kurtulmayı Değil Kurtarılmayı Bekleyenler

ENVER Paşa idealist bir hayalperestti. Toplumlara ekonomik yapıları, siyasi düzenleri, kültür düzeyleri açısından bakmıyor, duygusal bir yaklaşımla değerlendiriyordu. Sömürülen, ezilen Müslüman ve Türkler kendilerini kurtarmıyorlarsa gidip kurtarmalıydı. Bunu adeta ilahi bir tutkuyla arzuluyordu. Dünya Savaşı'nın başında Cihad'ı ilan edip Mısır'a ve Kafkaslara karşı Halife'nin ordularını yürüttüğünde bütün İslam toplumlarının ayaklanıp yardıma geleceklerini umuyordu. Oysa gerçekler tam tersi çıktı. **Çağrıya uyanlar, sömürgecilerle birleşip Osmanlı'ya karşı ayaklananların onda birine bile erişemedi.** Örneğin Mısırlılar, Osmanlı ordusunun Süveyş kanalına kadar ulaşmasını yeterli bulmamış, Kahire'ye girdiğinde ayaklanabileceklerini duyurmuşlardı.

Bu sonuca varılmasında Osmanlıya güvensizlik kadar - Artık eskisi gibi dinin öncüsü saymıyorlardı - özellikle İngilizler tarafından dağıtılan bol paranın rolü olmuştu. Hicaz'da, Suriye'de, Irak'ta sadece ayaklananlara değil onlara ilerde seçenek olarak elde tutmak istediklerine de altın yağdırdılar. O dönemde Hicaz'da bir kibrit alıp bir Sterlini atan bedevilerden bahsedilir. Kurtuluş Savaşı'nı yönetenlerin büyük kısmı bir cephelerde bulunup duruma tanık olmuşlardı. Ancak bir şeyi daha çok iyi biliyorlardı: **Araplar artık Osmanlı yönetiminde kesin olarak kalmak istemiyor, bağımsızlıklarını arzuluyorlardı.** Seçtikleri yöntemin doğruluğu ya da yanlışlığı tartışılabilirdi ama artık geri dönülemez bir noktaya varıldığı da bir gerçektir.

İ M B U M U S İ A F A K

Misakı Milli'nin birinci maddesinde, artık *ınnlı Devleti'nin bilhassa Arap çoğunluğunu ölgelerinin kaderinin halkının serbestçe beya ıra göre belirlenmesinden başka bir düşünces* dildi. Zaten kendisini bile kurtarması şüpheli un başkalarını işe katması düşünülemezdi. Nite ülyası da bu arada terkedilip, Bolşeviklerle var sinde Doğu sınırı güvenceye alınarak eldeki k Yunanlılara karşı batıda toplanması mümkün

Kurtarıcılarının kendilerine bağımsızlık vermek yanlısı olmadığını farkedince Arapların bir kesiminde Ankara ile işbirliği yapma fikri belirdi. Ancak girişimlerinde tam bir tutarlılık bulunduğunu söylemek güçtür. Avrupalılardan imtiyazlar koparmak peşindeki liderleri Sevr'e varan barış görüşmelerinde Türkiye aleyhindeki her öneriyi desteklerken yetkisi belirsiz kişilerin önerileriyle Ankara'nın harekete geçmesi düşünülemezdi. Üstelik onlar da Türklerin gelip kendilerini kurtarmasından bahsediyorlardı. Ankara'nın karşı önerisi daima bütün ezilen toplumlarının aynı anda hep birlikte ayaklanmaları şeklinde oldu. Hepsinin üzerinde yetkili bir öncü fikrine karşıydı. Bir toplum kendi iradesi ve azmiyle bağımsızlığı için savaşıyorsa bunun dışardan başkalarının sağlanabileceği fikrine özellikle Atatürk inanmıyordu ve bunu birçok konuşmasında belirtmiştir.

Muhallitlerin Kemalistlerle (Kalpaklıları) alayı. - Falmız açık beyler, muradınız yanımda, size yüksek bir ver görünüyor ama.. Üç gün mü desem, üç hafta mı, üç ay mı... (Aydede, 6.3.1922)

K I M B U M U S T A F A K E M A L ?

1920’de Arap toplumlarının hepsinin Avrupalıların himayesi altında idare edileceği hususundaki karar kesinleşti. kendi liderleri bunu onayladılar. Gerçi direnenler çıktı ama güçleri yeterli değildi. Bu yüzden 1920’ye ‘*Felaket Yılı*’ adını verdiler. Aslında bu sıfat Türkler için de geçerliydi. Sevr imzalanmış ve şartları kabul ettirmek için Yunan orduları Anadolu içinde ilerlemeye başlamıştı.

Dini Dayanışma Ama Panislam'sız

KURTULUŞ Savaşı boyunca Ankara hükümetinin din karşısındaki tutumunu iki yönlü geliştirdi. Bir yandan islamın Türk halkı için taşıdığı önem dikkate alınarak bunun ulusal dava yolunda kullanılmasına özen gösterildi. Diğer yandansa bu önemin geçmişteki islamın koruyuculuğu ve liderliğine dönüşmesine izin verilmedi.

Toplumu hedefe doğru birleştirmek yolunda islam dayanışması en etkili unsurdu. İşgalci güçlerin ısrarla Hristiyanların hakları üzerinde durmaları ve islamı aşağılamaları bunu zorunlu kılmaktaydı. Ulusal egemenlik kavramını anlamaya kültürel yetersiz olmayan ve Padişah/Halife'ye bağlılıktan başka mensubiyet bilmeyen halk kütlelerine o sırada bunu anlatmaya kalkışmak başarısızlığı göre göre davet etmek olurdu. **Toplumu değiştirme aşaması ancak bağımsızlıktan sonra düşünülebilirdi.** Padişah/Halife'nin ajanları tarafından ayaklanmaya teşvik edilmiş cahil kişilerin İstiklal Mahkemeleri'nde bu konuda uyarıldıktan sonra af edildiklerinde yine de '*Padişahım çok yaşa*' diye bağırma bu alışkanlıktan kurtulmanın kolay olmayacağını kanıtlıyordu. Davayı kütlelere hazmettirmek için '*İrşat beyetleri*'nin en çok yararlanılması gereken konu dindi. Nitekim bu amaç için bütün İslam dünyasında büyük bir mücahid olarak tanınan **Libyalı Şeyh Ahmet Sünusi**'den Anadolu'nun pek çok yerinde, ayaklananları ikna için yararlanıldığı da biliniyor.

Davranışı zorunlu kılan diğer bir konu da İstanbul'un duru-

rin zaten ellerinde bulunan bu önemli geçit yamamalarının sebebi, özellikle Hindistan'daki öyle bir durumda ayaklanacakları tehdidinde Hilâfetin ve başkentinin eski statüsünde, Osmânde kalmasını istiyorlardı. Karşı cepheyi zayıftan yararlanmamak akılsızlık olurdu. Nitekim politikasında hilâfetin başkentini kurtarmak anmıştır. Ukrayna ile imzalanan antlaşmada da dinin İstanbul olduğu belirtildi. Buna karşılık sasiye Kanunu'nda her türlü yetkinin sadece elisinde toplandığı belirtiliyor ve dinin liderliği bahsedilmiyordu. Açıkçası İstanbul'daki Sultân bir yetkisi bulunmadığı vurgulanıyordu. Böy-

lece islam dünyasında esasen otoritesi kabul edilmeyen makamın tam etkisizleştirilmesi yasallaştırılmış oluyordu. Davranışın kökeninde Panislam'ın dinciler ya da bolşeviklere karşı İngilizler tarafından canlandırılma çabalarını önleme arzusu mevcuttu.

New York
World'den
bu karikatür:
"Doguda fırtına
bulutları"

1 Aralık 1921'de meclisteki konuşmasında Atatürk olayı nasıl anladığını şöyle açıklamıştır:

'Panislamizmi ben söyle anlıyorum. Hükümetimiz dünya yüzünde mevcut bütün dindaşlarımızın mesut ve müreffeh olmasını ister... Bağımsız yaşamalarını isteriz. Fakat büyük bir imparatorluk halinde bir noktadan serk ve idaresini düşünmek istiyorsak bu bir hayaldir... Büyük ve hayali şeyleri yapmadan yapmış gibi görünmek yüzünden bütün dünyanın husumetini, garazını, kinini bu memleketin bu milletin üzerine celbettik. Biz Panislamizm

K I M B U M U S T A F A K E M A L I

yapmadık. Belki 'yapıyoruz, yapacağız' dedik. Düşmanlar da 'yaptırmamak için bir an önce öldürelim' dediler? Panturazm yapmadık. 'Yaparız, yapıyoruz' dedik, 'yapacağız' dedik ve yine 'öldürelim' dediler... Böylece düşmanlarımızın sayısını ve üzerimize baskılarını artırmaktan ise haddi tabiiye haddi meşruya dönelim. Haddimizi bilelim.'

Türkiye'nin Efendisi Gerçek Üretici Olan Köylüdür

KURTULUŞ Savaşı'nın kimin eseri olduğu konusunda herkes bir tez ileri sürer. İttihatçılığını anımsatmayan eski İttihatçıların sayanlar vardır; yedek subaylara, muntazam orduya, hatta din adamlarına mal edenler de çıkmıştır. Sadece Atatürk'e bağlayanlar da. Oysa bütün bir toplumun katkısıyla gerçekleşmiştir. Her kesimin katkısı vardır. Tabii ki lider düzeyi yönlendirme açısından özel bir yere sahipti, ancak kütleler katılmadığı zaman bir sonuca varmanın mümkün olamayacağını da unutamayız. Türkiye ile aynı zamanda Suriye, Irak ve Mısır'da da tam bağımsızlık isteyen liderler görülmüştür: **sadece, onların liderlerinin bizdekilerin düzeyinde olmaması değil, kütlelerinin de niteliği aynı sonucu almalarını engelledi.** Savaşın bütün yükünü halkımız üstlenmiştir.

1 Mart 1922 günü BMM'in 3. toplanma yılını açış konuşmasında Atatürk, genel kurula ilginç bir soru yöneltmiştir:

'Milletimizin en çok ilgili bulunduğu iktisadiyatımız hakkındaki fikrimi de arzedeceğim. Bu konuya girmeden önce görüşümü açmak için yüksek heyetinizden ve bütün dünyadan bir soru sormama müsaade buyurunuz. Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir?'

Meclis zabıtları buna genel kuruldan **'Köylüler'** yanıtının geldiğini kaydediyor. Atatürk de ekler: **'Bunun yanıtını derhal birlikte verelim, Türkiye'nin hakiki sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan köylüdür.'** Yine zabıt **'şiddetli ve sürekli alkışlarla'**

karşılanan bu sözleri şöyle tamamladığını kaydediyor: 'O halde berkesten daha çok refah, saadet ve servete layık ve hakkı olan köylüdür. Dolayısıyla TBMM hükümetinin iktisadi siyaseti bu gerçek amacı sağlamaya yöneliktir.'

Gerçi Osmanlı yönetiminin felsefesi daima reayanın adaletle yönetilmesi tezine dayanmıştı ama, pratikte bunun ne derece gerçekleşmediği de bilinmeyen şey değildir. Üstelik sorun sadece bir adalet sorunu değil, köy emekçisinin hakları sorunuymdu. Hem egemenlik ulusundur der, hem de ülkenin gerçek efendisi ilan ederseniz tabii ki bu kesimin saygınlığı son derece artar. Böylece daha Büyük Zafer kazanılmadan, kurulan Türkiye'nin

”تور کیا نك صاحبی وافندیسی کویلودر“

امدار. لاول خصوص. وجہ مکات. نخل

مطابق: «ماہیت تأییدی و سازہ کی سہولیات | مدیر: نجم الہوم موجود ارلال کاؤ»

میرزا محمد علی

... ..

قرآن مجید

اول حود

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مدرسة

ماہنامہ تعمیرات

پایان شد، و در

١٠٠

خار و دود لال اشت او

برلندا العسا

۴۴-۴۵

نظر صمد: ۴۴

معارف و ادب

4. 1994

امام حسین (ع)
عجل الله فرجه

الطاهر اوله

(٢) اعداد

المكان

بازلاء جدر

100

وت استقامه

خرماتہ

خطیب بزد بگفت

19-200

ملفوظات حضرت امام

Yeni Gün'de 'Türkiye'nin sahibi ve efendisi köylüdür' konusmasının haberi.

çok değişik bir yapıya sahip olacağı vurgulanmış oluyordu. Geleneksel kul tabakası mantığıyla eski başkentlilerce '*pis köylü*' ya da '*cahil Türk*' diye nitelenen bu kesime tepki ve alaylar bu vesileyle bir kere daha yükseldi. Osmanlı Devleti'nin tek varlığı sayılan İstanbul ve İstanbullu'nun üzerine köylünün çıkarılmasını akılları almıyordu. Farkında değillerdi ki, Saray ve Babiali '*İstanbul bizde kalsın da mandaya razıyız*' mantığını savundukları için batılilar onları kolayca oynatıyordu. Anadolu'suz İstanbul sadece başkalarının bir oyuncuğıydı.

Zafer'den sonra İstanbul'daki bir çevrenin Ankara'yı küçümser ve ciddiye almaz davranışında bu alışkanlıktan kurtulamamanın etkisi görülür. Ankara'dakiler İstanbul'suz ve Edirne'siz bir Anadolu'yu asla düşünmemişlerdir, İstanbul'un Türkiye'nin gözbebeği ve onur şehri olduğu da asla akıldan çıkarılmamıştır, ancak Yeni Türkiye'nin dinamizmini Ankara'nın

Anti-kemalistlerden buna tepki:
'Türkiye'nin efendisi köylüdür.' (Reis Paşanın nutkundan)

Köylü: Çiğte çubuga biraz da onlar baksa da biz de efendiliğimizi bilesek...
(Aydede, 9.3. 1922)

K I M B U M U S T A F A K E M A L ?

temsil ettiği de asla unutulmamıştır. Sadece Türk toplumunun değil bütün mazlum milletlerin gözlerini diktiği, kulaklarını verdiği yer Ankara'ydı. Başkent'in Ankara'ya taşınmasıyla 'Efendiliğin Türk köylüsüne mal edilmesinin' de ilk adımı atılmış oldu. Gerçi **Yahya Kemal** '*Ankara'nın nesini seviyorsun?*' sorusuna '*İstanbul'a dönüşünü*' yanıtını vermiştir ama, bütün ilhamların kaynağının Ankara olmasından toplumu vazgeçirememiştir.

İşgale Karşı Saraylı ve Anadolulu Kadın

İTTİHATÇILAR döneminde kadının toplumsal hatta siyasi hayatta aktif rol oynaması alışkanlığı İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da düzenlenen mitinglerde gözler önüne serilmiştir. Sadece **Halide Edip** Hanım değil, diğer birçok kadın hatip yüzlerini kapamak ihtiyacı duymadan bazen yüzbinlere hitap etmişler ve çok da etkili olmuşlardır. Aynı şekilde olmamakla birlikte Anadolu'da da yerel yönetici ve ileri gelenlerin eşlerinin de yardım cemiyetleri ya da protesto toplantıları düzenleyerek faaliyette bulundukları bilinir.

Ankara'nın toplum üzerindeki etkenliği artarken, İstanbul'da her türlü eylem frenlendiği gibi kadınlara da Ramazan vesilesiyle tam bir kısıtlama getirildiği, **İstanbul muhafızı ve 25. Kordü Kumandanı Miralay Seyid**'in –Şüphesiz daha üst makamların ya da İşgalcilerin uyarısıyla– yayınladığı resmi tebliğle açıklanmıştır:

'Dini mübinin çizdiği hududu muâşeretî aşanlar kim olursa olsun İslamın kurtarılması ve zamanın selameti namına aynı şiddetle cezalandırmaya mecburum. Burada gençlerimize de hitap etmek istiyorum. İlerde güzel Türkiye'yi saltanat tahtı etrafında süsleyecek birer çiçek olmaya aday bulunan gençlik goncalarımızdan milletin ve özellikle yabancıların gözleri önünde bizleri pişman edecek hal ve vaziyette bulunanlar olur, uygunsuz yerlerde ve toplantılara devam edenler görülürse bunları da bilhassa bir veli kalbiyle geleceğin kurtarılmasına feda ederek cezalandıracağımı katiyen tebliğ ederim.'

Milli Mücadele yânlılarının eylemleri arzulanmazken İngiliz işgal kuvvetleri komutanı General Harrington'un eşinin Türk göçmenlere yardım sağlamak için işgal altındaki Harbiye Mektebi salonlarında düzenlediği baloya Padişahın bir temsilcisiyle başta Veliâht Abdülmecit olmak üzere ekseri nazırın ve İstanbul sosyetesıyla eşlerinin katılması halk ile yönetici kopukluğunun en belirgin örneğidir. Anadolu ise, idama mahkûm edilen **Hali-de Edip** gibi kadın savaşçıların sığınağı olmakla kalmadı. İslâm dünyasında o zamana kadar pek rastlanmayan kadın mücahid örneklerini bol bol yetiştirdi. Sırtlarında silah, cephane taşıyarak, cepheye vuruşarak ve tabii çocuk ve eşlerinin üretimdeki boşluğunu doldurarak zaferde büyük bir paya sahip oldular. Bütün faaliyetlerin islami örtünme ile olamayacağı bellidir. Erkek gibi şalvar giyerek, kolları yüzleri açık bu görevi yerine getirdiler. İşin ilginç i İstanbul'da dine uygun tesettüre uymaları istenen Türk kadınlarının aynı şehrin gazetelerinde çıkan resimleri ve haberle-

İstanbul muhafızı tesettüre riayet istiyordu ama Aydede'nin 3.8.1922 savısında (Büyük Taarruz'dan üç hafta önce) İstanbul sosyetesinde 'Bayram tebriki' başlığı altında bu çizim yayınlanmıştı.

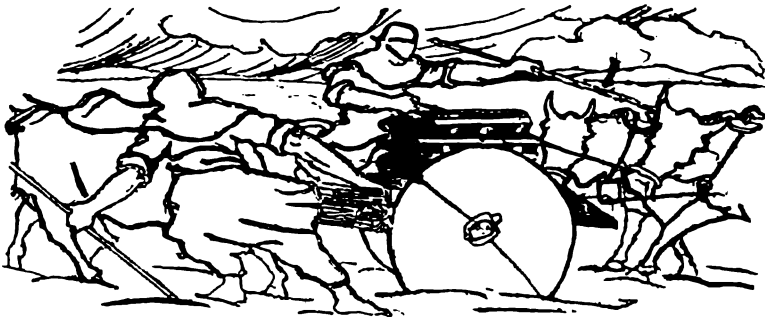
rinde buna uyulmuyordu. **Tevhidi Efkâr**'ın 27.10.1921 tarihli sayısında **Sakarya Zaferi**'ndeki rolleri dolayısıyla madalya ile ödüllendirilen savaşçı kadınların isimleri verilirken ilginç bir şiir de buna eklenmiştir:

**Değil erkekleri, nisvanı (kadınları) havahoşkar beycadır
(Savaşçıdır)**

**Taarruz böyle cengaverlere bir kârı bibecadır
(Uygunsuz, akılsız bir girişimdir)**

Delibaş ayaklanmasından yeni kurtulmuş olan Konya'da da TBMM'nin açılışının yıldönümü törenlerinde Kız Muallim Mektebi'nin öğrencileri geçit resmine katılmışlardı. Kadını marginal değil toplumun temel direği sayan bu anlayış sebebiyledir ki Zafer'den sonra Gazi'nin bir heykelinin yapılması tasarlandığında bir er (köylü) ile mermi taşıyan bir kadın eşit değerde kullanılmıştır.

Dört hafta sonra ordular
İzmir'e girmek üzereyken
Yeni Gün'de resim:
Kağınlarla orduya cephane
yeriştirmeye çalışan
köylü kadınlarımız.
(Yeni Gün, 8.9.1922)

Ankara Kaybetseydi Ne Olurdu?

BÜYÜK Zafer umulandan erken kazanılıp sorun kökünden çözülecek yerde uzayıp gitseydi ve Ankara hareketi içinden çürümeye başlasaydı Atatürk ve arkadaşlarının akıbeti ne olurdu?.. Soruya, Sevr antlaşmasını imzalattırdıktan sonra işgalcilerin isteğiyle Damat Ferit sadrazamlıktan düşürülünce yine onların isteğiyle **Kemalistlerle anlaşacak bir hükümetin (Tevfik Paşa kabinesi)** kurdurulduğu, hatta M. Kemal'in kendisini böyle bir görevle İstanbul'a getirilmesine çalışıldığı, dolayısıyla hiçbir şey olmayacağı yanıtı verilebilir. Böyle bir senaryoya inanabilir miyiz?..

Önce Sevr'e imza atılmış sonra ufak ödünlerle Kemalistlere de onaylatılmasının yolları aranmaya başlanmıştı. Misakı Milli üzerine and içmiş kadroların bu oyuna gelmesi mümkün değildi. Esasen tarihte özellikle İngilizlerin, bu yolla yanlarına çektikleri liderleri (**Arabi Paşa, Zatlul Paşa** gibi) sonra tutuklayıp uzak ülkelere sürgüne gönderdiklerini bilmeyen de yoktu. Gerçi Tevfik Paşa hükümeti Milliciler hakkındaki ölüm cezalarını af etmişti ama bunun başka gerekçelerle yeniden gündeme getirilmemesi için de bir sebep yoktu. **Atatürk Büyük Zafer'e kadar hep boyunlarında ip duygusuyla yaşadıklarını Falih Rıfkı'ya anlatmıştır.** Sayıları azdı ama Ankara'nın vazgeçmez düşmanları İstanbul'da hâlâ yayınlarını sürdürüyor ve tabii ki varlıklarının ancak İngiliz mevcudiyetinin devamıyla mümkün olabileceğini unutmuyorlardı. İstanbul'da son Meclisi Mebusan toplandığında bunların milli mücadeleci nitelikleri sebe-

biyle Refik Halid ‘*Merhaba Sivas kuzuları, Ankara keçileri, Kurban Bayramı mı yaklaştı? Ecelinize ayağınızla mı geldiniz?*’ diye yazmıştı (1.2.1920). O mücadelenin bütün ruhunu temsil eden Misakı Milli ileyse şöyle alay ediyordu:

‘Telaffuzu ne güç, ne çirkin, ne gayrı milli bir kelime... Manakyan kumpanyasında bir aktör vardı. Hacı Misak. Bu terkip bana onu hatırlatıyor. Acaba Milli Misak nedir?’

Tuzağa düşüp İstanbul’a gelse M. Kemal ilkelerinden vazgeçmek ve bu kesimce aşağılanmak durumuna düşecekti. Üstelik yine İstanbul’da çok daha güçlü bir ses sonuna kadar gitmesi için ısrar ediyordu. Sedat Simavi’nin çıkardığı *Güleryüz* dergisinin 27 Mart 1922 tarihli sayısı Edirne’den bir çağırışıyla ayrılmıştı.

‘Öz kardeşim beni senden ayırdılar, aldılar
Yunanlılar ellerini ta bağrıma saldılar
O gün bugün saf sinemde yerleşdiler, kaldılar
Gece gündüz talihimi düşünürüm, ağlarım,
Senin için matem tutar karaları bağlarım.’

30 Ağustos zaferinden iki hafta önce Aydede’de (14.8)
(Sağdan itibaren) Hürriyet isteriz - İsterük - Harp isteriz - Zaferi nihai isteriz
Medeniyet isteriz - Mustafa Kemal: İsteriz oğlu isteriz.

'Yok mu çıkaracak bağrından şu düşmanı' çağırısıyla sona eren şiiri, 25 Mayıs sayısında 'Paşamıza Bayram Tebriki' başlıklı başka bir çağırı izliyor:

*'Bak şu arslan kumandana
Ne heybetli bakıyor
Gözlerinden çıkan ateş
Şimşek gibi çakıyor
Bu bakışlar düşmanların yüreğini yakıyor
Azmi ile tedbiriyle cepheleleri yakacak
Düşmanları çiğneyerek ta İzmir'e varacak
Güleriyle kutlarken paşamıza bu günü
pek yakında Şen İzmir'de yapmak ister düğünü
Ulu mevla gösterecek inşallah o günü
Ahfad seni münci (kurtarıcı) diye yad edecek ey Paşa
Azmin ile idrakinle aklın ile çok yaşa.'*
Böylesine bir güven geri çevrilebilir miydi?

Zaferden henüz haber alınmadığı bir anda (31.8) Aydede okuyanlar:

Milliciler: Bunun keyfi de bana münhasır.

Muhabiller: Yahu anlaşılıyor ki onlara da çatıyor, bize de.

Çocuklar: Bak baba aydede bugün de burada çıkmış.

Mehmedec: Ah şunun sahibini bir elime geçirsem.

Hanımlar: Tuhaf şey erkeklere de çatıyor, bize de.

Bazı mizah gazetecileri: Ne kadar taklit etsek benzetemiyoruz, çıldıracağım.

II

Zafer ve Barış

Gazi'liğe Münci (kurtarıcı)'liğin Eklenişi

1920'de liderleri Avrupalılarla anlaştıkları ve himaye rejimlerini kabul ettikleri için Araplardaki bağımsızlık akımları oldukça zayıflamıştı. Suriye ile Lübnan'ın ayrılması halkın da katkısıyla oldu, Şam'daki direnç ise, kral ilan edilen **Şerif Hüseyin**'in oğlu Faysal'ın yandaşlarının da yardımıyla bastırıldı. Daha sonra Fransızlar Faysal'ı da uzaklaştırdılar; bu sefer de İngilizler onu Irak kralı ilan etti. Ürdün'de de suni sınırlar çizilerek İngiliz himayesinde bir emirlik kuruldu. **Arap isteklerine aykırı olarak Filistin bir İngiliz mandası olmuş ve Yahudi göçüne ortam hazırlanmıştı.** Osmanlıya ayaklanmış idealist Arap aydınları ancak Avrupa'nın tarafsız ülkelerine sığınarak bağımsızlık davasını sürdürebildiler. Hindistan Müslümanları ise Hindularla birlikte İngiliz egemenliği altında bazı haklar kazanmak için pasif mücadeleyi, Londra ile pazarlık yolunu seçmiş bulunuyorlardı.

Yazın sonu gelmiş, yani askeri hareket mevsimi geçtiğine göre 1923 Mayısından önce Türkler'in bir şey yapamayacağı düşünülürken, iki haftalık bir süre içinde herşeyin bitmesi, Yunanistan'ın perişan olması bir yana İngiltere'nin yenilgisinin kanıtlanması esirliği kabullenmiş müslümanlarda yeni bir canlanma doğurdu. **M. Kemal artık sadece Türkler'in değil bütün islam dünyası için 'Gazi'liğine ek olarak 'münci = kurtarıcı' diye anılmaya başlandı.** Avrupalı sömürgeciler bile *'Bir yeni rüzgar, bir doğu rüzgarı, bir Türk rüzgarı estiğini'* kabul etmeye başladılar. Kurtuluşun, bağımsızlığın pazarlıklar değil Kema-

I M B U M U S T A

örneğinden ders alınarak sağlanırlar. En ünlü müslüman yazar ve şairler. Gel bizi de kurtar diyenler *tür, sen ne bekliyorsun* ' başlıklı mısralar görüldü. Gazi deyiimi ve inana kadar ezilmiş toplumların bu övgü şiirlerinden biri Hint Müslam'ın yazdığı '*Kemal Harik*

*'Kan gölüne daldıktan sonra barış konuşmalarını kim dinler
 Söyle şimdi bana, dünyada Türkler'in keskin kılıcından
 korkmayan var mı?
 Diğer ülkeleri soyuyorlar, cezayı hak etmiş hırsızlardır
 Ne diyorsun arkadaş
 Hurra ho, hurra ho
 Onları yok etmek için güçlü bir Kemal lazımdır
 (...)
 Güçlü adam Kemal onlara bir ders verdi
 Birlikte savaşıyoruz ve bağımsızlığın meyvelerini birlikte
 topluyoruz
 Eğer kaybedersek ayıbını da birlikte paylaşacağız
 Askerler anavatanımızı kurtardık
 Daha fazlasını istemiyoruz
 Cenneti bile buna tercih etmeyiz
 Ömrü kısa sürmüş kardeşim bak hakkında neler yazıyorlar
 Kalemın bir oynayışında bir cümlede bin kişinin ölümünü
 yazıyorlar
 Gülmekten kendimi alamıyorum
 Köpekleri ölse, hakkında bir cilt kaleme alırlar
 Ve sizin için gazetelerde sade bir cümle var: On bin asker öldü.'*

Mısır'da
 El Letaifi
 Musavvere
 dergisinde
 bir Arabin
 çizgileriyle

K I M B U M U S T A F A K E M A L

Heyecan öyle bir dereceyi bulmuştur ki, 1910'larda çocuklarına Enver adını takan Araplar ve Hintliler bu kez Kemal adını vermeye başlamışlardır. Hayranlığın sadece müslümanlara ait olduğunu sanmamalıdır; savaş yenîği Almanya, Avusturya ve Bulgaristan'da da benzer bir lider arayışı başlamıştır.

Artık Herkes Kemalist

1922 Ağustos ayına girilirken Atatürk'ün prestiji hiç de yüksek değildi. Kış mevsiminde askeri hareket yapılamayacağına göre o yıl da kaybedilmiş sayılıyor ve Yunanlılar'ın artık Anadolu'dan çıkarılamayacağına inanılıyordu. Bu güvence ile ve Ankara'yı bir an önce barışa zorlamak için Yunan hükümeti İstanbul Rumlarını ayaklandırarak kente el koymanın planlarını yapıyordu. İstanbul'daki anti-Kemalist basın Milli Mücadele ile alaylarını artırmıştı. Avrupalı işgalciler ise Ankara'nın artık sömürgeleri için tehdit oluşturmayacağından emin olmanın rahatlığı içindeydiler.

31 Temmuz 1922 günü, yani Büyük Zafer'den bir ay önce, Ankara'dan kaçıp İstanbul'a sığınmış olduğunu ileri süren **Ömer Kâzım** adında bir yazar Türk ve müslüman olarak dünyaya şunları iletliyordu:

'Kemalistler Türkiye'nin en tehlikeli düşmanlarıdır(..) Kemalist megalomani ve yabancı düşmanlığı Kuvayı Milliye'nin esasını oluşturur(...) Yorgun ve bitkin kardeşlerimiz şu anda Helen ordusu tarafından işgal edilmiş olan bölgede yaşayanlara gıpta ile bakıyorlar. Yunanlılar en azından adaletini kabul etmek gereken bir yönetim uyguluyorlar. Böyle kendi bölgeleriyle, seferberlikleri, sonu gelmez soruşturmaları, zorla borç almaları, işpiyonlama sistemleri, işkenceleri, sıkı yönetimleri ve idam sehpaları ile Türkler'in yaşamını Hristiyanlarınkinden de daha zor hale getiren Kemalist yönetimin günlük dramı arasındaki farkı vurgulamak hususunda hayli akıllıca davranmışlardır. İki yıldan be-

I U S T A F A K E M A L

*l bir sızma peşindeler; iki yıldan beri Ke-
r'i Türk olmaktan iğrendiriyorlar.'*

ının cepheyi teftiş edip hazırlanan savun-
ı aşamayacağını ilanından kısa süre sonra
vermesi bütün bu önyargıları altüst etti
u'nu ilan etme hazırlıkları içindeki patrik
arın yordakçısı Ermeniler alacele İstan-
ki en büyük çalkantı İstanbul'un Türk
zellikle Beyoğlu ve Galata'da Yunan bay-
alanmış Türk küteler her tarafı ay-yıldız-
e. **Artık herkes Kemalist kesilmişti.** Bu

konuda en ilginç örnek, Osmanlı Ayan Meclisi üyesi sıfatı devam ederken Kurtuluş Savaşı lehinde hiçbir girişimi görülmemiş olan şair **Abdülhak Hamit**'ten gelmiştir. 5 Ekim 1922 tarihiyle Viyana'dan İstanbul'daki **Sami Paşazade Sezai**'ye gönderdiği mektupta şöyle diyor:

'Seninle ben, bilirim ki, bir zamanlar Kemalist idik. Şimdi ise iki defa öyle olduk. Geçen akşam bir restoranda Avusturyalı bir zat hangi milletten olduğumuzu sordu. 'Kemalistiz!' dedim. İlerif hümrretle kıyam ederek: 'Ben de Kemalistim!' dedi ve 'Ah! Avusturya'da da öyle bir adam zubur etseydi memleketimiz bu hale gelmezdi!..' sözünü de yanıp yakılarak ilan etti. Burada tanıdığım İngilizler bile bu Kemal namındaki harika-i kemalatın (insan olgunluğu) gayri ihtiyari meddahi ve hayranıdırılar. O büyük pek büyük asker bugün kutuplarda bile hararetle alkışlanıyor. Yalnız meydanı harpte değil, meydanı siyaset zekasında da eşsiz olan Mustafa Kemal İslam alemini aydınlatmak ve ihya etmek için doğmuş bir gelecek güneşidir.'

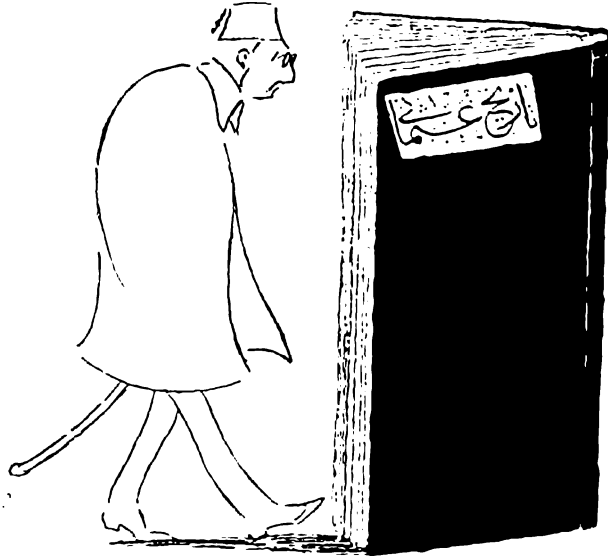
Gulerviz'un
bir saptaması:
Zavallı
vatandaşlarımıza
merhamet
edelim:
Dünkü Apostol-Bugünkü Apostol.

Zafer Kazanan Meclisi Tanımayana Ne Denir?

EVET herkes Kemalistliğini ilan ediyordu ama daha önceki davranışlarıyla tutarlı kalarak ödün vermemeyi yeğleyenler de çıktı. Bunların başında sabık sultan/halife **Vahdettin** gelir.

Son Osmanlı Padişahının sorunu, siyasi yeteneksizliğinde yatıyordu. Ağabeyi **Abdülhamit**'in gölgesi altında herşeyden uzak ve habersiz geçirdiği yıllarda hep onun gibi olmayı özlemişti. İtti hatçı türü parlamentarizmin başarısızlığından yararlanıp sorumsuz ama tek otorite olan sultan sistemini geri getirmenin dene-

Tarihi Umumi
Vahdettin'e:
'Gir kapıyorum!..'
(Ramız)

melerinin yaptığını, oysa döneminin buna uygun olmadığını farkında değildi. Üstelik başkenti işgal edilmiş bir ülkenin başında bulunduğunu da unutuyordu. Böyle bir durumda tek söz sahibi ancak işgalci olabilir. Zaten o da daha peşinen işgalcilere ve bunların arasından en güçlü olan İngiltere'ye tam teslim olduğunu saklamamıştı.

Barıştan başka bir çözüm bulunmadığını düşündüğü için Vahdettin'i suçlamak mümkün değildir. 1918 sonuna gittiğimizde bütün dünyada barıştan başka bir şey isteyen kimse bulunmuyordu. En güçlü olan İngiltere'ye üstünlük tanıyan bir politika izlemesi de günün koşullarında bir ölçüde kabul edilebilir. ancak bu politika için yaptığı seçimi (**Damat Ferit'i sadarete getirmek**) İttihatçı düşmanı olarak bilinen yakınlarının da uyarılarına aldırmadan yürürlüğe koyması kendi bildiğini yapmaktaki kararlılığını kanıtlar. O zaman da bunun sorumluluğunu ka-

Özel değeri sebebiyle İngilizler tarafından İstanbul'dan götürülen Doğu Elması: (Bolşevik karikatürü)

bul etmesi gerekir. Herşey berbat olduktan sonra Damat Ferit'i suçlar bir tavır takınmak kimseyi kandıramaz. Ülkeden kaçtıktan sonra Mekke'de yayınladığı bildirgede Milliyetçiler aleyhined Babialî'ce alınan kararlarda hiçbir dahlinin olmadığını ileri sürmesi çocukçadır. Madem öyleydi, yurtdışına kaçmasına gerek yoktu.

Vahdettin Milli Mücadele'ye ve Kemalistlere asla güvenmiyordu. Komünistlikleri konusundaki işgalcilerin propagandası - **sonunun Çar ve ailesininkine benzeyebileceği korkusuyla** onu etkilemiş olmalıdır. Veliaht Abdülmecit, Şehzadeler Ömer Faruk ya da Osman Fuat'ın Ankara ile temasta bulundukları hakkındaki haberler karşısındaki davranışları da Milli Mücadele'ye yumuşak bakışı asla hazmedemediğini gösterir. Buna karşılık İngilizler'e güveninde aslı bir zayıflamaya rastlanmamıştır. **Harrington'a sığınma** mektubundaki ifade bunu açıkça gösterir:-

'İstanbul'da hayatımı tehlikede gördüğümünden, İngiltere devleti fehimesine iltica ve bir an evvel İstanbul'dan başka bir yere naklimi talep ederim efendim. 16 Kasım 1922.

Müslümanların Halifesi

Mehmet Vahdettin.'

Biz tarihsel olayların değerlendirmesinde sıfat kullanılmasını ilke olarak onaylamadığımız için hakkında kullanılan '*hain*' sıfatını kenarda tutuyoruz. Ancak TBMM'nin kendisini hain ilan ettiği bir gerçektir. Tarihte nereye oturtacağımızı düşünürken iki noktadaki kusurunun affedilemez olduğunu billhassa vurgulamak isteriz. Avrupa devletlerinin bile Ankara hükümetini ve milletin meclisini tanıdığı bir aşamada bunları meşru saymaktan kaçınmış, zaferi elde edip ülkeyi kurtarmalarını bile onaylamak istememiştir. İkincisi ise halifelik sıfatını İngilizler'in emrine sokmak ve onların güvenine bağlamakla bu kuruma en büyük zararı vermiş olmasıdır.

İngiliz Başbakanını Deviren Barış Taktiği

O GÜNÜN ulaşım koşulları içinde imkansız başarıp düşmanını yenmekle kalmayıp iki haftalık bir sürede savaşa savaşa kuş uçuşu 300 kilometre kovalayıp denize döken bir dinamizmi birdenbire durdurmak herkesin başarabileceği bir şey değildi. Üstelik bu dinamizm sadece eski olaylarla değil, o kaçış sırasındaki köy yıkıp yakma ve halkı öldürme olaylarıyla da büsbütün bilenmişti. ileriye daha ileriye gidilmesi, **bir hamlede İstanbul ve Edirne'nin hatta Selanik'in de kurtarılmasını isteyenler çoğunlukta**ydı. Yunanlılar bütün güçlerini kaybetmişlerdi ve değil Selanik'i Atina'yı koruyabilecek durumda değildiler.

Böyle bir durumda, kredisi tamamen Atatürk'e ait olan iki davranış bütün siyaseti etkiler. Birincisi yenik Yunanlılar karşısındaki davranışdır. İntikam hırısının bir katliama dönüşmemesi için emirler çıkartılır ve bunun yanısıra esir edilen Yunan kumandanlarına (Aralarında başkumandan da vardır) son derece uygarca davranılır. En önemlisi, onların İzmir'i işgalinde Türk bayrağını çigneme aşağılıklarını taklide kalkışmaz, aksine **ayaklarının altına serilen Yunan bayrağını kaldırtır**. Böylece barış içinde bir dünya anlayışı için ilk işareti savaşın içinde vermiş olur.

İkinci davranış, *'Doğu Sorunu'*nun kalıcı bir çözüme bağlanması için artık silahı değil, anlaşmayı benimsemesidir. Yunanlılar İzmir'e kendi girişimleriyle çıkmamışlardı. Osmanlı Devleti'nin tamamen paylaşılması ve Türkler'in Asya'ya geldikleri yere kovulmaları esasına dayalı Avrupa projesinin icracısı olarak İn-

maceraya atılmışlardı. Yunanistan ile sorun-
lazdı, ancak işgal altındaki İstanbul ve Os-
intüyle tasfiyesi bütün dünya savaşının galip-
gerektiriyordu. Balkanlar ve İstanbul'a doğ-
bir tasfiyeyi imkansızlaştırabilirdi. Avrupalı-
istemedikleri biliniyordu, ancak İngiliz baş-
ze kendi kurduğu sistemin kökten yıkılması,
an silinmesi kesinleşmiş Türkler tarafından
mesi karşısında siyasi yaşamının tamamen
ni yaşıyordu. Yönlendirdiği basın aracılığıy-
lönmüş müslümanların uygarlığı yıkmak ü-

نهایت الی بوبوک دشمن حمزی، «لوئید جوزج» ی ده یتقدق

برادر لاک شخصیتی و فراسر غنماری

[illegible][illegible]

د کورډون، د واک وړې، بېکې قاچانده
 ۱۹۷۱ (۱۹۷۱) - ۱۹۷۲ (۱۹۷۲) - ۱۹۷۳ (۱۹۷۳) - ۱۹۷۴ (۱۹۷۴)
 د کورډون، د واک وړې، بېکې قاچانده
 د واک وړې، بېکې قاچانده

بہار لاؤ، کہ قابضہ نہ کیلئے موافقتی

استادان: ۲۰ (شماره ۱) - گروه دینی و ادبیات
موسسه خوارزمی سرای روحیه اندیشه - نشراتیپ آگاهانه برای چاپ و انتشار
ویراستی تکثیر ابجدی در اردیبهشت

[illegible]

محافظہ کار ہارمنٹ فریڈی

کے اندر ایسا ہو گیا

مجلسی عالیہ اسلامیہ دارالعلوم دیوبند

محافظہ گدار ایچی بہ آریلیہ کنہ

آفری ۱۹۱۹ء - مرد و پسر خود
 بقدرہ کا مکمل چرٹری (مرو) ۱۹۲۰ء، انجمن
 (۱۹۲۱ء) راجہ، ۱۹۲۱ء، ۱۹۲۱ء
 پانچ سو سے زائد کارکنوں کے ساتھ
 کی فرار و بے پرواہی، چونکہ انکے پاس
 نہیں تھا۔

[illegible]

اسے خود اوائی یاد آکر اس

[illegible][illegible]

zahşere başladığı mesajlarını yaydırdı. Afyon'dan İzmirli Yunanlıların bütün köy ve kasabaları yakıtları, ellerkeresi öldürdükleri unutulup, İzmir'i vahşi Türkleropagandasına girişildi. Türk orduları karşısında kararın ızdırabını bastırmak için kampanyalar başlatıldı. Hristiyanlık dayanışmasını tahrik edip kolonilerin (Yeni Zelanda vb.) yeni başlayacak savaşa asker yolağlamaktı.

İtalya başından beri Yunan operasyonunu desteklen her hangi bir silahlı eyleme karşıydılar, barışçı çilmesinde ısrarlıydılar. Türk ulusunun bütün insanhaklarından vazgeçmemek koşuluyla Çanakkale'den cegini Ankara hükümeti kanıtlayınca koloniler asker neyeceklerini belirttiler. İngiltere'nin içinde de L. üthiş bir muhalefet belirdi ve istifa etmek zorunda anın en güçlü devletinin liderini barış taktığı alt

150'likleri Mahkum Ettiren Bilinçsizlik

HERKES Kemalist oldu ama, **Nurettin Paşa** tarafından İzmir'te kaçırılıp halka linç ettirilen **Peyami Sabah** gazetesinden **Ali Kemal**'in akibetine uğramaktan korkup hemen yurtdışına kaçanlar da oldu. 1924'de 150 kişilik bir listede toplanan bu kişiler işgalcilerle işbirliği yaptıkları için Türk vatandaşlığından çıkarılıyor ve ülkeye girmelerine izin verilmeyeceği yasalastırılıyor. Aralarında Sevr'i imza edenler, Kurtuluş Savaşı sırasında ayaklanma çıkaran ya da düşmanla işbirliği yapanlar, **Hürriyet ve itilaf** fırkasının ileri gelenleri, yayınlarıyla milli mücadeleyi yerenler, güvenlik kuvvetleri içindeki görevleri dolayısıyla Kuvayı Milliyecileri kovuşturanlar bulunuyordu. Tutumlarının bir örneği olmak üzere **Damat Ferit hükümetinde şeyhülislam olan Mustafa Sabri**'nin 8 Şubat 1921 tarihinde **Peyami Sabah** gazetesinde çıkan bir yazısını özetle aktarıyoruz. Yazı, TBMM'nin '*Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir*' temeline dayalı anayasayı kabulü üzerine Meclis reisi sıfatıyla M. Kemal Paşa'nın **sadrazam Tevfik Paşa**'ya sultanın TBMM'yi tanınması amacıyla gönderdiği telgrafa yanıtıdır:

'Anadolu'da yükselen isayn bayrağı kendisini Allah'ın sancağı yerine koymaya kalkıyor. Türk ve müslümanların önünde e-ğildikleri hilafet ve saltanatı parçalamak isteyen bir sergerde çadırından sesini yükseltti. Ankara'da kurduğu ve darağaçları ile koruduğu iktidarın hırsı içinde, Osmanlı Devleti'nin yıkılışını kullanıp Osmanlıların yerini alıyor. Hiç utanma-

dan bu aşâğılık teklifi milletin iradesi diye sunuyor. Hem de sultan esirdir diyerek bunu padişaha onaylattırmaya çalışıyor. Milleti tehdit etmenin arkasından padişaha da gözdağı vermeye çalışıyor, hiç utanmadan millettten çaldıklarını sultan adına alınmış diye sunuyor. Abdülhamit'i tahttan indirdiklerinden beri böyle küstah bir dil kullanmamışlardı. Kuvayı Milliye adı altında kurduklarıyla vatani milleti kurtarmaya değil, kendi iktidarları için çalışıyor ve Osmanlı banedanını kurban ediyor. Hakimiyeti Milliye adına besapsız kanlar döküyor ve ordunun süngü tehdidi ile yaptıkları anayasa ile saltanat ve hilafetin temelini değiştiriyorlar. Unutmayınız ki Anadolu'daki milyonlarca kendini fedaya hazır insan ve gerçek müslüman saltanat ve hilafet için ergeç sizin kanınızı da akıtacaktır. Ama sizi durduracak, rejimi bırsızlıktan temizleyecek bir medeniyet dünyası vardır. Herşeyin üstünde şeriatı is-

Hâlâ onların fesadı mı!

Vahdetin (Türsü, büyü, üfürük yapan şeyhlere): - Aferin şeyh efendiler, hoca efendiler, fahmıza sevindim, buyunuza inandım, tutsünüze memnûn oldum, muskanıza iman ettim, yakında muvaffak olursam hepimizi şeyhülislam, kazasker yapacağım.

Karagöz: - Sayıkla sayıkla koca çorbacı, leyleğin ömrü laklakla geçermiş. Seninki de hık hıkla geçsin.

Z A F E R V E B A R I Ş

lamiye hilafeti saltanattan ayırmaz. İslamda papalık yoktur. Hilafette hükümeti cismaniye vardır. Bunları bilenler bir asi şefin bu hain entrikalarına kendilerini kaptırmazlar. M. Kemal hilafetin kutsal niteliğini kendi şahsına bağlamak istiyor. Ey müslümanlar!.. Dini mübine hizmet etmiş bir soylu kökten gelen bir halifenin yerinc hiçbir dine bağlı olmayan bir müfli-si kabul eder misiniz?.. Bu düşünülebilir mi?..'

Yazı M. Kemal'e daha bir sürü hakaretle devam ediyor. Sevr'i onaylayan hükümetin zaman zaman sadrazam vekillliğini de yapan bu önemli üyesinin, **bir din alimi olmak iddiasındayken halifenin hıristiyanların esiri olmaması gerektiğini düşünmemesi ne derece bilinçsiz olduğunu gösteriyor.** Aynı bilinçsizliğe 150'liklerin hepsinde rastlanır. Din adamlarının itibar kaybetmesi de böyleleri yüzündendir.

Osmanlı Siyasi Mirasının Tasfiyesi

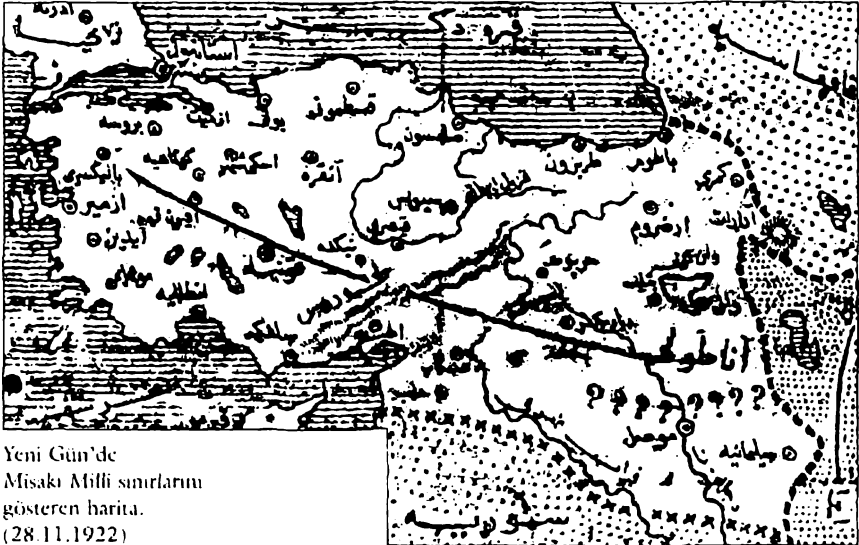
BARIŞ ilkesini kabul ettikten sonra bunun bir pazarlık ortamı olduğunu da kabul gerekir. Eğer masaya oturunca yumruğu vurup ‘*Böyle istiyorum, böyle olacak*’ demeye gücünüz yoksa pazarlığa gireceksiniz. O dönemde dünyayı yöneten İngiltere bile böyle bir güç gösterisi yapamazken bizim sadece Yunan galibiyetiyle buna kalkışmamız, file özenen kurbağaya benzetmek olurdu. Savaşın Avrupa’ya istediğini dikte eden 16. yüzyıl Osmanlısını canlandırmak değil, barış masasında Türk haklarının savunmasını geçerli kılacak bir gücü kanıtlamak amacı taşıdığını Ankaralılar daha işin başından beri biliyorlardı. 13 Şubat 1921 tarihli **Hakimiyeti Milliye’de Hüseyin Ragıp**’ın (Baydur) yazdığı ‘*Sovyet-İngiliz Anlaşması*’ başlıklı yazı bu görüşü açıkça yansıtır:

‘Anadolu Ajansı’nın iki gün verdiği haber uzunca düşünmeye layıktır; Sovyet-İngiliz anlaşması imzalanmış. Kapitalizm ile Sosyalizm anlaşmış, cihan emperyalizmi en çok kendisine karşı mücadele açan Rus ihtilali ile el ele vermiş... Olayı önemle dikkate almaya mecburuz... Sovyetlere dünya ile harpte olmak zararlı göründü, hükümetlerini içice yerleştirmek için biraz daha ılımlı olmaya mecburiyet hissettiler... Lenin giderek ılımlı oldu ve yavaş yavaş idaresi devirdiği hükümete benzemeye başladı. Ruslar ne olursa olsun Avrupa devletleri ile siyasi ilişkiye girmek istiyorlardı. Bolşevik Rus hükümeti için bir zaruret miydi? Yeryüzünün bütün kapitalist hükümetlerine harp ilan eden

Sosyalist bir hükümet için İngiltere ve Fransa gibi sermaye ve sarraf hükümetlerinin aşinalığı mutlak lazım mıydı?

Yazı adına 'ticari' denen anlaşmanın aslında Bolşeviklerin Afganistan, Azerbaycan, İran ve Anadolu'da siyasi faaliyetlerden vazgeçmesini belgeleme amaçlı olduğunun anlaşıldığını vurgulamakla devam eder. Rusya'nın Türkiye'ninkinden defalarca büyük gücü pazarlığa girdikten sonra zaferi son deminde kazanmış ve yeni bir macerayı göze alması imkansız olan Türkiye'nin başka çaresi yoktu. Üstelik Rusyaninkinden farklı olarak Doğu Sorunu'nun tarihe gömülmesi, kesin tasfiyesi bahis konusuydu.

Konunun siyasi boyutunda ülke içindeki imtiyazlar yani kapitülasyonlar, azınlıkların statüsü ve yeni sınırların saptanması gibi hususlar vardı. Kapitülasyonlardan ekonomik konulardaki miras tasfiyesi bölümümüzde bahsedeceğiz. İslam dışı

Yeni Gün'de
Misakı Milli sınırlarını
gösteren harita.
(28.11.1922)

azınlıklara (Rum, Ermeni, Yahudi) ayrıcalıklar tanınması ve bunların artık evrensel nitelik taşımış haklar kazanması hayli ısrar konusu oldu. Dini alanlarda Osmanlının da zamanında tanımış olduğu haklar kabul edildi, hukuk ve benzeri alanlarda ise sistemin uluslararası çağdaş düzeye eriştirilmesi şartına bağlandı. Medeni Kanun yürürlüğe konduktan sonra cemaatler kendiliklerinden bu haklarından vazgeçmişlerdir.

Sınırların çizilmesinde özellikle Suriye ve Irak tarafında zorluklarla karşılaşıldı. Misakı Milli'nin hedeflediği 30 Ekim 1918'de Mondros imzalandığında geçerli olan sınırları kabul ettirmek mümkün değildi Fransa Sancak adı verilen Hatay'ı bırakmak istemiyordu. İngiltere ise Musul'u. Misakı Milli ise Halep ile Musul ve Süleymaniye'yi Türkiye'de sayıyordu. Lozan'da Türkiye bunların çözümünü sonraya bırakmak zorunda kaldı.

Lozan güneşinin
doğuşu:
Fransız horozu:
- Ne yaprik da
güneşin doğuşuna izin verdik.
(Alman karikatürü)

Osmanlı Ekonomik Mirasının Tasfiyesi

LOZAN'da en büyük çabayı kapitülasyonlardan kurtulmak için harcadık. Bu yüzden batıların düşmanlığını daha da artıracak yerde, o günden liberal dünyaya karşı uyumlu davransak Türkiye'nin daha çok lehinde olmaz mıydı?

Böyle bir davranış Osmanlı'nın ekonomi mirasının özlenir bir şey olduğunu kabule dayanır. O zaman bu mirasın ne olduğunu saptamaya çalışalım. Tarihçi Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi tanıdığı olduğu 1736 yılı olaylarını anlatırken şöyle bir şey kaydeder:

'Fransa Avusturya'ya saldırıp bazı kale ve arazilerini aldı.

1919'daki
durum:
Wilson ilkelerinin
Türk
toplumuna
veni bir tarzı
tatbiki.
(Zaman,
20.5.1919)

İngiltere buna karşı çıkıp savaş ilan etti. Avrupa'daki diğer devletler de ikiye ayrılıp bir kısmı Fransa'nın diğerleri İngiltere'nin tarafını tuttu. Beş yıldan beri Hristiyan devletleri denizde ve karada savaşmakta olduklarından frenk tüccarlarının gemileri İstanbul'a gelmemekte olup kumaş ve diğer frenk malları azalarak gümrüğe...'

Bugünün mantığıyla Fındıklılı'nın, **'tam fırsattır o malları biz üretelim hem de Avrupalılara da satar para kazanırız'** demesi beklenir, oysa Osmanlı ekonomisi mantığı çok başka türlü işliyordu:

'...gümrüğe eksik geldiğinden Osmanlı padişahı aralarını bulmaya niyet etmekle sadrazam, Fransa, Venedik, İsveç, Avusturya, Moskova, İngiltere, Felemenk, Sicilya elçileriyle görüşüp padişahın aralarını bulmayı arzuladığını ve krallarına mesaj gönderileceğini bildirdi.'

Sömürücü yabancıyı da işbirlikçilerini de dışarı atan Türk.
(New York Times, 4.5.1924)

Osmanlı yönetimi düşmanlarının birbirini yemesinden bile memnun olmayıp insanlık açısından değil, lüks tüketim malları eksildiği için barışı sağlamaya gayret etmektedir. Bunun arkasından 1740'da Fransa'ya eski kapitülasyonları daha da genişleten bir imtiyaz tanınacak; sonra bu diğer Avrupa devletlerine de yayılacaktır. Bizden ve bizim gibilerden kazandıklarıyla Avrupa, ekonomisini daha da güçlendirecek, sanayi devrimini gerçekleştirecek, bir daha erişemediğimiz doruğa yerleşecektir. Osmanlı'nın ekonomik teslimiyeti 19. yüzyılın, Tanzimat döneminin ürünü değil, Osmanlı sisteminin bir ürünüdür. Tanzimatçılar ile onları izleyen çağdaşlaşmacılar arasındaki en büyük fark ekonomi alanındaki görüşlerinde ortaya çıkar. Tanzimatçılar devlet güdümünde ve tekelci anlayışın iflasını görmüş batının serbest piyasa örneğini benimsemeyi yeğlemişlerdir. ancak kapitülasyonların da varlığı ile bu uygulama yerli sanayi ve üretimi daha da batırdı.

Âli Paşa da, Abdülhamit de kapitülasyon belasından kurtulmaya çalıştılar ama güçleri yetmedi. **İttihatçıların gerçek başarılarından biri dünya savaşı gerginliğinden yararlanıp küpitülasyonları kaldırmak oldu.** Ama müttefikleri Almanlar bile bunu kabul etmek istememişlerdi. Yerli bir sanayinin ve sermaye birikiminin gelişmesi için başka bir çare olmadığını artık herkes biliyordu. Kemalistler Osmanlı'nın bu kötü mirasına karşı beliren bu dinamik tepkiyi devraldılar. Yeni Türkiye'nin yabancılara üstünlük tanıyan hiçbir koşulu kabul etmesi mümkün değildi. En azından insan yerine konmak için herkesle eşit olduğunu kabul etmesi gerekiyordu. **Hümanist batı ile emperyalist batı arasındaki fark** Lozan'da belirgin şekilde ortaya çıktı. Kapitülasyonlardan vazgeçmemek için neredeyse yeniden savaşa kalkışacaklardı. Türkiye bu alanda ödün vermemek hususundaki kararlılığını savaş tehditlerine cesaretle karşı çıkarak kanıtladı. Böylece hem ticari hem de hukuki alandaki bütün ayrıcalıkların kaldırılmasını kabul ettirdi. Asıl önemlisi **insan sayılmaktaki hakkını onaylattırdı.**

III

Devrimler Dönemi

Türkiye'nin Özelliği: Asker Ağırlıklı Kadrolar

BİR diğer bölümde Atatürk ile **Halide Edip** arasında Büyük Taarruz'dan önce geçmiş bir konuşmayı aktarıyoruz. Kurtuluş Savaşı'nın ünlü onbaşı paşaya savaştan sonra '*kenara çekilmesi-ni*' öneriyordu. Bunun sadece ona mahsus bireysel bir düşünce olduğunu sanmak hata olur. Nitekim zaferden sonra yeni seçimler için yasa hazırlanırken aynı yerde belli bir süre oturmamış kişilerin aday olmaması koşulu ileri sürüldüğünde bunun başta M. Kemal olmak üzere onun gibi cepheden cepheye, valilikten Malta sürgününe kadar dolaşmış olanları tasfiye etmek amacını güttüğünü anlamamak olanaksızdı. Peki gerçekten önemli deneyimler kazanmış, kendini dünyaya kabul ettirmiş liderler tasfiye edilseydi yerlerine gelecek, yıllardır kasabasından çıkmamış taşra eşrafı ne yapabileceklerdi?.. Dünyayı ve boğazlarına sarılan düşmanı nasıl alt edeceklerini biliyorlar mıydı?..

Atatürk'ün Halide Edip'e Yunan savaşından daha zorlu bir '*birbirini yeme döneminin başlayacağı*' konusundaki hatırlatması bir devrimcinin bilinç düzeyi ile ilgilidir. İnsanları yönetmede, çevresindeki sayılı kimselerden fazlasıyla ilişkide bulunmamış olanla, beşbinleri onbinleri hatta bütün bir ulusu yönetmiş olanlar arasındaki fark kaçınılmazdır. Tıpkı Kurtuluş Savaşı'nı çete ile başaracağını sananların muntazan ordu gereğini anlamamaları tür bir fark.

Toplumumuzda özellikle Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında bu kadroların ağırlıkla **Harbiye kökenli** olması bir rastlantı de-

ğildir. Birbirini izleyen savaş ve toprak kayıplarıyla gerilemekte olduğunu farkedenden Osmanlı evleti çağdaşlaşma girişimlerinde ilk ve en önemli adımlarını askerlik alanında atmıştı. 19. yüzyıl boyunca en mükemmel ve en modern eğitim veren kurum Harbiye olmuştur. Askerlik dışındaki devlet adamı kadrolarında da yoğun olarak görev yapmışlardır. Devletin çözülme, yıkılma süreci hızlandıkça onlara duyulan ihtiyaç da daha arttı. **Birinci Meşrutiyeti** kurduran askerleri tasfiye ettikten sonra **Abdülhamit**'in eskisinden de daha modern eğitim görmüş bir subay kadrosu ve ordu oluşturmak yolundaki çabaları **Jön Türk** kadrolarının belirmesine en büyük katkıyı yaptı. **İkinci Meşrutiyet**'i sağlayan **İttihatçılar** bu eğitimin ürünüydü.

Kurtuluş Savaşı'nı planlayan ve başarıya ulaştıran kadrolar, Osmanlıdan miras alınan bu kadrolardı. Evvelce kaydettiğimiz

gibi İttihatçılık ve fırkacılık yapmayacakları şartıyla Kemalist yapıya entegre edilmişlerdir. kusurlu yanları bulunsa da **toplumun gerçekten dinamik tek kesimiydiler**. Üstelik İttihat ve Terakki denemesinin nerelerde fire verdiğini biliyor, nelerden kaçınmak gerektiğini de düşünebiliyorlardı. Cumhuriyetin ilanından sonra TBMM'nin asker kökenli milletvekillerinden iki meslek arasında

Askerlikle siyaset yani sivillik- tercih yapmalarının istenmesi Atatürk'ün daha 1909'lardaki düşüncelerinin yansımasıdır. Atatürk'ü siyaset dışı bırakmak isteyenler de belki bütün askerleri safdışı bırakmayı tasarlıyorlardı ama, 1923'de gerçekçi baktıkları söylenebilir miydi?.. O yıllarda ülkenin sorunlarını çözebilecek başka kadrolar var mıydı?.. Üstelik daha yaşarken ölümsüzlere yakışır bir Gazi'lik karizması kazanmıştı. O sırada tasfiyecilere karşı çıkan bir yazar vurguluyordu: *'Paşanın vatanı Türk'ün kalbidir.*

Yunanlılar karşısındaki askeri zaterleri elestremeven Aydede'nin Gazi ünvanı kazanmış Mustafa Kemal'e eleştirisi: Bilardo sahibi: - Yine sotaya girdi ama çuhada havır kalmadı. (10 8 1922)

İnanç-Akıl Dengesinde Yeni Dönem

TÜRKİYE Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nin mirası üzerinde kurulmuştur. Ama onun devamı değildir, yepyeni bir kurumdur. Borçlarından hissesine düşeni ödemeyi kabul ettiği gibi, ona yönelik yerme ve suçlamalara da muhatap olmak zorunda kalmıştır. Bu olumsuzluklara karşılık **Osmanlı'dan devralınan bir dinamizm de vardır.**

Eğer bugün İslam dünyası içinde diğer bütün toplumlardan -petrol zenginliği olmadığı halde- her alanda ileri durumda bulunuyorsak bunu 19. yüzyılın ilk çeyreği hatta 18. den itibaren atmaya başladığımız **çağdaşlaşma** adımlarına medyunuz. **Muasırlaşma = Asrileşme = Garplılaşma = Avrupalılaşma = Batılılaşma** deyimleriyle de anlatılmaya çalışılan bu girişim aslında **inanç (Sorgulamadan kabul) ile akıl (sorgulama ve araştırma)** arasındaki dengenin oranı sorunudur. En eski çağlardan beri bu dengede inancın yüzdesi daima daha büyük olmuştur. Bir ara akla eşit değer tanıyan İslam'dan öğrendikleriyle Avrupa uzun bir süre sonucunda ona daha da fazla ağırlık tanıdı. Bizler ise, Temel İslam'a da ters düşen bir inanç tutuculuğunu kökleştirdik. Tanzimat bu geri kalıştan uyanıştır, aklı itildiği yerden çıkarma girişimidir.

Dinci kesim doğal olarak buna karşı çıkmış, ama *'Başka çare var mıydı?'* sorusuna şimdiye kadar bir yanıt bulamamıştır. Kendisine ilerici diyen bir diğer kesim ise, toplumsal değişimin içinde geliştiği koşullara bağlı bir süreç olduğunu unutup, he-

men sonuç alınamamasını eleştirmiştir. Hem de birkaç kuşaklık bir süreç.

Tanzimatçı Paşaların, Yeni Osmanlıların, Abdülhamit'in, Jön Türkler'in birbirini tamamlayan katkıları sonucu Kemalist kadrolara varılmıştır. **Atatürk Devrimleri** adı altında andığımız girişimlerin kökenlerini aradığımız zaman hepsini de Tanzimat döneminde bulabiliriz. Giyimin batılılaştırılması, **Sultan Mahmut** zamanında fes ve pantolonla başlamıştır. Cumhuriyet deyi mi 1840'larda kullanılmaya başlanır, 1850'lerde bütün dinlerin çeşitliği benimsenmiştir, hürriyet ve serbestiyet kavramları 1860'larda yoğunlaşır, halkın egemenliğine varacak olan parlamenter rejimin ilk adımı 1870'lerde atılır, Arap harflerinin yetersizliği ile kadının toplumda daha faal rol oynaması istekleri hep 19. yüzyılda işlenmeye başlanmış konulardır. Böylece aklı öne doğru itme girişimleri başlamıştır. ürünü de 1908'de 'ulusal e-

Dünya Savaşı'nın ateşinin küllerinden doğan bir feni ks k u ş u .
(Küllerden doğan kuş)

gemenlik' kavramının daha belirginleşmesi olmuştur. Atatürk bu birikimi kullanmış, çağdaşlaşmadaki ağır temponun, inanç-akıl dengesinde ikinciye daha fazla ivme vermekle alt edilebileceğini kavramıştır.

'*Şu balde Atatürk fazla bir şey yapmış sayılmaz*' mı? diyeceğiz. Hayır. Aksine son kararın verilmesinde kredi Atatürk'e aitti. Çevremize bakarsak, Batı/Hristiyan emperyalizminden paçasını kurtaran toplumlarda, şimdilik en üst düzeyini onların temsil ettiği çağdaş uygarlık düzeyine bir tepkinin varlığını ve kökten-ci akımlarla eski çağlara, geleneksel yaşama dönme eğilimlerinin güç kazandığını görürüz. Biz ise '*Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar*' anlayışının pek canlı bir şekilde var olduğu bir aşamada -Kurtuluş Savaşı'nın hemen ertesinde- duygusallığa kapılmayıp akli kullanmanın önderi Atatürk olmuştur.

O'nu aşırı pozivist, inancı fazla geri itmiş sayanlar vardır.

New York Times'dan:
Türk'ün gerive dönüşü
(Amerikan karikatürü)

K I M B U M U S T A F A K E M A L I

Oysa yozlaşmaya başlamış bir çağdaşlaşma girişiminin gerekli r-
yına oturması için devrimciliğin gerektirdiği radikalleşmekten
başka çare yoktur. Eğer askeri zaferle yetinip, ondan çok daha
zor bir savaşa girişmeseydi, bugün dünyanın sayılı devrimcileri a-
rasında ismi anılmazdı.

Çağdaşlaşmak ve Tabuları Yıkarak İçin Devrim

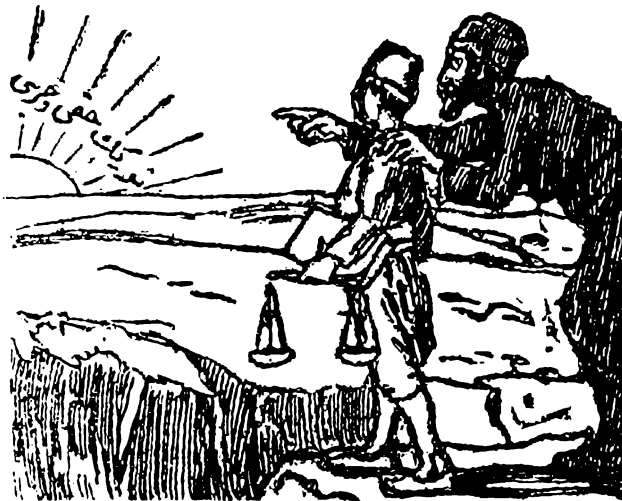
**ATATÜRK'ün Devrimleri'nde iki amacın güdüldüğü farke-
dilir. Birincisi çağdaş düzeyi yakalamak, ikincisi ise bazı ta-
buları yıkmak içindir.**

Bütün insanları eşit saymak ve tüm haklarını kabul etmek çağdaş düzeye erişmenin ön şartıdır. 'Tanzimat'ın bu alanlarda attığı adımlar eksikler içeriyordu. İslam ilke olarak köleliği red etmez, gayri-Müslimleri ise ikinci sınıf vatandaş sayar. Oysa bu anlayışları terketmek istemeyen İslam toplumlarının kendileri 20. yüzyılın başında ikinci sınıf sayılıyor ve '*çağdaşlaşmaları*' için gayri-müslimlerin mandası altına sokulmuş bulunuyorlardı. Uluslar topluluğunun, dünyanın dışında kalıp kalmamak bu konudaki tercihe bağlıydı. Müslümanlığıyla övünüp kendini herkesten üstün farzederken esirliği kabul etmek bir anlayıştır. Ama diğer insanların da eşitliğini kabul ederken kendi müslümanlığını da vurgulayabilmeyi ancak özgür insanlar yapabilirlerdi. Bunun çözümü de çağdaş anlayışın kabulünden geçiyordu.

Bu çerçevede toplumu frenleyici kurumlar ve düzenlemeler ortadan kaldırıldı. Kutsallık kisvesi altında sürüp giden ama işlemez duruma geldiği artık herkesçe kabul edilen hanedana dayalı yönetim usulü kaldırıldı. **Toplumun doğrudan egemenliğini güvenceye alacak sistem (cumhuriyet) kurularak ileri bir adım atılmış oldu. Hukuk ve eğitim sistemlerindeki ikili uygulama iptal edildi. Medeni Kanun ve Öğrenim Birliği kanunu ile ayırimsız herkese uygulanacak sistem oluşturuldu.**

Evrensel saat diliminin kullanılması, takvimde de dünyaca kabul edilen miladi takvimin benimsenmesi bir bütünleşme ve çağdaşlaşma arzusunun sonucudurlar. Daha sonra kadın hakları konusunda batı'nın pek çok ülkesinin de önüne geçilmesiyle bu alandaki adımlar tamamlanmış oldu.

Bazı çevrelerce şekilcilik diye nitelenen şapka devrimi ile harf devrimi en önemli katkılarını tabu yıkma alanında göstermişlerdir. Şapkanın yanı sıra giyimde de yapılan değişiklikler şaşılacak şekilde en çok eleştiri alan adımlar oldu. **İkinci Mahmut** tarafından topluma 1830'larda benimsettirilen fes aslında Venedik kökenli, daha sonra Tunuslularca kullanılmış, hiçbir toplumun sadece kendisine mahsus ad edemeyeceği bir başlıktı. Sadece Osmanlı toplumunun değil, onun dışındaki müslüman cemaatlerin de fese kursal ve dinsel bir nitelik tanınması dünya tarihinde *'gelenek icadı'*na örnek gösterilecek bir oluşumdur. Fe-

Devrimlerin ani bir kararın sonucu sananlar vardır. Oysa Kurtuluş Savaşı sürerken her alanda hazırlıklar vardı. 22.1.1922 tarihli Yeni Gün'den: "Oğlum! Türkün hakkı ve hürriyeti şu ufuklardaki yalçın siperler ve keskin süngüler sayesinde doğmaya başladı, sen de onu ilmin ve imanla muhafaza etmeye çalış..." (Doğan güneşin üzerinde "Türkün hak ve hürriyeti" yazılı)

si çıkaran ya da başına başka bir başlık geçirenin islamdan çıkmış sayılacağı anlayışı toplumların ne derece tutucu hale gelmiş olduğunun kanıtıydı. Bu yüzden de sömürgecilerin ve alaycı batılıların en çok hedefini oluşturuyordu. **Şapka giyerek de müslüman kalınabileceğini Atatürk 1926'da Mekke'deki konferansa şapkalı bir temsilci göndererek tasdik ettirmiştir. Günümüzde köktendinci müslümanların kendileri de bu tür tabuyu bırakmış bulunuyor.**

Sadece Arap harflerinin kutsallığı iddiasıyla bütün eğitimi frenleyen anlayış da Latin harflerinin kabulüyle ortadan kaldırıldı. Aslında Türkçenin sesli harf ihtiyacını karşılamadığı için Arap harflerinin yetersizliği çok uzun zamandan beri uzmanlarca vurgulanıyordu. Matbaanın kullanılmasındaki gecikmede de onun özellikleri rol oynamıştı. Değiştirilmesiyle kutsallık tabusunun da işlemez olduğu ortaya konmuş oldu.

1927'de Akşam'dan
bir çizim:
"Pek yakında
göreceğimiz bir manzara:
Seyyar berberler:
"Hanıme sakal, büyük
kesiyoruz."
(Şapka ve giysi
devriminden sonra
sakalın da gözden
düşmesi üzerine)

Cumhuriyeti Aceleye Gelmiş Bulanlar

ANKARA Büyük Millet Meclisi'nde '*Hakimiyetin millete ait olduğu*' konusunda 1920'den beri bir görüş ayrılığı belirtilmemiştir. Aksine her kararın sadece BMM'den çıkabileceği konusunda tam bir birlik mevcuttu. Kasım 1922'de saltanat lağvedilip Osmanlı ailesine sadece hilafet bırakıldığında da kimse şaşırmanmış ve karşı çıkmamıştı. Bütün sorunları ulus adına kesin sonuca bağlayan Lozan barışının akti ve onaylanmasının tek yetkili mercili olarak BMM ve onun reisinin olması da tepki görmemiştir.

Bu durumda 29 Ekim 1923'de cumhuriyetin ilanına sadece İstanbul basınından bir kesimin karşı çıkması gerçekten şaşırtıcıdır. Daha sonra **Ağa Han**'ın hilafet konusundaki başbakana mektubunu hemen açıklanmadan önce ayınlamakla İstiklal mahkemesi'ne sevk edildiklerinde, **Velid Ebüzziya** da, **Hüseyin Cahit** de cumhuriyet rejimi yanlış olduklarını onayladıklarına göre 30 Ekim 1923'de karara karşı çıkmalarının sebebi neydi?

Tevhidi Efkar o günkü yazısına '*Ankara'da verilen kararlara tevfi kan şekli hükümet cumhuriyet oluverdi*' başlığını atmakla küçümsediğini, beğenmediğini ifade etmeye çalışıyordu. Bir tek milletvekilinin '*şekli hükümet meselesinin tayini salahi yetimiz dahilinde midir?*' sorusunu da özellikle öne çıkarmıştı. Tarihinde referandum alışkanlığı bulunmayan bir toplumda dört yıldır kimseye sormadan bütün hayati kararları almış ve uygulamış bir milli meclisin kararını bu şekilde sorgulamak ister istemez art niyet düşüncesini akla getiriyor.

Gazete aynı sayısındaki bir yazısında, cumhuriyet tezini daha önce gündeme getirmiş rakip gazetelerin haklı çıkmasına kızgınlığını, ilkeleri unutup *'şahsiyata'* yönelmekle ortaya atıyor. M. Kemal'i destekleyen **Asım Us**, **Celal Nuri**, ve **Yunus Nadi** balon haberler çıkarmak ve bunları gerçekleştirmek için oyunlar oynamakla suçlanıyor. Geçmişlerindeki siyasi zigzaglardan örnekler veriliyor. Doğal olarak bu tür bir polemğin kendisinin ve babasının - **Ebüzziya Tevfik** Abdülhamit'e jurnalcilik yapmakla suçlanmıştı- geçmişini de gündeme getirmesi ve olayın toplumsal değişmeyi kişisel çekişmeye dönüştürmesi tehlikesi belirliyordu.

Burada akla, *'eğer Atatürk cumhurbaşkanlığını değil de padişahlığı seçseydi acaba onaylayacaklar mıydı?'* sorusu geliyor. Bilindiği gibi bütün İslam aleminden Gazi Mustafa Kemal'e

'Balonu (Cumhuriyet) uçurdular ama, galiba ucunu kaçırdılar!'

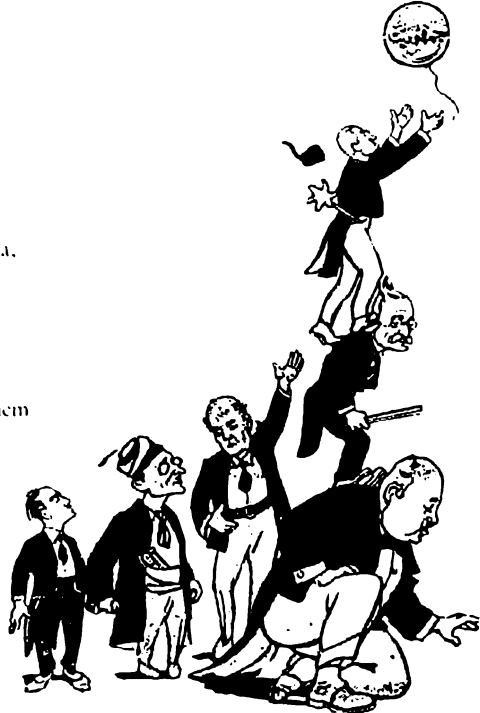
Cumhuriyete muhalif olanlar konuşuyor:

Lam (Hüseyin Cahit): Hocam ne dersin acaba yetişip tutabilecek mi?
Tehid (Velid Ebüzziya): - Zannetmem arkadaş, baksana Celal Nuri dostumuz büsbütün (Kaçırıldı!) gibi görünüyor.

Vatan (Ahmet Emin): Bana kalırsa yakalıyor gibi.

(Balonu tutmaya çalışan Celal Nuri, altında Agaoglu Ahmet, en altta diz çökmüş 'Kızıl elmalı cumhuriyetçi' Ziya Gökalp).

(30.10.1923 Tehidi Etkar'dan, Cumhuriyetin ilanın ertesi günü)

hem sultan hem de halife olması için teklifler yapılıyordu. Tercihinin niteliğini anlayabilmek için bir bilinç düzeyine erişmiş olmak gerekliydi. Bunun Hüseyin Cahir’te bulunmadığını söylemek de mümkün değildi. Arap harflerinin bırakılmasını daha 1910’larda savunan, hayatı boyunca batının en son çıkan siyaset tarihi ve felsefesi kitaplarını dilimize kazandıran bir aydındı. Fransız Devrimi ve ulusal egemenlik kavramını en iyi bilen kimselerden biriydi, dolayısıyla karşı çıkışını kişisel nedenlere bağlamaktan başka çare yoktur. Ebüzziya Tevfik dinc daha eğilimli ve Kurtuluş Savaşı’nın başarısı için fiilen çalışmış, karşılığında İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiş biriydi. Hatta İstiklal Mahkemesi’nde Hüseyin Cahid’i Lozan görüşmeleri sırasında ekonomi konularında Türkiye’nin aleyhinde davranmış olmakla suçlamıştır. Oysa cumhuriyet konusunda aynı teze sarılıyorlardı.

Ramiz’in karikatürü:
- Cumhuriyet şeridini takmış
olan Mustafa Kemal için-
Güzele ne vakıymaz!

K I M B U M U S T A F A K E M A L ?

Şüphesiz ki ne Ebüzziya'nın ne de Hüseyin Cahit'in cumhuriyeti bahane edip ayaklananlarla bir ilişkileri yoktu, tek bir açıklama demokrasi istekleri ve her isteyenin istediğini savunmasını arzuladıkları olabilir.

Halife İlk Kez Hıristiyanların Oyuncağı Olunca

DEVRİMLER içinde uluslararası düzeyde de en çok tartışma yaratan önce saltanatla hilafetin ayrılması, sonra da hilafetin tamamen kaldırılması oldu. Sonuçta Türkiye anayasasına kadar giren laiklik kavramının içeriği konusunun da gündeme getirdiği tartışmalarla toplumları en çok ilgilendiren konu olarak hala işleniyor.

Kavramın içeriği sorunundan önce bu kararları gerektiren koşulları dikkate almak gereklidir. Hilafet tarih boyunca siyasi gücü elinde toplayanların kullandığı bir araç olmuştur. Araplar zamanında aynı anda üç-dört halife bulunduğu, ya da tek olan halifenin otoritesini kabul etmeyen müslümanlar da bulunduğu biliniyor. Osmanlı sultanı Yavuz Selim'in halifelîği devraldığı hakkında hiçbir belge yoktur. Ayrıca Emirülmüminin ünvanını ondan önce kullanan Osmanlı sultanları da olmuştur. Daha çok *'kutsal şehirlerin hizmetkârı'* deyimini başlangıçta benimsenmiştir. Osmanlı Devleti batı karşısında sürekli yenilgiler almaya ve diğer müslüman toplumlar da Avrupa'nın sömürgeleri durumuna düşmeye başlayınca kurtarıcı bir dini lider arayışı artmış, Osmanlılar da 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bu ünvanı daha sık kullanmaya başlamışlardır. Aslında halifeye dini bir lider, dini konularda karar verecek biri diye değil, islam toplumlarını koruyacak, esirlikten kurtaracak güç niteliğiyle bakılıyordu.

19. yüzyılın ikinci yarısında esirleşen müslüman toplumlar yüzde doksanlara varınca sorun yepyeni bir nitelikte gündeme

geldi. Başta İngiltere gibi büyük müslüman kütlelere hükmeden koloniyalist güçler bu kütlelerin toplu bir direnci (Panislam) korkusuna kapıldılar. Önleme çaresi olarak da kendilerine kafa tutabilecek tek islam devleti olan Osmanlı'yı eritmeyi ya da hila feti kendi hizmetlerine almayı düşündüler. Birinci Dünya Savaşı'ndaki cihad'ın fiyaskosunun da yardımıyla her iki amaca da ulaşıldılar. 1919'da ellerinde her isteklerini kabul edecek esir bir halife ve gereğinde ona alternatif olabilecek üç dört de rakip hali fe adayı bulunuyordu. Türkiye'de saltanatın kaldırılmasından sonra sömürgecilerin hilafet kurumuna aşırı ilgisi bunu hem

Amerika'ya göre
hilafetin
kaldırılması.
Ankara keçisi halife
ve hilafeti
kapıdaşan ederken
en rahatsız olan
İngiltere.

DEV RİMLER DÖNEMİ

Türkiye'nin iç politikasında hem de bütün İslamı yönlendirmekte kullanmak içindi. Ankara'yı açmaza sürüklemek için İngilizlerin hilafet kampanyasını, sünnilîği reddeden Şii ve İsmailî müslüman liderlerle yürütmeleri hayli ilginçtir. Arap hilafeti iddiasında bulunan Şerif Hüseyin'i de yine sünnilerin dışladığı ve kendilerinin parayla besledikleri vehhabiler vasıtasıyla kovalatmaları da kurumun kaderi üzerinde ne derece etkili olduklarını gösterir.

Fransızların her ülkede ayrı bir halife olması, İtalyanların ise kralları adına hutba okutturmaya kalkışmaları herkesin bir oyunculuk aradığını kanıtlar. Saltanatla hilafetin 1922'de ayrılması kararına karşı önce *'İslamda papalık yoktur, halifenin mutlak siyasi gücü olmalıdır'* diye çıkanlar, 1924'de kurum tamamen kaldırılınca etraflarına bakıp bu şartta uygun aday aradılar. Mısır kralı, Hicaz kralı, Haydarabad Nizâmı gibi adayların hepsinin de sömürgecilerin kontrolünde olması halife seçmek için kongreler toplayanların da sonunda *'bu durumda kimse olamaz'* diyerek girişimden vazgeçmeleriyle sonuçsuz kalmıştır.

1920-30'larda Demokrasi Hemen İşleyebilir miydi?

DİKTATÖRLÜK suçlaması cumhuriyetin ilk on yılında batılıların en çok kullandıkları tema olmuştur. Bununla Türkiye'deki rejimin katılığı, geriliğini vurgulamak ve doğululara örnek olamayacağını anımsatmak istiyorlardı. En çok yararlandıkları da Kemalist rejimin dışladıkları kesimler olmuştur. bunlar arasında **Halide Edip** önemli bir yer tutar. Okur-yazarı yüzde beş, üretim düzeyi sıfır olan bir toplumda bulunduğunu ve dış tehdidin hala devam ettiğini unutarak Amerika'dakine benzer bir özgürlük düzeyini hayal ediyordu.

Terakkiperver Fırka deneyiminin engellenmesinden sonra, bir mahkumiyeti olmadığı halde eşi Adnan (Adıvar) ile birlikte Avrupa'ya yerleşince yoğun bir kampanya sürdürdü. Ankara'da yapılan her şeyi diktatörlük diye niteliyordu. Örneğin **şapka devrimi** '*aptalca bir girişimdi.*' İzmir suikastı dolayısıyla verilen idam cezalarını diktatörlüğün terorist bir davranışı ilan etti. Bu yargıları batı basını tarafından yoğun şekilde kullanıldı ve ayrıca özel olarak konferanslara davet edildi.

Atatürk'ün 1927 CHP Kurultay'ında okuduğu Büyük Nutuk'ta o zamana kadar arka plana itilmiş olan '*Mandacılık*' suçlamasını aşırı şekilde gözler önüne sermesi bir karşı saldırı taktiğidir. Kendisini yerenlerin ne kadar inanılır ve güvenilir olduklarını örneklemeye çalışıyordu. Bağımsız ve mandacılar muhtaç olmadan kendi ayakları üzerinde durmayı başarabilen bir Türkiye yaratmıştı. Geri kalmışlıktan hızla çıkmanın başka yolu yoktu.

Bunu batılılar da farkedecek ve 1930'lardan itibaren '*demokratik diktatörlük*' gibi şaşırtıcı bir formülü kullanmaya başlayacaklardır... Zira karşılarında **Hitler, Mussolini ve Stalin** gibi bu ni telemeye daha layık örnekler belirmişti. Artık H. Edip'in değerenmelerine de iltifat eden kalmamıştı.

☞ Kendisi de, demokratik yaşama geçişin özlemle değil, ekonomik üretim ve eğitim gibi objektif unsurların gelişmesiyle gerçekleşebileceğini 1950'de DP listesinden milletvekili seçilince anladı. Eğitimi çağdaş bir düzeye getirmek yolundaki çabalarını kendi yandaşları da dinlemedi. Onun yerine kamuoyunu düzey-siz siyasi suçlamalarla meşgul etmeyi yeğliyorlardı. 1954'ün ilk günlerinde yayınladığı '*Siyasi Vedaname*'inde Atatürk dönemi-nin iki demokrasi denemesini hâlâ '*sonucu faci olan fiyaskolar*' diye yermektedir. Ama bir daha milletvekili olmak istememesi-nin sebebini de DP'nin demokrasiyi işletememiş olmasına bağ-

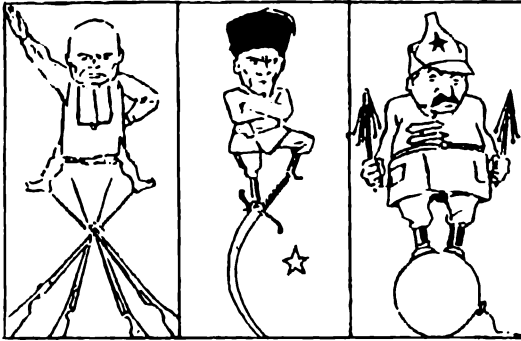
Atatürk'e diktatör yakıştırması cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte batılılar tarafından yapılmıştır İngiliz Punch dergisi 'Çok yönlü diktatör' şirinde onu kendi ağzından şöyle anlatıyordu: 'Geminin hem aşısı, hem kaptanı, hem tayfası, hem miçosuym.' (7.11.1923)

lamaktadır. Tek şahsın yetkili kılınmasını diktatörlük, meclise anayasayı ihlal hakkının tanınmasını anarşi diye niteler. Bu yüzden demokratlar tarafından hayli eleştirilmiştir.

Daha sonra yazdığı anılarında *'Mustafa Kemal' in Türk bağımsızlığının sembolü olduğunu* belirtir ve ekler *'İşte bundan dolayı onun devrinde eziyet çekmişlerin bile kalplerinde daima bir yeri vardır. O, sonu gelmeyen hürriyet alanındaki çabalamaların bir sembolüdür.'*

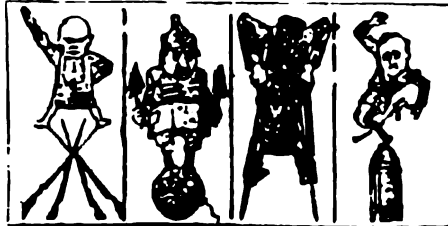
Aslında o yıllarda, eski dönemlerde ağıza alınmasına izin verilmeyen pek çok konu açık açık gündeme getirilmiş, buna karşılık devrimin anlayışına aykırı konulara izin verilmemiştir. Dolaşısıyla herşeyin yasaklandığı bir düzen olarak değerlendirilmesi yanlış olur. Atatürk'ün ısrarla vurguladığı *'En hakiki mürşit (doğru yolu gösteren) bilimdir'* anlayışı çerçevesinde aydınlanma hareketinin kökleşmesi böylece başlamış oldu.

Harbin Doğurduğu Diktatörler

Hitler'in belirmesinden sonra Batıda diktatör anlayışı çok değişir. Ondan önce Atatürk'ün de sık sık diktatörler arasında sayarlardı (Üstte).

Resmî aktaran bir Türk gazetesi içlerinden onu çıkarmıştır.

Özgür Değil Devrimin Aracı Basın

ATATÜRK'ün '*Basın özgürlüğünden doğan sakıncaların bertaraf edilmesinin tek aracının*' yine basın özgürlüğü olduğu hakkındaki sözleri **Türkiye Gazeteciler Cemiyeti**'nin duvarlarında iri harflerle yazılıdır. Buna karşılık onbeş yıl süren cumhurbaşkanlığı döneminde tam anlamıyla bir basın özgürlüğü dönemi yaşandığını söylemek mümkün değildir. Hatta aksine güdümlü bir basın politikası egemen olmuştur. Bu bir çelişki değil midir?.. Sözleri kandırmaca mıdır?.. Yanıtını Halide Edip'in aktardığı bir konuşmada bulabiliriz.

- İzmir'i aldıktan sonra artık biraz dinlenirsiniz paşam. Çok yoruldunuz.

- Dinlenmek mi? Yunanlılardan sonra birbirimizle kavga edeceğiz, birbirimizi yiyeceğiz.

- Niçin? O kadar yapılacak iş var ki!

- Ya bana muhalefet etmiş olan adamlar?

- Bu, bir millet meclisinde tabii değil mi?

- Bu mücadele bitince vaziyet sıkıntılı olacak. Başka heyecanlı bir iş bulmalıyız, hanımefendi.

Bir yanda zaferle önümüze normal yapılı bir toplumun çıkacağını, dolayısıyla serbest tartışmayla yürüyecek bir sis temin varlığını düşünenler var, diğer tarafta asıl olayın bu ilk aşamadan sonra başlayacağını düşünen bir lider. 1908 meclisindeki demokrasi deneyimimizin nereye vardığını, arzulanan çağdaşlaşmaya bu yüzden varılamadığını bilen bir kişi. Şu soru akla gelebilir: 'M.

Kemal Paşa kendisini mutlaka devrim yapmakla yükümlü saymak hakkına sahip miydi? Hatta denebilir ki 'Halide Edip'in önerdiği gibi neden dinlenmeyi yeğlenmedi de daha sıkıntılı bir işe girdi?'

Kendisini toplumunu yüceltmekle yükümlü hissedenler fren almaz. İdeallerini gerçekleştirmek için aklarna uygun gelen yolu izlemekten vazgeçmezler. Sonucun başarıya ulaşp ulaşmaması ayrı bir sorundur. Onlar bu ideali gerçekleştirmek için gerekli gördükleri yöntemleri kullanırlar. Değerlendirmeyi, haklılık ya da haksızlıklarını tarih yapacaktır. Enver Paşa, özgürlükleri kıratlayıp tek merkeze topladığı güç ile hem Türkiye'yi hem de bütün İslam dünyasını yüceltmeyi denedi. Başarısız oldu. Atatürk'ün ideali dışarıya değil içeriye yönelikti. Sadece kendi toplumunu yükseltmek istiyordu ve başardı. Bu sonuçta kısa sürede

1924 yılında basın iktidar ilişkilerinin gerginleşmesi aşamasında, basına sansür konacağı söylentileri üzerine Matbuat müdürü Zekeriya (Sertel) istifa edince Vatan'da çıkan karikatür: Kafeste sansür, kusta matbuat yazılı. Milletvekili aver ile Hasrettin Hoca arasında konuşma: 'Çir su kafese, yoksa çakırım.' Nasrettin Hoca: 'Kafese gireceğimi zannetmem, çakarsan baruta yazık olur'

laşmak için çok sesliliği razı olabilir miydi?.. Sanmıyoruz. 1922’de saltanatın lağıvından itibaren birbirini izleyen devrimci kararlar sırasında haklı itirazlar da görölmüştür, ancak bir hedef apıramadan ve bu adımlar arasında bir bağ kurmadan sadece *Ben de söylemiş olayım*’ mantığıyla ileri sürölen görüşlerin bir çağdaşlaşma felsefesine katkıda bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Atatürk devrim yapıyordu, zamanla yarışyordu. *‘Basın özgürlüğünden doğan sakıncaların bertaraf edilmesinin tek aracının’* yine basın özgürlüğü olduğu hakkındaki düşüncesi samimi olsa da devrimin gerçekleşmesi için vazgeçilmez koşul tek bir izginin izlenmesiydi. Bu amaçla basının kullanılması şarttı. Ayrıca harf devrimini ile büyük sarsıntı geçiren basın ve yayıncılık alanını ayakta kalabilmek için devletin maddi yardımına ihtiyaç luyması da bu bağımlılığı zorunlu kılmıştı.

1930’da Serbest Fırka denemesinden sonra muhalif Son Posta’da karikatür.

Orkestra şefi
(Başbakan İsmet Paşa)

– Efendiler! Hepimiz
avır avır notalar
çalışıyoruz...
Demorasi notasını açınız,
demokrasi!..
(10.7.1931)

Bu özlem 1945’den
sonra gerçekleşecektir

Kendi Özelliklerimize Uygun Laiklik

LAİKLİK inanç-akıl dengesi arayışında insanlığın en son bulduğu formüldür. İnancı hakim kılmak için, kutsal emirlere aykırı olarak, zorlamayı hatta insan öldürmeyi bile geçerli sayan gerilikten kurtulmak için insanların inançlarından dolayı sorgulanmaması ve en önemlisi tercihleri ne olursa olsun eşit sayılmaları anlayışı aklın en başarılı adımı oldu. Bütün dinlerin kölelik kurumunu doğal karşıladığını anımsamalıyız. Bundan sıyrılmanın koşulu her şeyden önce, yönetimlerin her yaptığına sorumsuzluk kazandıran yetkinin tanrısal kaynaklardan doğduğu inancının tasfiyesiydi. Aynı anda, toplumun yaşamıyla ilgili kuralların belirlenmesinde tek geçerlinin Tanrı buyrukları olduğu anlayışının da tasfiyesi kendiliğinden gündeme geldi.

Din-İman ile şeriat (izlenecek yola ait hukuk kuralları) arasında bir ayırım yaparak, tek tanrılı dinlerin en sonuncusu olan İslam bu alanda ileri bir adım attı. İslamın beş temel şartı (Namaz, oruç, hac, zekat, kelime-i şehadet) ile imanın altı temeli (Tanrıya, peygamberlere, meleklerle, kutsal kitaplara, ahiret ününe, kaza ve kadere inanmak) tartışılmaz ve değiştirilemez. **Toplumun uyacağı yaşam kurallarını oluşturan şeriat ise Tanrı buyruğu değildir. Bu kuralların pek azı, belki binde biri Kur'an'da belirtilmiştir.** Geri kalan 999'unu insanlar belirlerler. Tabii yere ve günün koşullarına uygun biçim alırlar. Esasen bunun gereğini Hazreti Peygamber de belirtmiştir. Onun zamanında da, sonrasında da İslam toplumları tek bir örnek üzerine

yaşamamışlardır. bu açıdan '*örfiyyerel adetlere bağı*' yasalarının bolluğu sebebiyle Osmanlı devleti İslam tarihinde özel bir yere sahiptir. Kur'andaki o az sayıdaki kuralların bazılarını da dışla-
yan, aynı zamanda yerel hristiyan geleneklerini dikkate alan ka-
nunnameler çıkarmıştır. Ayrıca ilmiyeyi, icat ettiği bir *şeyhülis-*
lamlık makamına bağılı memur statüsüne sokarak da dini politi-
kanın emrine en çok bağlayan devlet olmuştur. Böylece din çe-
kişmelerini önlemeyi denemiştir.

Bütün bunları yaptığı için Osmanlıya tabii ki laik diyemeyiz. Ama laikliğin hedefi olan halklaşmada bazı ileri adımlar attığı da inkar edilemez. Katolikliğin en bağınaz dönemini yaşadığı çağ-
larda Osmanlının neden başarılı olduğu bundan kolayca anlaşı-
lır. Hristiyanlık bu bağınazlığı önce **reform** sonra da **aydınlan-**
ma ile ancak dörtyüz yılda aşabilmiştir. Bu halklaşmanın batıda
da tek bir kalıp içinde gerçekleştiğini sanmak hata olur. Belli baş-
lı iki örnekten İngiltere'de seküler deyimini altında kral kilisenin

Hem batıda hem de doğuda
fesin yasaklanması laiklik
açısın en çok üzerinde durulan
konu olmuştur.
(New York Times)

başı sayıldı böylece kilise devlet protokolunda bir yere sahip oldu, ama orada da giderek yasalara ve yaşama kurallarına karışması dışlandı. Sembel bir nitelikten ileri gidemedi. Resmi işlevinde belki sadece nikah kayıtlarını tuttu. **Laiklik** adıyla Fransa'da yapılan uygulama ise, kilisenin ve dinin bütün resmi niteliklerinin tasfiyesi, vatandaşın özel tercihine bırakılması oldu. Her iki anlayışın da ortak yanı insanların tercihlerinde serbest bırakılması ve bundan dolayı sorgulanmaması ilkesinin kabulüdür.

Biz batının daha çok Fransız kültürü ile etkilemiş olduğumuzdan deyim olarak laik'i benimsedik ama uygulamadı '*Biz bize benzeriz*'e bağlı kaldık. Osmanlı'daki gibi devlete bağlı bir **Diyanet İşleri Başkanlığı** mekanizmasını devam ettirdik. Ancak ne siyasette ne de toplumun yaşam kurallarında söz sahibi olmasını kabul etmedik. Vatandaş birey olarak hizmet veren bir kurum olarak düşünildi. Demokrasiye geçmemizden sonraki çarpışmalar ise ayrı bir sorundur.

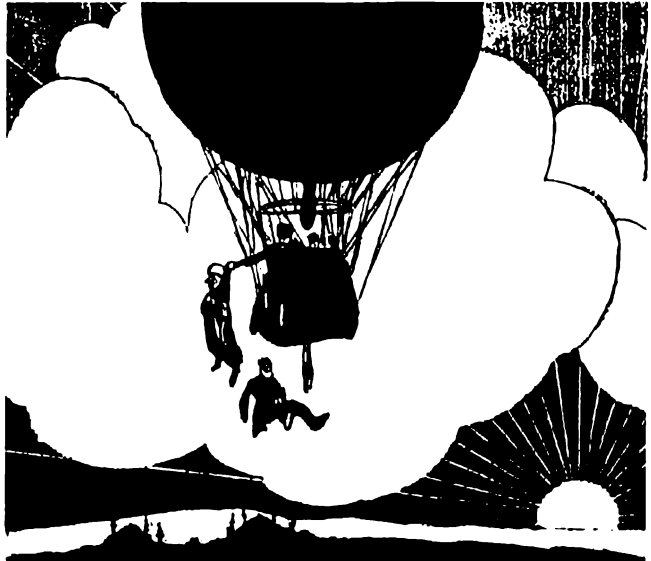
Amerikan karikatüründe
tessiz Türk karşısındaki
şaşkınlık.
(Sioux City Tribune'den)

Toplumumuz Şeriat İsteyenden Neden Ürker

OSMANLININ klasik döneminde örfi yasaların egemen olmasına ek olarak *Tanzimat Mecelle ile İslam ile batının laik yasalarını* bağdaştırma girişiminde de bulunmuştu. O zaman da bazı çevreler '*Şeriat istiyoruz*' feryadı ile karşı çıkmışlardı. Bununla atılan adımların dinden kopma, dinsizleşme anlamı taşıdığını ileri sürmeye çalışıyorlardı. Oysa din ve iman ile şeriatın apayrı şeyler olduğunu önceki yazıda belirtmiştik.

Bu sloganı kullanmanın da Osmanlıdan miras olduğunu a-nımsatmalıyız. En iyi örneği Yeniçeriler oluşturur. Devletin kuruluşu ve yükseliş dönemindeki disiplin ve başarısı batılıların da hayranlığını çeken bu kurum 17. yüzyıldan itibaren dejenere olmuş, disiplinsizliğin ve kötülüğün simgesi haline gelmiştir. Ev, hamam basıp kadınlara, erkeklere tecavüz eden, soyan, cüls bahşisi için sultan öldüren, vezirleri parçalayan bu kurum kendisini düzene sokmaya kalkışan her girişime '*Şeriat isteriz*' sloganıyla karşı çıkmıştır. **Bununla sürdürdükleri yaşam tarzını sorgulamıyor, karşılarındaki dinsizlik ve imansızlıkla suçlamaya çalışıyorlardı.** Kendi münasebetsizliklerini kavramları birbirine karıştırarak unutturmaya çalışıyorlardı. 31 Mart olayında ayaklananlar da, Bağımsızlık Savaşı'nda Büyük Millet Meclisi'ne karşı çıkanlar da aynı sloganı aynı amaçla kullanmışlardır: Kendi olumsuzluklarını örtmek için. Bu yüzdendir ki Türk toplumunun belleğinde şeriat isteyenlere karşı daima bir güvensizlik olmuştur, birşeyleri saklamaya çalıştıkları inancı vardır.

Devrimler karşısında da aynı ifadeyle ortaya çıkanlara rastlandı. Kimsenin duasına, namazına karışılmıyordu, ama dini siyasi amaçla kullanılması kesin olarak engelleniyordu ve tabii çıkar aracı olarak kullanılması da. Bu akımları sürükleyenler gerçek din alimleri değil, daima hocalık, imamlık iddasındaki cahiller olmuştur. Esasen bunlara tepki de Kemalistlerin buluşu degildir. Tanzimat'tan önce de, Tanzimat'ta da eleştirenleri çok olmuştur. **Meccelle**'yi hazırlayan **Ahmet Cevdet Paşa**'nın kendisi medreseden yetişme bir din alimiydi ama kendi meslekdaşlarının kalitesizliğini en çok eleştirenlerdendir. Birinci Osmanlı Meclisinde, 1877'de, Aydın milletvekili **Menekşelizade Emin Efendi** kursüden *'balkın başına bela kesilen cahil ilmiye mensuplarını'* yakınınca diğer konuşmacılar ona katıldıkları gibi genel kurulca da alkışlarla karşılanmıştı. Dine bağlılığı tartışılmayacak **Mehmet Akif**'in de cahil hocalara sert eleştirilerin iherkes bilirdi.

"Yeni idarenin yükselmesi için beyhuda ağırlıkların ve mazi enkazının atılması zaruri idi"
(Kelebek, 6.3 1924)

Öğretici, eğitici olmaları gereken medrese kadroları cahilliğin pekişmesine hizmet eder ve sadece kendi geçimlerine yararlı olacak bir islamı anlatırlarken, aslında bir dönemde bğnaz din-darlığın aşılmasının aracı olan **zaviye ve tekkeler de miskinlik yuvasına dönüşmüştü**. Saygıyla anılacak pek az sayıdaki din adamlarının ve Bağımsızlık Savaşı'na yataklık eden birkaç tekkenin dışında her iki kesimin neredeyse yüzde 95'i hiçbir üretim de bulunmadan sadece halkın sırtından bedava yaşamının yollarını arıyorlardı. 1920'lerin başında nüfusu bir milyonun altında bulunan İstanbul'da bu tür tufeyli miskinlerin neredeyse yüzde ona ulaştıkları hesaplanıyor. Tekkelerin, zaviyelerin, türbelerin kapatılması, din adamlığının simgesi olan sarığın ancak yeteneğini ispatlayanlarca taşınabileceğinin yasallaştırılması bu gereksinmenin ürünüdür.

Devrim koşullarına zahiren katılanlardan üç örnek.

Milliyetçilikten Ulusçuluğa

MİLLİYETÇİLİK akımını ne Osmanlı aydınları, ne de Türk düşünürleri arzulamış değildir. Dünyaya egemen olan Avrupa'nın 19. yüzyılda, Osmanlı toplumunun bir arada yaşattığı altmıştan fazla dini ve etnik cemaate şırınga ettiği bir ideoloji idi. İlk kez karşılaştığı bu akımın panzehiri olmak üzere Tanzimatçılar ve Yeni Osmanlılar '*Osmanlı milleti*' formülünü ileri sürdüler. Eskisi gibi Türkçe konuşan müslüman kesim '*milleti hakime*' olmakta devam edecek, ama bütün dini ve hukuki eşitsizlikler kaldırılacaktı. Böylece gayri müslimler ikinci sınıf vatandaş olmaktan çıkarılıyordu. Tabii ki yüzyılların alışkanlığını bir anda yok etmek mümkün değildi. '*Artık gâvura gâvur denmeyeceğine*' üzülenlerle, aniden elde ettiği haklar ile şümaranlar arasında kaçınılmaz çatışmalar belirdi. Emperyalizm de fırsatı, olayları kışkırtmakta iyi kullandı. Hiçbir cemaat diğeriyle bir arada yaşamak istemiyordu. Hâlâ Osmanlılık içinde en azından müslümanları birleştirmek isteyen Türklere karşı Araplarda, Arnavutlarda, Çerkezlerde de hatta Kürtlerde ayrılıkçı akımlar başladı.

Türk milliyetçi akımı böylesine herkes tarafından dışlana dışlana su yüzüne çıktı. Balkan yenilgisinden (1913) önce de kendini açıkça ifadeden kaçındı. En son gündeme geldi. Irkçı akımlardan da esinlenerek **Pantürkçü-Turancı** bir nitelik kazandı. Hâlâ da dinci niteliğini bırakmamıştı. **Panislamcılık**'la bir arada yürütüldü, ama ikisi de başarısız oldu. Artık Türk'ün ne müslüman ne de gayri-müslim toplumlar üzerinde egemen ola-

mayacağına galipler karar verdiler ve Anadolu'nun küçük bir köşesini **Sevr**'de, adeta bir sürgün köşesi gibi Türklere ayırdılar.

En ufak toplumlara bile tanıdıkları hakları Türklere tanıtmamak gibi inanılmayacak anti-hümanist bir tutum içine giren emperyalist Avrupa, bağımsızlık savaşı zaferle sonuçlanınca yine eski çıgıllıkları atmaya başladı: '*Türkler bütün gayri müslimleri öldürecek.*' Anadolu'nun yabancı cemaatlerden, özellikle Rum ve Ermenilerden arınması bizden çok batılıların bu taktiklerinin ürünü oldu. araptan Ermeni'ye kadar hepsini bağımsızlık vadiyle Türk'e karşı ayaklandırdıktan sonra yine hepsini himaye rejim-

Anadolunun yıkılıp yakılmış, Türkleri öldürülmüş olduğunu hemen unutupverenler:
İngiliz çağrısı: 'Yunanistan'ın trajedisi.

İnsanlık: bunları kurtarmakta bana kim yardım edecek?

(Punch, 31.I.1923)

leri altına sokanların dikkatleri Türkiye üzerine yöneltme çabaları, propaganda güçlerinin kudreti sayesinde başarısız da kalmadı.

Atatürk'ün soruna getirdiği çözüm, Osmanlı ile batının yaklaşımlarının bir sentezini içeriyordu. Artık Osmanlı biz istesek de yoktu. Türkiye sınırları içinde oturan herkes dini ya da ırkı ve kökeninin farkı dikkate alınmadan kısaca Türk oluyordu. Bu Fransa'da herkesin Fransız, Amerika'da herkesin Amerikalı sayılmasının aynı yolu izlemekten başka bir şey değildi. Ama ırkçı ne de dinci bir içeriği yoktu. **Bu yüzden dinci niteliği bulunan milliyetçiliğe karşılık ulusçuluk olarak adlandırılmıştır.** Nasıl ki müslüman ve hristiyan Araplarla Arnavutların oluşturdukları akımlara da aynı ismi vermek gerekiyorsa.

Fransız çağırısı: 'Ya geçmiş?... Artık eski hikaye mi sayılacak?'
(Charivari, 29.10.1922)

K I M B U M U S T A F A K E M A L

Atatürk'ün tarih tezinde Orta Asya Türkölüğüne ve islam öncesine yönelinmesi bazı kesimlerde yanlış olarak ırkçı bir yaklaşım gibi algılanmıştır. Oysa bunda bilimsel olmak endişesinden başka bir istek yoktu. Nitekim **Hititler ve Sümerler konularının işlenmesi de üzerinde yaşadığımız Anadolu'nun en eski halklarıyla bağlantımızı vurgulamak için bir araç sayılmıştır.**

Dünyada Barışın Bekçisi Türkiye

BÜYÜMEYİ savaşıma yöntemine bağlamış olan Osmanlı Devleti'nin varlığını savaşı savaşı kaybetmesine tanık olanlarda barış tutkusunun yer etmesi son derece doğaldı. Osmanlı'nın son zamanları da *'hazır ol cenge ister isen sulhu salah'* diye formüle edilen görüş, yok olma noktasından dönüşün tanığı olan Atatürk'de *'Turtta barış, dünyada barış'* özdeyişine dönüştürülmüştür. ama içeriği aynıdır:

'Ulusal sınırların dışına –oralarda yaşayan Türkler için de ol- sa– asla yönelinmeyecek ama sağlanan son sınırların da kaybedil- memesi için gerekli askeri güç daima hazır tutulacaktır.'

Lozan'da bu hududun iki bölgesi kesinleştirilememişti. **Mu- sul işi Uluslararası Adalet Divanı'nın kararına bırakıldı.** Bu barışı çözüm denemesi lehimize sonuçlanmadı. Bir yandan İngiltere'nin dünya politikasındaki etkenliğini divana yöneltmesi, diğer yandan Türkiye içindeki ayaklanmayı (Şeyh Said) kıskırt- masıyla savaşı göze alabileceğini göstermesi, **Mısakı Milli'nin** saptadığı sınırlardan fedakarlık yapmamız soncunu doğurdur. 1925-26'da Türkiye ne kadar ısrarcı olabilir, ne derece savaşı göze alabilirdi. Yanıtını İngiliz saldırganlığını cesaretlendiren unsurda aramalıyız: PETROL. Birinci Dünya Savaşı'nda Os- manlı ordularını Irak'tan çıkarmak için sarfettiği paranın kısa za- manda beş-altı mislini harcayarak yaptığı bölgeye yerleşme 'fe- dakarlığı'nın arkasında tek bir amaç vardı: Petrol kuyularına el koymak. Hatta savaşı kazanması için büyük yardımını gördü-

gü Amerika'nın petrol şirketlerinin bile bölgeye girmesini engellemekten çekinmemiştir. 1922'de Çanakkale'de savaş ona hiçbir şey kazandırmayacaktı; ama 1926'da bütün Birinci Dünya Savaşı kazançlarını kaybedebilirdi.

Türkiye bazı küçük ödünler alıp Musul'dan vazgeçti. Sonuç başka türlü olamayacağını Mısırlı bir yazar '*Allah est Grand = Allah Büyüktür*' isimli kitabında şöyle ifade eder: '*Allah büyüktür ama petrol daha büyüktür.*' Bunu günümüzde de yaşamıyor muyuz?

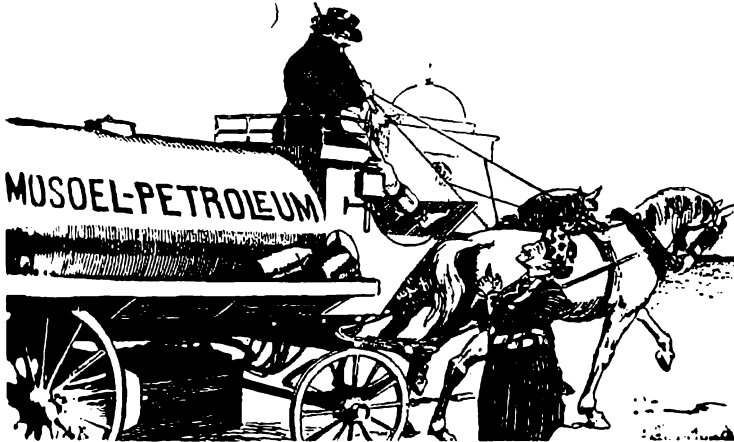
Misakı Milli sınırı dahilindeki ikinci bölge olan Hatay'ı ise yine uluslararası görüşmelerle gündeme getirdik ve barışçı yoldan ülkemize kattık. Bu kez İngiltere'nin Almanya karşısında sıkışmış olan Fransa'yı zorlaması da başarımızı sağladı.

Cumhuriyet Türkiye'si barışa dayalı dış politikasında son derece gerçekçi ve duygusallıktan uzak davrandı. **Kadim dost** ya da **geleneksel düşman** anlayışlarına hiç yanaşmadı. Durumun

Barış görüşmeleri sırasında İngiltere Türkiye'ye, Alman filosuna, Musul petrollerine el koymaya çalışırken Fransızın feryadı: 'Piyanonuzu saklayın.'
(Fransız karikatürü)

gerektirdiği ülkenin çıkarı hesaplarını herşeyin üzerinde tuttu. Yunanlılarla kanlı bıçaklı olduktan sonra bir **Balkan Paktı**'na varacak yakınlaşma ve dostluk bunun en ilginç örneğidir. Bulgaristan dışındaki Balkanlıların katıldığı bu pakt ile Avrupa'daki çekişmelerin bölgeye inmesini önleyecek bir **barış bölgesi** yaratılmaya çalışıldı. Sovyetlerle dostluk hiçbir zaman **Deli Petro**'nun özlemleri anımsatılarak yürütülmedi. Aksine Atatürk'ün ölümüne kadar gayet güvenilir bir nitelik taşıdı... Ta ki, Sovyetler 1939'da Boğazlar üzerinde bazı isteklerde bulununcaya kadar. O dönemin en büyük emperyalist devleti olduğu için en büyük Türk düşmanı gibi görünen İngiltere 1933'den sonra dostluk göstermeye başlayınca ona da eski kinler hatıra getirilmeden yaklaşıldı. Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Asya'da bir barış bölgesi oluşturmaya yönelik **Sadabad Paktı** da İngiltere'nin onayı dahilinde gerçekleştirildi. Böylece Türkiye hiçbir düşmanı olmayan bir ülke niteliğine büründü. Osmanlıya ayaklanmış Araplarla bile dost oldu.

İngiliz, Türk'e:
 'Anlaştık ben
 yerimde
 kalacağım
 (Musul
 petrollerinin
 üstünde) sen de
 kazanacağım
 her dolardan
 10 cent alacaksın '
 (Hollanda
 karikatürü
 De Amsterdameer,
 1926)

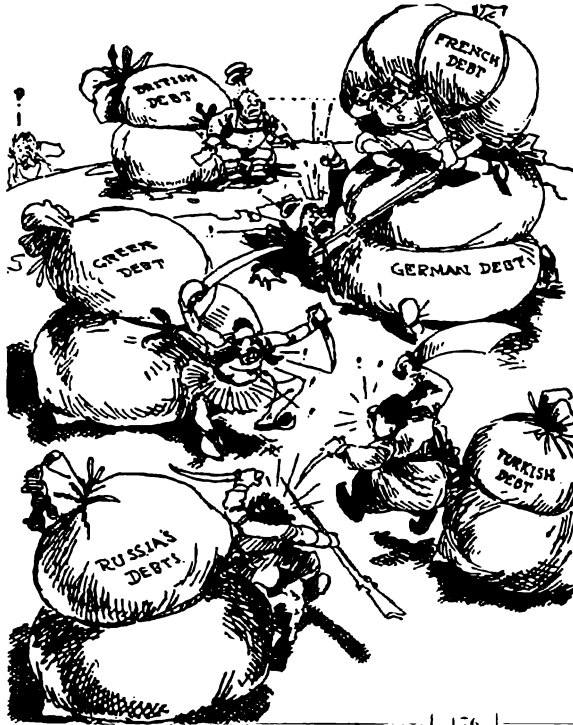
Devletçiliğe Zorlayan Ortam

DEVLET' eliyle zengin olmak Osmanlıda pek olağan bir şeydi. Yüksek makamlara gelmek bunun için istenirdi. Zenginlik bir girişimin ya da buluşun sonucu olarak değil, devlet görevlerinin kazandırısı olarak belirdi. '*Devlet malı deniz yemeyen domuz*' tekerlemesi '*küpünü dolduran yönetici*' örneğinden esinle ortaya atılmıştır.

Tanzimat'la ekonomide özel girişimcilığe doğru ilk adımlar atıldı. Doğal olarak ileri sanayileşmiş Avrupa ülkeleri karşısında sıkıntılar belirdi, kontrol büsbütün elden çıktı, ama hem üretimde hem de tüketimde hızlı bir artış görüldü. Daha öncesinde başlamış olan **Hayriye Tüccarı** uygulamasıyla devlet tarafından yerli tüccarın desteklenmesi yöntemi bir çare olarak devam ettirildi. 19. yüzyılın ikinci yarısı ilerledikçe **en çok eksikliği duyulan yerli sermaye birikimi ve yatırımının azlığı oldu**. Abdülhamit'in son yıllarında ilk emareleri görülen yerli üreticilerin yabancı mallara tepkisi İttihatçılar döneminde –siyasi sebeplerin de katkısıyla– daha da yoğunlaştı. Devlet eliyle sermayedar oluşturma politikası netlik kazandı. Dünyadaki ayakta kalma yarışında maddenin (ekonomik gücün) belirleyiciliğinin manevi değerlerden önde geldiği artık iyice anlaşılmıştı.

Bu girişimlerde asla devletin sermayeyi sınırlayıcı olması değil, girişim deneyimi ve sermaye birikimi olmayan alanlarda öncülüğü –başka alternatif bulunmadığından– ağırlığı taşıdı. 1922'de zafer üzerine İstanbul ve İzmir gümrüklerine lüks ya-

bancı mal akımını frenlemek için yerli malları koruyucu tarifeler uygulanmaya başlandığında batılıların büyük feryadı kolay kazanç yollarının tıkanmasına tepkidendi. **Yeni Türkiye özel girişimden vazgeçiyor değildi ama kapitülasyon avantajıyla kazanç ayrıcalığını da önlemekte kararlıydı.** Lozan'ın imzasından önce toplanan **İzmir İktisat Kongresi**'nden liberal ekonomi anlayışına aykırı -örneğin sosyalist uygulama türü- bir mesaj çıkmadığı halde Türkiye üzerinde bir tür ekonomik ambargo uygulaması sürdürüldü. Savaş sonrası ekonomisinin halkı ezen koşulları, ve ayaklanmalara ek olarak bu ambargonun cumhuriyeti yıkacağı ve Osmanlıdöneminin şartsız bağımlılığına dönülebileceği umuluyordu. Savaş sonrasında beliren ve 1929'da doruğuna ulaşan Kapitalist dünyanın ekonomik krizi batılıları da dev-

Birinci Dünya Savaşı sonrasının en büyük çekişmeleri savaş tazminatları ve borçlarının ödenmesi konusunda yaşandı. Bunların Türkiye dahil bütün ülkelerin geleceğini ipotek altına aldığı belirtiliyor.
(New York Tribune)

let yönlendiriciliğine zorlayınca (İtalya'da Faşist, Almanya'da Nazi, Amerika'da Roosevelt'in New Deal formülleri) Türk rejiminin ihtiyatlılığı hakkı çıktı. **Kemalizm de devletçilik ilkesini benimsedi.**

Dış yardımın gelmeyeceğinin kesinleştiği bir ortamda sanayileşmede girişimciliği devlet üstlendi. Planlı ekonomi çerçevesinde tekstilde, şeker sanayiiinde, demiryollarında, demir-çelik'de, madencilikte ve bankacılıkta (**İş Bankası, Sümerbank, Etibank**) devlet kadro oluşturmaya girişti. Bununla özel girişimin önlendiğini sanmak yanlıştır. Aksine özel girişimde bulunmayan bütün kadrolar zaman içinde devletin yetiştirdiği hatta Avrupa'da eğitimlerini sağladığı bu elemanlar içinden çıktı. Diğer yandan devlet ihalelerinin, özellikle yurtdışından yapılan alımların yerli araçlara verilmesine de özel gösterildi. Açıkçası daha sonra palazlanacak Türk iş adamları hep bu anlayışın ürünü olmuşlardır. Bugün dünyanın sayılı kurumları arasında sayılan Koç grubu, CHP iktidarlarının desteğiyle gelişmiştir. **Sabancı'lar** ise CHP geleneğini devam ettiren DP'nin.

Lozan'da Türkiye'nin en büyük başarı ekonomik bağımsızlığını kazanması oldu. Bunu Amerikalı karikatüristler de belirtmişler.

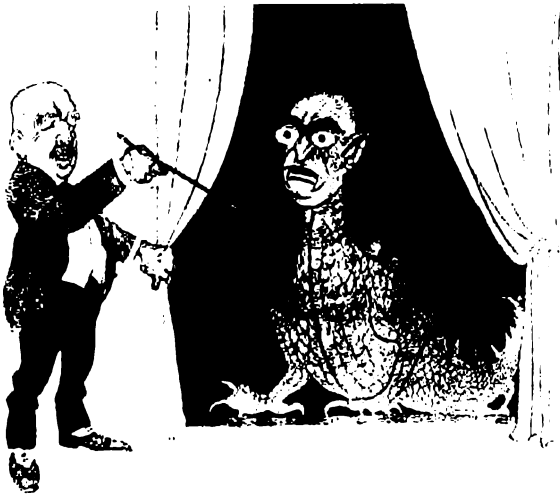
Devrimciler Arası Hesaplaşma

BİR toplumda karşıt görüşlerin bulunması en doğal şeydir. Kapaalı toplumlarda bile, kendini ifade edemese de bu çeşitlilik bulunur. Osmanlı toplumu ise 1860'lardan itibaren yavaş yavaş çeşitli görüşlerin açıklandığı bir düzene doğru ilerlemiştir. 1870'lerin basını, 1877-78 meclisi, otuz yıllık bir aradan sonra 2. Meşrutiyet ortamı, ön hazırlıkları sağladı. 1920-1922 Büyük Millet Meclisi bir açıdan kendini frenlemişti: Ülkeyi kurtarmak, bunun dışında her alanda çok seslilik görülmüştür. Bu kaçınılmaz bir şeydi zira **yasama gibi yürütme ve yargılama yetkilerini de kendisinde toplamış tam bir devrimci meclisti**. Böyle bir kurumda çok seslilik ve yoğun tartışma doğal sayılır. Her şeyin Reis Paşa söyler söylemez otomatikman işlediğini de sanmak hatadır. Meclisin açık ve gizli oturumlarının zabıtları okunursa Mustafa Kemal'in milletvekillerini ikna yolunda ne sıkıntıları çektiği kolaylıkla görülür.

Önceleri bireysel nitelik taşıyan bu çok sesliliğin giderek örgütlenmesi de doğaldı. Nitekim 1922'ye varıldığında Atatürk'ün çevresinde olduğu gibi karşısında da gruplar belirdi. Bazı kişiler de tek başlarına muhalefeti seçtiler. **Mayıs 1921'de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk grubunun kurulup başına M. Kemal'in seçilmesiyle meclis içinde bir iktidar grubu oluştu**. Temmuz 1922'de de İkinci Müdafaa-i Hukuk grubu belirdi. İdeolojik olmaktan çok iktidar amaçlı çekişmeler bu ikinci grubun önderlerinden **Ali Şükrü'nün** Atatürk'ün muhafız kıta-

sı komutanı **Topal Osman** tarafından öldürülmesiyle hayli gerginleşti. 1923 ilkbaharındaki seçim'lerde bu ikinci grup hemen tamamen kaybetti. Tezlerinin temelini Atatürk'ün küçük gizli bir iç grupla bütün meclisi yönlendirdiği iddiası oluştuyordu. Onun yerini giderek eski İttihatçıların örgütlenmesi almaya başladı.

İsmet Paşa-Rauf Orbay çekişmesiyle iyice su yüzüne çıkan anlaşmazlık, '*cumhuriyetin gerekli ama zamansız olan edildiği*' tezinin açıklanmasıyla tam bir kopmaya dönüştü. Kasım 1924'de **Ali Fuat, Kazım Karabekir, Refet Bele Paşalar ve Adnan Adıvar, Feridun Fikri, Rauf Orbay** gibi önderlerin birliğiyle **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası** kuruldu. Temelde eski İttihatçılara dayandıklarından ilkeleri CHP'den çok farklı değildi ve hedef daha çok iktidarı ele geçirmektir. Doğu'daki **Şeyh Said isyanı**'nı fırsat bilen iktidar **Takrirî Sükun Kanunu**'nu uygulamaya koyup Terakkiperver Fırka'yı kapattı. 1926 yazında Atatürk'e İzmir suikastı vesilesiyle bütün ileri gelenleri idama ya

Tek parti döneminde muhalefet tasfiyelerinin aracı İstiklal Mahkemeleri oldu: İzmir suikastı olayında mahkeme reisi olan Kel Ali (Çetinkaya) İttihatçıları kastederek açıklıyor: 'Dikkat edin efendiler... Para yemeğe, kan içmeye, doymayan bu ejdere neler söyleyeceğim...'
(Akbaba, 19.7.192.)

da uzun süreli hapislere mahkum edilerek bu muhalefet tamamen kazındı. Burada tam anlamıyla her devrimde rastlanan bir **devrimciler arası hesaplaşma** bahis konusudur. CHP tek parti istiyordu ama Terakkiperverlerin tam anlamıyla bir demokrasi istediklerini de düşünmek mümkün değildir, aralarında samimi demokratlar bulunsa da. bu hesaplaşmada haksızlıklar olmadığı söylenemez.

1930'da **Fethi Okyar**'ın önderliğinde girilen **Serbest Cumhuriyet Fırkası** denemesi güdümlü bir girişimdir. İktidar, uyguladığı politikaların tepkisini almaya çalışmış, bunun serbest bir seçimde hemen devrilebileceği sonucunu göstermesi üzerine hem partiyi kapatmış hem de kendisine çeki düzen vermenin yollarını aramaya başlamıştır. Serbest Cumhuriyet'çilerin özelliği ekonomik ilkeleri ağırlık taşıyan bir programları bulunmasıydı. Devletçiliğe karşılık liberal ekonomiyi önermiş ve bu sayede büyük destek almışlardı. Bunun izleri 1946'dan sonra **Demokrat Parti** hareketinde görülecektir.

Mecliste irticai konuşmalar yaptığı idari sürülen
Nurettin Paşa hakkında Cumhuriyet'in karikatürü.
(2.10.1925)

Ölçüsüzlüğü Derecesinde İçten Bir Bağlılık

**ATATÜRK'e muhalefet vardı ama güçlü bir destek de vardı.
İşte Haziran 1928'de yayınlanmış 'Büyük Gazi' isimli şiir:**

Zamanı inkılabın şimdilik mazisi kalmışdır
Fakat tarihi alemde büyük Gazisi kalmışdır

Görenler pek yakın geçmişde hercümerci dünyayı
Umarlar mıydı bilmem bu şahane ferdayı (yarın)

Ne günlerdi onlar hep kaçıp gitmişti ashabı
Yıkılmış camii ümmet harap olmuştu milhrabı

Ne bünyadı (yapı) hükümetten, ne devletten nişan vardı
Belayı akıbetten sadece Gazi haberdardı

Kulaklar hep tıkanmıştı bakan gözler kör olmuştu
İşitmez görmez olmuşduk perişandı bütün ordu

Muzafferler gezerlerken sokaklarda delirane (cesurane)
Giderdik arka yollardan zelilane fakirane

Felaketsiz, elemsiz geçmeyen hiçbir gün olmazdı
Belalar alemizinkanda bundan üstün olmazdı

Geçüp zahmı (yara) kaza kan ağladık her gün ciğerlerden
Yidik hatta dayak çok kere biz sarhoş neferlerden

Ne iffetler harab oldu, ne ismetler (masumluk) türab oldu
Enini (inilti) kahrı dehre sinci millet rebab (çalgı) oldu

Unutmam, hatırı nalandadır (inleyen) hala, bir akşam ben
Giderken haneme Hindi (Hintli) Mecusi bir musibetten

Neler çekdim neler çekdim soyuldum tas tamam oldum
Felektten badei zehri içip şad (sevinçli) ve becam
(amacına ulaşmak) oldum

Vatansızlık nedir duydum, esaret ne imiş öğrendim
Durup lanetler ettim kendime yıllarda ben kendim

Niçin kahr olmadım, Yarab dedim, gördüm bu hicranı
Vatanmış anladım mesur eden dünyada insanı

Gören bir böyle meزالım, böyle yaşlı paslı maziyi
Duyar elbette şimdi ruhunun üstünde Gazi'yi

Bugünkü varlığım, ruhum, hayatım, hepsi onundur
O, rahmi maderimde şefkati kalbim olan, kandır

O yıktı tahtı zulmü kurdu bir kaşancı cumhur
O yakdı babı tezviri (Babialı) göründü kiblegahı nur

O yakdı yakdı kökleşmiş tavattun (yerleşmiş) etmiş cehli
Hayatı dehre çıkıdı hep bu yurdun kahraman ehli

Ne yıkdıysa helal olsun, ne yakdıysa helal olsun
Bu gün var ettiği devlet onunla berkemal olsun

Helal olsun, helal olsun, helal olsun, helal olsun
Semayı kulubi (kalplar) millete ebeden de helal olsun.

Böylesine gözü kapalı bir hayranlığı sadece çıkarıcı bir yazarın duygusalılığı saymak yanlış olur. Kurtuluşun yarattığı sevinç hala çok canlıydı. **Diğer taraftan muhalefetin sloganlar yeni bir şey getireceği kanısını uyandırmıyordu. Üstelik 150'liklerin yurtdışında sürdürdükleri kampanya ile örtüşmesi de muhalefetin şanssızlığı idi.** Bunların Mısır'da olduğu gibi, İngiliz ajanı olarak suçlanmaları, hatta sokakta tükürükle karşılanma-

rı, onlarınkine benzeyen her mesajı da etkisizleşmesini kolaylaştırıyordu. Solun dahi etkili bir muhalefet yapamaması, Kemalizm'in evrensel değerlere ulaşmada onların da hayal edebileceklerinin ötesine gitmiş olmasındandı.

O günlerde bestelenip bütün çocuk ve gençler tarafından söylenen Semih Rifat'ın '*Akdeniz Kıyılarında*' şiiri:
(Yeni Gün, 3.10.1922)

Yaslı gittim şen geldim
Aç koynunu ben geldim
Bana bir yudum su ver
Çok uzak yerden geldim

Korkma açıl şen yurdum
Dağlara ordu kurdum
Açık denizlerine
Süngümle kilit vurdum

Rüzgarlardan atım var
Şimşekden kanadım var
Göğsümde al yazılı
Gazilik beratım var

Rüzgar bana at oldu
Şimşekler kanat oldu
Eğilin gökler dedim
Bulutlar kat kat oldu

Yürü ey şanlı Gazi
Kılıcı kanlı Gazi!
Seni 'Meriç' bekliyor
Büyük ünvanlı Gazi!

İrmaklar gibi taşıtm
Yalçın kayalar aştım

K I M B U M U S T A F A K E M A L

Hakka şükürler olsun
Geldim sana ulaştım

Varsın, yansın ocağım
Kurtuldu al sancığım
Bayrağımın altında
Ben hür yaşayacağım

Deniz, deniz, Akdeniz
Sulları berrak deniz
Karşıda yar ağlıyor
Gideyim, bırak deniz!

Açıldı (Kale) yolu
Göründü Gelibolu...
Bırak deniz gideyim
Orası yasla dolu

Aydının Önlenemez Şaşkınlığı

ÇÖKÜŞ halindeki toplumlarda en büyük bunalımı aydınlar yaşar. İlerleme durumundayken tutarlı olmak çok daha kolaydır. Oysa yönlendirilişi başkalarının kontroluna girmiş bir toplumda çözüm önermek hiç de kolay değildir. Değişik aşamalarda düşünürün kendisiyle çelişkiye düşmesine çok sık rastlanır. Yıkılışın 1922'deki zafere ve onu izleyen devrimlerle inanılmaz bir noktaya erişebileceğini tek bir kişinin bile düşünmüş olması mümkün değildi. Dolayısıyla iki dönem arasında büyük farklılıklar bulunması doğaldı.

- Ne olmuş, deniz mi tutmuş?
Yok canım, güneş çarpmış!..
(Cem, 29.12.1927)

1930 Serbest Fırka denemesi sırasında kendileri de aynı denemeyi yaşamış bazı düşünürlerin siyasi rakiplerini yermek için bu geçmiş değerlendirmelere başvurmayı gelenek haline getirmeleri siyasi yaşamımızın en büyük şanssızlığı oldu. **Tartışmalar ilkelerden ayrılıp ‘ şahsiyata’ dönüştü.** Bu tür polemiklerden birinde (Ocak 1931) CHP’nin kalemşöürü **Falih Rıfki (Atay)**’ya Mütareke yıllarında şöyle yazdığı için eleştiri yöneltmiş şimdi tersini yazdığı belirtilmiştir:

‘Mümkün olsaydı bütün Türkleri, her gün beşer defa Fatih’in, Selim’in türbelerinden geçirir, selatin camilerinin kubbeleri altında murakabeye vardırırdım. Şüphesiz bu tavaf, ibadet kadar mukaddes olacaktı. Şimdi, yanınızdaki Türk’e sorunuz: Mevlevi tekkelerini tanıyor mu? Dergahlardan haberdar mı?.. Heyhat, Fatih’ten bunca asır sonra bir Türk’ün bu satırları yazacağını ve bir Türk’ün gönlünden bu endişelerin geçeceğini bilseydi, Fatih ne derdi?’

Buna **Fatih Rıfki**’nın yanıtı şöyle oldu.

‘Mütarekenin o günlerinde şapka giyen bir Türk’ün çaklığını söylemekte hiç tereddüt etmezdim. İnkıraz günü eğer halkı biraz uyandırmak için dinden, şeykten, camiden, dergâhtan, tekkeden bir fayda umulursa, bu faydayı reddetmeyi hatıra bile getirmezdim. Dervişler gibi zikreder, sofular gibi tekbir de getirirdim.’

Bu tartışmayı aktaran Son Posta gazetesi **‘Falih Bey’in yarın da inkılabı karşı aynı şeyi yapmayacağına: İster inan, ister inanma’** yorumuyla CHP polemikcisinin tutarsızlığını göstermeye çalışıyordu. Ne kadar gariptir ki, aynı gazetenin yöneticileri, **Demokrat Parti** diktatörlüğe yönelir ve toplumu bölücü bir kampanya yürütürken 1930’daki demokrasi mesajlarıyla çelişkiye düşüklerini düşünemeyeceklerdir.

Böyle bir ifade kullanmakta Falih Rıfki yalnız değildi. Sonradan kadın hakları ve devrimler konusunda yoğun çalışmaları gö-

DEVİRİMLER DÖNEMİ

rülen **Nakiye Hanım** da 1920 Ocak'ında '*Biz Fatih'in türbedarıyız, onun mübarek kabrini bırakıp bir yere gidemeyiz*' diyordu. Sosyo-ekonomik yapısı tam yerine oturmamış ve böyle bir aşamada hızlı değişime yönelmiş toplumlarda düşünürlerin bu tür çelişkilere düşmeleri kaçınılmazdır. Bilindiği gibi türbeler, kutsal binalar, zaviyeler, tekkeler genellikle toplumların üzerinde bulundukları toprakları sahiplenmelerinin araçlarıdır. İşgal altındaki İstanbul'da bu bağlılığı ifade etmek son derece doğaldı. Devrimler tekkeleri, türbeleri yıkmamış, sadece asıl işlevinin dışında kullanılmasına karşı çıkmışlardı. Aslında İslamın buraları kutsal sayan anlayışa tamamen karşı olduğu da bilinir.

Toplumumuzda çok zaman olduğu gibi Kemalist devrimin de tabandan değil, yukardan gelmesi ve tasavvur edilenlere hazır konulması, düşünürlerimizde bir tembellik yaratmış ve şahsiyata yönelik tartışmalar bunun sonucu olmuştur.

Devrimin Kadrolarını Yetiştirmeye Öncelik Verilince

DEVRİMLERDE liderin önemi çok büyüktür ama mesajlarının kütlelere ulaşmasında asıl önemli olan aradaki kadrolardır. Liderin etkenliği, karizmatik kişiliği ne olursa olsun, bu aracı kadrolar yeterli değilse olayın yüzeyde kalması tehlikesi belirir.

Sonradan kendisine karşı çıkanlar bile, Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı sırasındaki birleştirici, bütünleştirici liderliğinin önemini kabul etmişlerdir. Temeldeki ayrılıklara (Sünni-Şii, etnik-Kürt, Çerkez, Abaza vb..., İttihatçı-İtilafçı...) rağmen onun sağladığı bu bütünlük sayesinde asıl büyük hedefe ulaşılmıştır. aynı anda da işin doğası gereği, farklı görüşler yeniden su yüzüne çıkmaya başladı. Daha 1923 başında Lozan görüşmeleri sürerken, –yani daha askeri zafer kesin sonuca bağlanmamışken– bu eğilimler belirdi. Hele yeni seçim için yasa hazırlanırken M. Kemal ve yakınlarının seçilmemesini sağlayacak maddelerin yasaya sokulmasına çalışılması özel projeler bulunduğunu kanıtlıyordu. İlk kez '*Başbuğ*' deyimi bu sırada onun savunucuları tarafından kullanılmıştır. Karşı hareket ihtiyacının doğması ve **Cumhuriyet Halk Fırkası** (Sonrasının CHP'si)'nin kurulması bu ortamda olmuştur.

Atatürk'ün '*ulusal egemenlik*' ve ona bağlı olarak '*hakiki efendinin üretici köylü*' olduğu düşünceleri değişmemişse de tasarladığı büyük hedefe –Çağdaş Türkiye– varmak için öncelikleri belirlemek ihtiyacı kaçınılmaz olmuştur. **Sadece yüzde beşi okur yazar olan toplumda kütlelerle bağlantıyı sağlama-**

cak kadroların oluşturulması diğer öğelerden daha acil bir ihtiyaç olarak görüldü. Sanayisi ve sermaye birikimi bulunmayan, zirai üretim ve sınırlı maden kaynakları dışında ihraç olanakları bulunmayan ülkede kalkınmanın yükünün köylüye yüklenmesi kaçınılmazdı. Zafer için yaptıkları fedakarlığın bir başkasın barışta da yüklenmek zorundaydılar... Ta ki sanayileşmeyle ülke yeni bir üretici güç kazanabilsin. bu da zamana bağlıydı; en azından bir ya da iki kuşak. Bu aşamayı beklerken en çabuk gerçekleştirilebilecek şey devrimin kadrolarını yetiştirmek, bilinçlendirmekti.

Atatürk 1927'deki Büyük Nutuk'unun en sonunda cumhuriyeti ve devrimleri gençliğe emanet ederek bu konudaki tercihini ortaya koydu. Partililerini değil, sürekli yenilenen gençliği yapılanların bekçisi ilan ediyordu. Uygar dünyadaki üniversite düzeyi eğitimin karşılığında sadece liseleri bulunan, Yüksek Eğitim kurumları bir düzineyi bulmayan bir toplumda

bu kadroların yetişmesi de zaman istiyordu. 1930'ların sonlarında ilk ürünler alınmış ama bunların toplum içinde etkili mevkilere gelebilmeleri için 1940'ların sonunu, hatta 1950'leri beklemek gerekmiştir. Demokrasiye girdiğimiz sırada fikir tartışmalarında ön sırada gelen, ya da partilerin başlarında bulunanlar hâlâ Osmanlı döneminde deneyim geçirmiş kişilerdi. Polemiklerinde yeni koşulları tartışmak yerine çoğu kez eski kuyruk acılarını dile getirmelerine tanık olunur. İki kuşak boyunca çok daha sert yöntemlerle beyin yıkayan Sovyetlerin bile her bireyini istediği düzeye getiremediği düşünülürse Türkiye'deki aksamaya şaşmamak gerekir.

Kemalist ideoloji oluşturma yolunda '*İnkılap Dersleri*' ile girilen çabalar ancak 1930'ların ilk yıllarında **Serbest Fırka** dememesinden alınan derslerin sonucunda başladı. Kırsal kesimin yönetimden kopukluğu ve başka özlemler içinde olduğu o zaman farkedildi.

1930'ların başında toplumlarına yeni bir gelecek vadeden devrimcilerden en başındakilerden biri de 'Kemal Yüksek güçlü patlayıcıları' üreten Atatürktü. (İngiliz, Evening Standard)

Cumhuriyetin 15 Yılıın Bilançosu

DEVRİMLERİN kâr-zarar bilançolarının kendi günlerinde belirlenmesi çok zordur, zira ürünlerini uzun süre sonunda veren girişimlerdir. **Kendi günlerinde ölçüsüz övgü ya da yergiye uğramaları doğaldır.** Gerçek aşarılıkları, eksiklikleri ya da tutarsızlıkları, teker teker değil, tümüyle ele alınabilecekleri bir dönemden sonra tam olarak belirlenebilir. Böylece asıl değerlendirmeyi sağlayacak olan, vadettiği parlak ufuklara hangi bedel karşılığı ve ne oranda erişebildiğinin saptanmasıdır.

Fransız Devrimi çok kanlı olmuş, içerde ve dışarda milyonla hayata mal olmuştur. Buna karşılık insanlığa, evrensel insan hakları ilkesinin yerleşmesi açısından inkar edilemeyecek önemli bir hizmeti gerçekleştirmiştir. **Sovyet ihtilâli** bir bakıma Fransız devriminin tamamlayıcısıydı. İnsanın insan tarafından sömürülmesinin önlenmesini hedefliyordu. Ondan belki on defa daha kanlı oldu, ama uygulamada hedef aldığı bireyi yüceltme yerine baskıcı bir merkezi sistemi pekiştirerek tamamen ters bir noktaya ulaştı. O kadar ki kendi kendini tasfiye zorunda kaldı. Buna rağmen insanlığa hiçbir şey kazandırmadığını söylemek mümkün değildir. Gerek düşünce olarak, gerekse toplumlara şırınga ettiği dinamizmle kaderci mantığın aşılması yolunda ileri bir adımdı.

Ezilmiş, geri kalmış toplumların bu ikisinden de esinlenmesi ama kendi özgünlüklerine uygun bir yol izlemeleri doğaldır. Nitekim Kemalist Devrim de bunlardan esinlenmiş ama kendi yö-

I M R U M U S T A F A

üngesinde ve doğunun diğer mazlum milletleri çizgide ilerlemiştir. Başarısını öncelikle mağlulendiren.

1923'ten itibaren devrim girişimlerine karşı alandırılanları dikkate alırsak **Fransız Devri, Sovyet Devrimi'nden bir defa daha aşız.** Açıkçası insan kurbanı çok sınırlıdır. (1938 hesabıyla) bir toplumun tam geri kalması için gerekli dinamizme ulaşması açısından

DEVRİMLER DÖNEMİ

abii ki her şeyi çözmüş olduğu bütün sonuçlar edilemez. **Onbeş yıl, yani yarım kuşaklık bir mucize mümkün değildir.** Eksikleri kalmıştı -eken çarpıklıkları olmuştu, abartmaları, yani hel olmaz kusurları onda da vardı. Ancak toplumu geçi bir rayın üzerine oturttuğu da bir gerçektir ramayacağı kafasına zorla şırınga edilmiş bir toplarından kurtarmak kolay değildi. ‘*Bir Türü*’ *’dir’* türü abartmalı sloganları bu çerçevede de-

K I M B U M U S T A F A K E M A L

gerlendirmek gereklidir. ‘*Türk, öğün, çalış, güven*’ özdeyiş toplumumuzun o zaman neye ihtiyacı bulunduğunu iyi gösterir.

1877-78 bozgunundan sonra insanların gizli fısıldaşıp açıktan söylemeye korktukları ‘*Ne olacak bu memleketin hali?*’ sorusu 1908’den sonra açık açık sorulmaya başlanmıştı. 1920’lerin başında ise umutsuzluk doruğa erişmiş ‘*Ne olacak?*’ sorusu bile sorulamaz bir duruma düşülmüştü... Olan olmuştu. Atatürk’ün topluma kazandırdığı en önemli nitelik güvenini kazanması oldu. Erişilmez sanılan çağdaş uygarlık düzeyine layık olduğuna Türk toplumu kendini inandırdı. ‘*Devleti ebed müddet*’in sona erişiyle doğan umutsuzluk havası böylece dağıldı. Atatürk ‘*ilelebed payidar olacak Türkiye Cumhuriyeti Devleti*’ni gerçekleştirecek toplumuna en büyük hizmeti gördü.

IV

Ölümünde

Ölmez Eserine Bağlılık

10 KASIM 1938 günü saat 9'u 5 geçte Atatürk öldü. Haber her tarafta şok etkisi yarattı. Özellikle Avrupalılar, barışın güvencesinin kaybedildiği endişesindeydiler ve Atatürk'e saygı gösterisi yarışına girerek Türkiye'yi yanlarına çekmenin yollarını aradılar. *'Diktatörden sonra bir boşluk olur mu?'* diye düşünenler de çıktı. Oniki yıl başkanlığını yapmış olan İnönü yerine seçilince bu endişenin boşluğu hemen anlaşıldı. Türk toplumda ise rejim endişesi değil, Atatürksüz yaşamının nasıl olabileceği şaşkınlığı belirdi. Bunu da yine bütün düşünürlerin güven verici mesajları teskin etti. Kaybın ertesi günü 11 Kasım 1938'de **Peyami Sa-fa**'nın Cumhuriyet'te yazdığı *'Atatürkümüz'* başlıklı yazı bunun bir örneğidir:

'Türke aid herşeyin içinde o vardı: Onun gölgesi meydanları dolduruyor, onun karaltısı dağbaşlarını tutuyor, onun bakışı en uzak dalların ucuna, en geniş ovaların sonuna, içimiz kadar kapalı ve kuytu köşe bucaklara uzanıyordu. Kimıldayan, fırlayan, sıçrayan herşeyde onun şimşeginden bir çizgi vardı. Her ev, her gün, kendi aile reisiinden bir haber bekler gibi ondan bir işaret alamyı alışmıştı. Kara haberden sonra, hem de nasıl, herşey birden bire söndü; nasıl, nasıl... Sanki onsuz dağlar karardı, onsuz dallar kurudu, onsuz mesafe bomboş kaldı. Şimdi bütün gözler yaşlı, benizler uçuk, dudaklar kilidli. Sanki her evden bir cenaze çıktı.

Onsuz varlıkta, yokluğa sarken birşey var. Fakat, varlıkla yok-

*luk arasındaki tezdin bazımsızlığından doğa
mak duygusu içindeyiz. Onun kadar var olan
var eden bir insanın yokluğuna inanmamak
bir bakikat saklıyor. Buna dikkat edelim. Onu
nanamamakta baksız değiliz: O ölmemiştir, d
kat onun ölen tarafı her fanide olduğu gibi, za
lan tarafıydı, gövdesiydi. Zaten o bu kadar iş
mik parçasıyla, bir mide ve karaciğer parça
Onun asıl var olan ve bugün yok olduğuna bir
dığımız tarafı, fani altın başına sığmayarak c*

ket budutları kadar taşan cevheriydi. bu cevher Türktür. Onun güzel gözlerinin elenmiş duru mavisinden fışkırmış, bütün yurdu sarmıştı. Fakat o gözbebeklerin sönmesi ilc, o cevherin zerresi kaybolmamıştır. Biz bütün Türk fezalarını dolduran o seyyaleyi iliklerimize kadar duyarak onun var olduğunu seziyor ve bunun için yok olduğuna inanamıyoruz.

Onun zaten fani vücudunun kaybolmasından duyduğumuz keder sonsuzdur; fakat millî bızımızdan, gücümüzden, güvenimizden zerresini kaybetmiş değiliz. Bilakis, onun sağlığında, ona güvendiğimiz için bizi saran bir sürü ihmallerimizden, onun hepimize dağılan cevheriyle kendimizi kurtaracağımız günü de idrak etmiş oluyoruz. Kendisi bir nutkunda, bu memleketin bir değil, birçok Mustafa Kemallerle dolu olduğunu söylememiş miydi? Onun manevi varlığı kadar maddi yokluğu da bizim için dağlar deviren bir enerji kaynağı olacaktır. Çünkü maddi yokluğunun manevi varlığına asla mani olamayacağını ispat edeceğiz; çünkü biz onun gövdesine tapan bir putperest eğil, ölmöz escrine ve manasına bağlı bir şuuruz. O, kendi vücuduyla beraber kaybolacak fani bir milletin değil, kendi manasıyla beraber yaşayacak ebedi bir milletin yaratıcısıdır.'

Elli Yıl Süren Bir Matem

ÖLÜM haberiyle bütün Türkiye adeta tek bir insanmış gibi hiçkırı hiçkırı ağladı. Cenaze töreninde izdihamdan bir düzine insanın ölmesi, eski yaveri ve arkadaşı Bozok'un intiharı nasıl bir toplumsal ruh halinin yaşandığını gösterir. Bu yapmacık, zorlama bir duygu değildi. O günün ileri gelenlerinden biri '*Atatürk'ün ölümünü görenler nasıl oldu da çıldırmadılar?*' diye sormaktan kendini alamamıştır. Doğu toplumlarında az rastlanır bir şekilde bütün büyük devletlerin özel temsilciler göndererek son saygılarını göstermeleri duyguları büsbütün kamçılıdı. Bütün dünya basını, yaşadığı zamandan daha büyük bir ısrarla ne büyük bir devlet adamı olduğunu yazmakta yarış halindeydi.

Her uzayan iktidar, sahibinin yıpranmasına sebep olur. Onbeş yıl süren iktidarı da doğal olarak hayranlıkların yanısıra bazı sorgulamaları da gündeme getirmişti. Ama bazılarının '*Çok zamanlı oldu*' diye niteledikleri ölümü, Atatürk'ün adeta yeniden bir sevgi halesiyle sarılmasına yol açtı. Artık unutulmaya başlanan bağımsızlık savaşı zaferi yeniden anılmaya başlandı:

'Mustafa Kemal Paşa kürsüye geldi:

Milletimiz bugün gelecekte, bütün mazisinde olduğundan daha çok ve ecdadından daha çok ümit vardır. Bunu ifade için şunu arz ediyorum. Kendilerinin tabiri veçhile cennetten vatanımıza bakmakta olan merhum Namık Kemal demiştir ki:

Vatanın bağına düşman dayadı hançerini

Yok mudur kurtaracak bahı kara maderini?

meclisi alinin reisi sıfatıyla yüce beyetini-
rzanın her biri namına bütün millet na-

şman dayasın barçerini
' bahtı kara maderini.'

**TV'de bugün
RADYO'da bugün**

18.00 **Atatürk'ün beyeti**

Fotoğraflarla Atatürk'ün beyetini anlatan bir film yayımlanacak.

18.30 **Ata'mızı Anıyoruz**

Televizyon çocuk subansına hazırlanan bu programda Atatürk'ün yaşantıları çocuk gözü ile anlatılacak.

18.55 **Atatürk ve Milli Mücadele**

Başarı Yayın Genel Müdürlüğünce hazırlanan bir film sunulacak.

20.00 **Haberler ve Hava Durumu**

20.10 **Rasat Tepe'de**

Çevre bilimin kuruluşlarından bilim adamları görüntüleri sunulacaklar. Prof. Dr. Yılmaz Altuğ, Prof. Dr. İsmet (Z.İ.) ve Dr. Öya Arslan'ın görüntüleri sunulacaklar. Bu programda Anıtkabir'e bağlı görüntüler ve Atatürk Ormanında sunulacak.

21.70 **Atatürk ve Müzik**

Müzik ve eğlence subansına hazırlanan programda Atatürk'ün müzik anlayışı ve Atatürk'ün sevdiği şarkılar, bestelerden sunulacak.

22.50 **Güne Bakış**

**TÜRKİYE
RADYOLARI**

**ATATÜRK'ÜN ÖLÜM
YELDENİMİ
DOLAYISIYLA
TRT-1, TRT-2 VE TRT-10
18.00-24.00 ARASI
AMERKA
RADYOSUNA BAĞLI
OLARAK ORTAK
YAYIN YAPACAKTIR**

06.00 Açılış ve Program
06.05 Atatürk'ün Revoluğu Sesi ve
Tutkusu
06.05 Kırık Haberler
06.05 Özgürden
07.00 Kırık Haberler
07.05 Kırık Haberler
07.05 Türkiye'de Bugün
07.15 Ses Etkileri
07.30 Haberler
07.40 K. Başında Bugün
08.00 Kırık Haberler
08.02 Atatürk'ün Başvurduğu Şarkılar
08.10 Atatürk'ün Önderlikleri
08.15 Atatürk'ün Halkın Yayı
09.10 Atatürk'ün Hayatı
10.05 Kırık Haberler
10.07 Kırık Yöntem ve Anıtlar
10.30 Ses Etkileri
10.40 Atatürk'ün Yurtluğu
11.00 Kırık Haberler
11.02 Atatürk'ün Mücadele
11.05 Kırık Haberler
11.05 Atatürk'ün Fikriyatı
11.30 Kırık Türk Müziği
11.35 Haberler
11.45 Atatürk'ün Hayatı
11.45 Atatürk'ün Önderlikleri
11.50 Kırık Haberler
12.02 Atatürk'ün Fikriyatı
12.30 Atatürk'ün Hayatı
12.30 Kırık Haberler
12.35 Atatürk'ün Hayatı
12.40 Atatürk'ün Hayatı
12.45 Atatürk'ün Hayatı
12.50 Atatürk'ün Hayatı
12.55 Atatürk'ün Hayatı
13.00 Atatürk'ün Hayatı
13.05 Atatürk'ün Hayatı
13.10 Atatürk'ün Hayatı
13.15 Atatürk'ün Hayatı
13.20 Atatürk'ün Hayatı
13.25 Atatürk'ün Hayatı
13.30 Atatürk'ün Hayatı
13.35 Atatürk'ün Hayatı
13.40 Atatürk'ün Hayatı
13.45 Atatürk'ün Hayatı
13.50 Atatürk'ün Hayatı
13.55 Atatürk'ün Hayatı
14.00 Atatürk'ün Hayatı
14.05 Atatürk'ün Hayatı
14.10 Atatürk'ün Hayatı
14.15 Atatürk'ün Hayatı
14.20 Atatürk'ün Hayatı
14.25 Atatürk'ün Hayatı
14.30 Atatürk'ün Hayatı
14.35 Atatürk'ün Hayatı
14.40 Atatürk'ün Hayatı
14.45 Atatürk'ün Hayatı
14.50 Atatürk'ün Hayatı
14.55 Atatürk'ün Hayatı
15.00 Atatürk'ün Hayatı
15.05 Atatürk'ün Hayatı
15.10 Atatürk'ün Hayatı
15.15 Atatürk'ün Hayatı
15.20 Atatürk'ün Hayatı
15.25 Atatürk'ün Hayatı
15.30 Atatürk'ün Hayatı
15.35 Atatürk'ün Hayatı
15.40 Atatürk'ün Hayatı
15.45 Atatürk'ün Hayatı
15.50 Atatürk'ün Hayatı
15.55 Atatürk'ün Hayatı
16.00 Atatürk'ün Hayatı
16.05 Atatürk'ün Hayatı
16.10 Atatürk'ün Hayatı
16.15 Atatürk'ün Hayatı
16.20 Atatürk'ün Hayatı
16.25 Atatürk'ün Hayatı
16.30 Atatürk'ün Hayatı
16.35 Atatürk'ün Hayatı
16.40 Atatürk'ün Hayatı
16.45 Atatürk'ün Hayatı
16.50 Atatürk'ün Hayatı
16.55 Atatürk'ün Hayatı
17.00 Atatürk'ün Hayatı
17.05 Atatürk'ün Hayatı
17.10 Atatürk'ün Hayatı
17.15 Atatürk'ün Hayatı
17.20 Atatürk'ün Hayatı
17.25 Atatürk'ün Hayatı
17.30 Atatürk'ün Hayatı
17.35 Atatürk'ün Hayatı
17.40 Atatürk'ün Hayatı
17.45 Atatürk'ün Hayatı
17.50 Atatürk'ün Hayatı
17.55 Atatürk'ün Hayatı
18.00 Atatürk'ün Hayatı
18.05 Atatürk'ün Hayatı
18.10 Atatürk'ün Hayatı
18.15 Atatürk'ün Hayatı
18.20 Atatürk'ün Hayatı
18.25 Atatürk'ün Hayatı
18.30 Atatürk'ün Hayatı
18.35 Atatürk'ün Hayatı
18.40 Atatürk'ün Hayatı
18.45 Atatürk'ün Hayatı
18.50 Atatürk'ün Hayatı
18.55 Atatürk'ün Hayatı
19.00 Atatürk'ün Hayatı
19.05 Atatürk'ün Hayatı
19.10 Atatürk'ün Hayatı
19.15 Atatürk'ün Hayatı
19.20 Atatürk'ün Hayatı
19.25 Atatürk'ün Hayatı
19.30 Atatürk'ün Hayatı
19.35 Atatürk'ün Hayatı
19.40 Atatürk'ün Hayatı
19.45 Atatürk'ün Hayatı
19.50 Atatürk'ün Hayatı
19.55 Atatürk'ün Hayatı
20.00 Atatürk'ün Hayatı
20.05 Atatürk'ün Hayatı
20.10 Atatürk'ün Hayatı
20.15 Atatürk'ün Hayatı
20.20 Atatürk'ün Hayatı
20.25 Atatürk'ün Hayatı
20.30 Atatürk'ün Hayatı
20.35 Atatürk'ün Hayatı
20.40 Atatürk'ün Hayatı
20.45 Atatürk'ün Hayatı
20.50 Atatürk'ün Hayatı
20.55 Atatürk'ün Hayatı
21.00 Atatürk'ün Hayatı
21.05 Atatürk'ün Hayatı
21.10 Atatürk'ün Hayatı
21.15 Atatürk'ün Hayatı
21.20 Atatürk'ün Hayatı
21.25 Atatürk'ün Hayatı
21.30 Atatürk'ün Hayatı
21.35 Atatürk'ün Hayatı
21.40 Atatürk'ün Hayatı
21.45 Atatürk'ün Hayatı
21.50 Atatürk'ün Hayatı
21.55 Atatürk'ün Hayatı
22.00 Atatürk'ün Hayatı
22.05 Atatürk'ün Hayatı
22.10 Atatürk'ün Hayatı
22.15 Atatürk'ün Hayatı
22.20 Atatürk'ün Hayatı
22.25 Atatürk'ün Hayatı
22.30 Atatürk'ün Hayatı
22.35 Atatürk'ün Hayatı
22.40 Atatürk'ün Hayatı
22.45 Atatürk'ün Hayatı
22.50 Atatürk'ün Hayatı

Ankara'da geçici kabrine konuluncaya kadar geçen iki haftalık süre içinde yazılanlardan bazı örnekler yeni bir Atatürk miti nin doğduğunu göstermektedir:

- Onun hatırasına ilelebet sadık kalmaya and içmiş olan Türk milleti sağolsun.
- O bizim içimizde yaşıyor, yaşayacak... Dünya durdukça.
- 17 milyon bir günde, bir babadan öksüz kaldı. Onsuz... Fakat ona bin kere verdiğimiz bir tek namus sözüyle kaldık: Eserini ve davasını korumak ve yükseltmek.
- Bir gün görsek ki Himalaya yıkılmıştır, yahut Okyanuslar kurumuştur, nasıl oluruz?... İnanın ki kürenin daha muvazenesinde de bugün böyle bir sarsıntıya şahidiz.
Kara toprak diye en hissiz ayaklar hatta
Basamaz toprağa, toprakta cenazen varken
Ne büyüktün ki huzurunda çocuktur matem,
On sekiz milyon adam tek kişidir ağlarken.

Atatürk için, tarihte nadir rastlanır elli yıllık bir matemli anma sürecine girilmesi böyle bir ortamın sonucudur. Öyle ki matemün yumuşaması durumunda kamuoyundan tepkiler yükselmiş; hem aşırılığı gündeme getirilmiş, hem de vazgeçilmesinin güçlüğü belirtilmiştir.

SİNEMALAR

Ebedi Şef ATATÜRK'ün Ölümünün

1 inci Yıldönümü münasebetiyle

SİNEMALARIMIZ

Bugün ve Bugece Kapalıdır

O'nun İvmesiyle 1963'e Projeksiyon

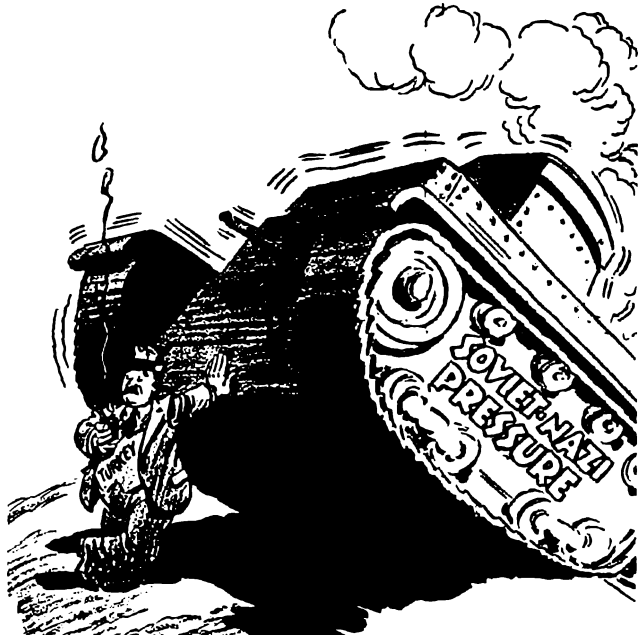
'ATATÜRK'ün en büyük mucizesi ölümünden sonra başlıyor: Yüz sene sonra gelecek nesil, dünyanın en medeni, en üstün, en zengin ve en mes'ut vatanını görecektir ve bizi hatırlayacaktır.'

Bu sözler 10 Kasım 1938'den kısa süre sonra Samsun Milletvekili Ruşeni Barkın tarafından söylenmiştir. 19. yüzyılın son çeyreğinde doğmuş ve adım adım çöküşü yaşayıp yok olma duygusuyla bunalmış herkes gibi o da bir mucizenin gerçekleştiğine inanıyordu. Ama herşeyin bitmemiş olduğunun o da farkındaydı. Yüz yıl sonrasında 2038'de varılacak noktayı düşünüyordu. Bu noktada Atatürk'ün *'yaptıklarımızla yetinemeyiz, daha çok çalışmalıyız'* yolundaki uyarılarının etkisinde bulunduğu kolaylıkla farkediliyor. Atatürk gidilecek yönü belirlemiş ve gerekli ivmeyi vermişti. Ondan sonrası cumhuriyetin kadrolarına bağlıydı. Daha sonraları karşılaşılan başarısızlıklarda suçu cumhuriyetin ilk 15 ya da 27 yılına yükleme kolaylığına başvuranların sadece kendi yeteneksizliklerini örtmeye çalıştıklarını kabul gerekir. Yeni aşamalara ulaşmak artık Atatürk'ün değil kendilerinin göreviydi, bizlerin göreviydi.

1938 Kasım'ında, Cumhuriyet'in 15. yıldönümünün kutlanmasından az sonra ve Atatürk'ün ölümünden birkaç gün önce Son Posta gazetesinde yayınlanan bir ankette '25 sene sonraki Türkiye nasıl olacak?' sorusuna o dönemin aydınlarının verdikleri yanıtlar Atatürk'ün neyi gerçekleştirmiş olduğunun kanıtıdır. İşte 1963'te nasıl bir Türkiye beklendiğinin yanıtları:

- **Profesör Mazhar Osman Uzman:** Bir karış işlenmemiş toprağımız kalmayacak, büyük şehirler belirip birinin hududu bitmeden diğeri başlayacak, halk müreffah ve yokluk kalmamış olacak, köyler en medeni şehirlerin birer küçük numunesi olacak, köylü maarifle nurlanacak.
- **Profesör Mükrimin Halil Yinanç:** Demiryolları tamamla nacak, şimdiye kadar yol yüzü görmemiş kasabalar birbirine şoselerle bağlanacak, boş yere akan nehirlerimizin sularıyla topraklarımız sulanacak, bütün sarı hastalıklar ve sıtmanın kökü kazınacak, bilimsel araştırmalar artacak ve yayınların çok okuyucusu olacak, basit ziraatten yoğun ve modern zira ate geçilmiş olacak, işletilmeyen madenimiz kalmayacak.
- **Profesör Mustafa Mehmet Gürel:** Sistem ve plan disiplini içinde ilerlemiş bir Türkiye, ilk eğitim mecburiyeti yüzde 90

Sovyet-Nazi
sıkışırması karşısında
bir zamanlar
'Avrupa'nın
Hasta Adamı' diye
tanınan Türk
(ABD karikatürü,
1939)

O L U M U N D U

uygulamaya konacak, her kazada mutlaka bir ortaokul olacak, en ufak köylerde bile şimdiki Halkevleri'nin daha gelişmiş şubeleri olacak, uçak motorunu kendimiz yapacağız, şehircilik en mükemmel uygulamalarla ülkemizi güzelleştirecek.

Profesör İzzettin: Cennet olacağız, Avrupa-Asya-Afrika kıtalarını birbirine bağlayan politika cereyanlarında Türkiye nazım bir rol oynayacaktır, bütün vatandaşlar okur yazar olacak ve İsviçre'ye bile gıpta etmeyeceğiz, yükselen fabrika bacalarıyla ileri bir sanayi diyarı vasfını kazanacağız.

Profesör Şükrü Sayan: Öyle çabuk ve zengin bir değişim yaşıyoruz ki bugüne nazaran yapılacak tahminler yarının gelişmeleri karşısında sönük hatta geri kalacaktır.

Ama bir şartları var: Savaş çıkmasın.

Barişçı Politika Geleneginin Devamı

ATATÜRK dönemini 1938’de onun ölümüyle bitirmek akla uygundur. buna karşılık **İkinci Adam İnönü**’nün 1950 yılına kadarki süresini de devrim döneminin yani Kemalizm’in devamı saymak zorunluluğu vardır. Tabii ki her yeni lider kendine özgü bir çizgi izler. İnönü’de de, hem üst düzey kadroları hem de bazı görüşleri açısından özelliklere rastlanır, ama temel ilkelerden sapma olduğunu söylemek mümkün değildir. Hatta bazı konularda yumuşamış olan devrimciliği daha da sertleştirdiği olmuştur. **Ebedi Şef** deviminin yanına **Milli Şef** olarak katılmayı kabul edişi bunun kanıtıdır.

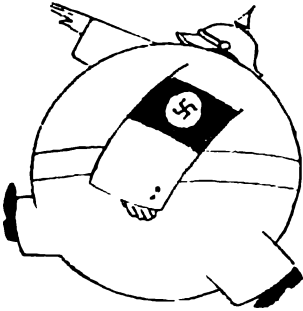
En ilginç girişimleri ihmal edilmiş kırsal kesime yöneliktir: Köy Enstitüleri, Toprak Reformu gibi. Dil konusundaki daha bir radikalleşme de anımsatılabilir. Bunlara karşılık savaş koşulları için de sanayileşmede fren yapmak zorunluğu doğmuştur. Kemalist çizginin en firesiz izlendiği alan ise barış tutkusu oldu.

Almanlar da, Müttefikler de Türkiye’nin kendi yanlarında savaşa katılmasını istiyorlardı. Tıpkı Birinci Dünya Savaşı’nda olduğu gibi Türkiye’nin ve Boğazlar’ın büyük stratejik önemi sebebiyle bölgenin anahtarı durumundaydık. 1915’de İngiliz-Fransız donanmasının Çanakkale’yi aşamaması Rus Devrimi’nin patlaması ile Çarlığın savaştan çekilmesine sebep olarak dengeleri altüst etmiş, işin uzamasına yol açmıştı. Bu kez de Almanlar –Enver’in 1915’deki seferi gibi– Kafkasya’ya bir Türkilerlemediyle hem petrol kaynaklarının ele geçirilmesi, hem de Avru-

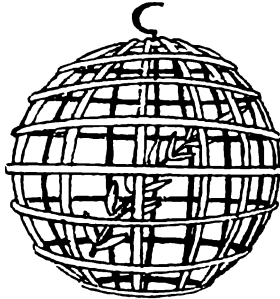
pa'daki Rus cephesinin kaskaca alınmasını umuyordu. Müttefikler ise Sovyetlere gönderecekleri yardımın kolay geçmesini ve belki de Almanların Balkanlarda frenlenmesini istiyorlardı. Birinci Dünya Savaşı toplam 37.5 milyon insanın ölmesi ve sakatlanmasına yol açmıştı. ikincisi ise bu sayıyı 100 milyona ulaştırdı, zira öldürme araçları çok daha geliştirilmişti. Daha Birinci Dünya Savaşı ve Bağımsızlık Savaşı'nın yaralının, yıkıntılarını tamamen saramamış olan Türkiye böyle bir maceraya atılırsa sadece daha çok zarar edebilirdi.

Savaşa girmemekle erkekliğimizi kaybettiğimizi iddia edenler görülmüştür. ödül olarak Rodos ve oniki Ada'yı alabileceğimizi sanıyorlardı. Nüfusu itibariyle tamamen Yunanlı olan bu adaların barış masasında İtalya'dan alınıp, Faşistlerin saldırısına uğramış Yunanistan yerine bize bırakılabileceğini sanmak asıl büyük hayalperestlikti. Öbür yandan toplumda Almanlarla birleşip Mu-

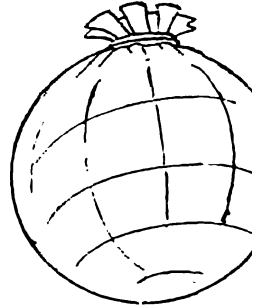
"Harpten sonra Dünya nasıl olmalı?"
Aksarı, 13.2.1940)

Nazilere Göre!..

Sovyetlere Göre!..

Amerikalılara Göre!

sul'u değil de 'Turan'daki kardeşlerimizi kurtarmamızı düşünen daha dinamik bir milliyetçi kesim de vardı. Almanya'nın ortağı olarak yenilmemiz durumunda Türkiye'nin Sevr akıbetini bir kere daha yaşayacağını hiç akıllarına getirmemişlerdir. Atatürk 'Türkiyesi'nin sağduyulu, barışçı politikasının kurucularından olan İnönü ilkelere bağlı kalmış, iki tarafı da idare edip ülkeyi bir felaketten kurtarmıştır. Bu kararını asıl etkileyen bir husus da ordularımızın silah açısından ilkeliliği idi. Gelişmiş silah sanayii olmadığı gibi, bunları dışardan almak olanağına da sahip bulunmayan Türkiye'nin durumunu, 1947'ten itibaren askeri yardımı başlatan Amerikalılar '*Teçhizatımız müzeli*'k' deyiimiyle anlatmışlardır; zira çoğu Birinci Dünya Savaşı'ndan kalmıştı. Modern savaşlar artık, askerin yüreğinden çok silahının yok edici gücünün kudretiyle kazanılmaya başlanmıştı.

Müttefiklere Göre!..

Balkanlılara Göre!

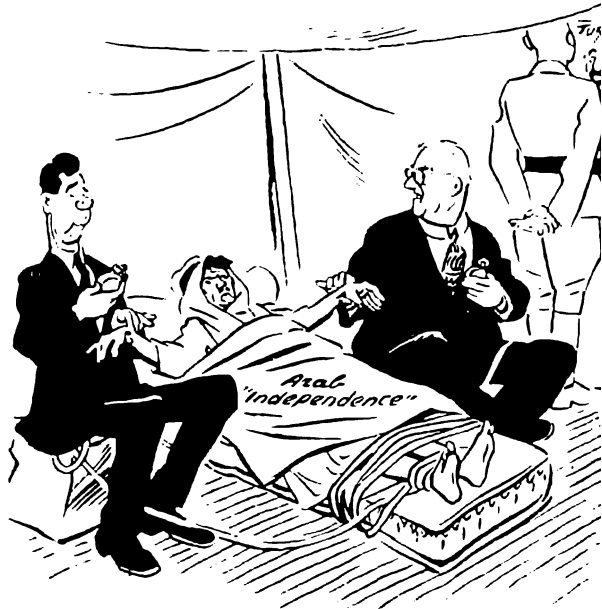
Kemalizmin Son Adımı: Demokrasi

İNÖNÜ'nün barışçı politikadaki ısrarı tabii ki plana bağlanmış olan kalkınmanın devam ettirilmesi amacını güdüyordu. Demiryolunun Erzurum'a varması, demir-çelik fabrikasının işlemeye başlaması, Ankara radyosunun bütün Türkiye'ye ulaşacak güçle yayına geçmesi ağır da olsa adımlar atıldığını kanıtlar. Tabii bunun devamı, bütün aydınların belirttiği gibi korkulan dünya savaşının patlamamasına bağlıydı.

Yeni cumhurbaşkanı bir yandan partinin içine kendi güvendiği kadroları yerleştirir ve Atatürk zamanında dışlanmış olan kesimleri (**Kazım Karabekir, Hüseyin Cahit, Rauf Orbay, Adnan Adıvar**) göreve çağırarak bir iç barış hedeflerken asıl dikkatini uluslararası dengeleri izlemeye yöneltti. Sovyetlerin artık eski yumuşak politikayı terkettiği ve Boğazlar üzerinde amaçları olduğu ortaya çıkınca (Dışişleri bakanı **Saraçoğlu**'nun Moskova seyahati sonunda) tarafsızlık politikasından ayrılmak gereği doğdu. Böylece İngiltere ve Fransa ile dostluk anlaşması imzalandı. Buna yakın bir anlaşma da Almanya ile yapıldı. İttifaklar kesinleşince (Müttefikler = İngiltere-Fransa-Rusya-Amerika; Mihver = Almanya İtalya-Japonya) Türkiye hiçbirine özel bir ağırlık vermeyen, her biriyle aynı uzaklıkta durmaya özen gösteren bir politika izlemenin sıkıntılarını yaşamaya başladı. Savaş ekonomisi ordunun ve ihtiyaçlarının düşünülmesinden başka bir şeye izin vermiyordu. Bunun yanı sıra en çok dikkat edilen, hepsi de devlet kontrolü altında olan yayın organlarının taraflardan birine üstünlük tanıyan yayınlar yapmaması oldu.

Bir tarafta Rusya'yı yenerse Orta Asya Türklerini kurtarma işaretleri veren Nazi Almanyası vardı. Turan'ı hala özleyen kesim onlara sempati ile bakıyordu. Müttefikler ise birbirinin tam karşısı iki kesimden oluşuyordu, demokrasiler ve sosyalistler. Bu iki kesimin de 'Türkiye'de sempatizanları vardı. Savaş yılları boyunca bu üç akımın da yayın organlarında ifade olanağı bulmasına izin verildi. Böylece her çevreye Türkiye'nin tarafsızlığı anlatılabiliyordu. Tabii biraz ileri gidenin sıkıyönetim tarafından yasaklanması koşuluyla.

Bu güdümlü çok seslilik, demokrasiye geçişimizin temeline ilk taşları yerleştirdi. Sicilinde Terakkiperver Fırka'yı kapatmak, Takriri Sükun Kanunu çıkarmak, Serbest Fırka denemesini sonuçsuz bırakmak gibi olaylar bulunan İnönü'nün kafasında bazı planlar bulunduğu Köy Enstitüleri projesi uygulamaya konurken arkadaşlarına *'çabuk gerçekleştirin, daha sonra fırsat olma-*

bilir’ demesinden anlaşılıyor. Herhalde savaş sonrasının dünya dengesini en iyi hesaplayabilmiş siyaset adamıydı. Galip Müttefikler, daha da düşman iki bloka ayrıldığında demokrasilerden yana tavır almakta vakit kaybetmedi. Sovyetlerin toprak istekleri de onu bu yöne itti ve çok partili sistemi başlattı.

Batılı demokrasilerin hoşgörüsü karşıladıkları Faşist İspanya ya da Sosyalist Yugoslavya gibi tek parti yönetimini devam ettirip sanayileşmeyi gerçekleştiremez miydi?.. Böylece devrimi hiç olmazsa iki kuşak devam ederek sağlam bir ekonomik temel üzerinde kökleşmesini sağlayamaz mıydı?.. Bunun yerine Kemalizm’i merkezde tutacak biraz sağ ve solda ikili bir sistemin gerçekleşeceğini hesap ettiği anlaşılıyor. Önce Turancıların, sonra solcuların temizliğine girildikten sonra, **Atatürk’ün son başbakanı Celal Bayar’ın** kurduğu partiye iktidarın da prim tanınması böyle bir yaklaşımı düşündürüyor.

Açık bağımsızlığı,
 Önce Doğu’nun hasta adamı.
 O zaman Gromiko
 (ve dışişleri bakanı)
 O zaman Dulles
 (ve dışişleri bakanı)
 O zaman Ayaktaki Türk askeri
 O zaman alışe bakıyor:
 O zaman, bir zamanlar
 O zaman hasta adamı.

V

Altmış Yıldır Süren Sorgulama

Sadece ‘Beni Unutmayın’ Demişti

ATATÜRK toplumuna yaptığı hizmetlerden dolayı nasıl bir ödül beklemişti. Cumhurbaşkanı oldu yetmez mi denebilir. Devrimi yönlendiren kişi olarak dizginleri elinde tutması doğaldı. Üstlendiği görevin ismi önemli değildi. İsteseydi sadece Türkiye’nin değil bütün İslam dünyasının oy birliğiyle hem sultan hem de halife olabilirdi. O ise idealine uygun olanı, ulusun eğemenliğini temsil edeni seçti.

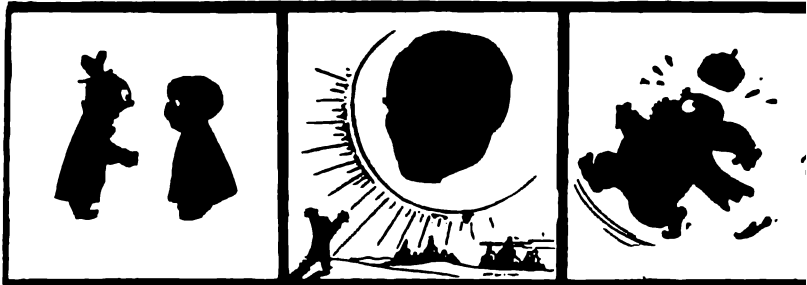
‘Tek Adam’ olduğu bir gerçektir ama pek çok benzeri liderin aksine arkasından sistemini devam ettirecek bir kadro bıraktı. Ölümünde iktidar devrinin hiç sarsıntısız, kendisine bağlı kadrolar tarafından, son deminde başbakanlıktan uzaklaştırdığı İkinci Adam’a devredilmesi, şahsi değil örgütsel bir sistem kurmuş olduğunu kanıtlar. Bütün bunlardan sonra *‘Türk toplumunun belleğinde kendisi için nasıl bir yer hayal etmişti?’* diye sorulabilir. Örneğin ortada mumyalanmuş bir Lenin örneği vardı.

‘Benim naciz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır...’ diyecek değersiz vücudunun sıradan insanların akibetinden kurtulamayacağını daha yaşarken söylemiştir. Ve mesajını şöyle tamamlar: *‘Ama Türkiye Cumhuriyeti ilelebed payidar kalacaktır.’* Bununla açıkça, dikkatlerin kendi üzerine yoğunlaşmamasını, hayranlığın kendisine yönelmemesini, bir ölçü konulacaksa Türkiye Cumhuriyeti’nin eriştiği düzeye bakılarak değerlendirilmesini vurgulamaktadır. Onuncu Yıl nutkuna koyduğu sonra kendisinin çıkardığı iki kelime kendisi için istediğinin ne derece mütavazi ol-

duğunu gösterir: *'Beni unutmayın.'* Buna karşılık, ülkenin dört bir yanını kaplayan heykelleri gösterilerek kendi mitini pekiştirmeye yönelik çaba sarfettiği söylenebilir. Devlet başkanlarının resim ve büstlerinin kullanılması bütün dünyada yaygınlaşmış bir uygulamadır. Üstelik bu uygulamayı ilk başlatan cumhuriyet değil, 1830'lu yıllarda sultan II. Mahmut olmuştur. Ayrıca Atatürk'ün yaşamı sırasında yapılmış heykelleri de çok sayıda değildir. Asıl fûrya ölümünden sonra başlamıştır. İşin ilginç buna ivme kazandıran, yeni devlet başkanı olarak İnönü'nün paralara kendi resmini koymaya, devlet dairelerine portlerini astırmaya girişmesi kadar ve Taksim meydanına cumhuriyet anıtından daha büyük, şimdi Maçka'da bulunan at üzerindeki tek başına heykeli dikirtmeye kalkışması oldu. Toplumda inanılmaz bir *'Atatürk'ü unutturmak istiyor'* tepkisi belirdi. Bir devlet başkanı olarak hakkı bulunan girişimlerden İnönü geri dönmek zorunda kaldı. Ölümünden altı yıl sonra 1944'ün sonunda 67 il merke-

(Dünya, 10.11.1953)

HOCA DİYOR KI :

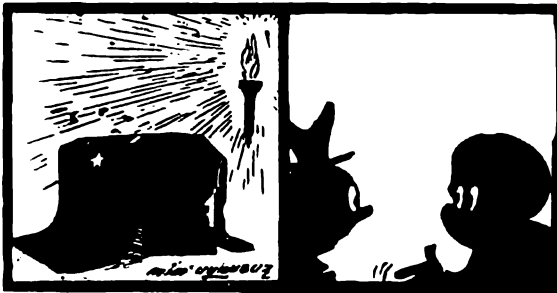
— Atatürk 15 yıl önce, ardında ağlayan bir dünya bırakarak gözlerini hayata kapamıştı Hoca

... Bu büyük insan evvelâ bir vatan yaratmış, millet de onu bir nûr gibi alıp kendine önder yapmıştı.

... O, önderliği zamanında milletten tuttu, her gün bir hamle bir inkılâp yaparak milletleri aştı...

zinden 28'inde Mahalli İdarelerce yaptırılmış Atatürk anıtları vardı. Belediyelerce konulmuş, çoğu büst şeklinde, 216 da küçük anıt bulunuyordu. Daha sonra Ankara'da sadece Sıhhiye ile Büyük Millet Meclisi arasında sekiz anıtın yapılmış olması, eğer konuda bir abartma varsa sorumlusunun Atatürk'ün kendisi olmadığı gösterir. Türk toplumu onu simge seçmişti, bu kadar.

Atatürk bütün konuşmalarında ilkeleri ve hedefleri üzerinde durmuştur. Kendisini ve savunmasını içeren bir tek metin vardır: Nutuk. 1927'deki Halk Fırkası kongresinde altı günde toplam 36 saat 31 dakikada okuduğu bu metin, Bağımsızlık Savaşı konusunun en önemli kaynağıdır. Onu okumadan bu savaşın tarihini yazmak imkansızdır. Ancak aynı zamanda, sadece ona dayanarak yazılacak bir tarihin de yeterli olamayacağına dikkati çekmek gerekir, çünkü orada olayları kendi açısından değerlendirir. Bir lider çok şeydir ama bu tür olaylar sadece liderin dışında da oluşumlar vardır.

... Bu anıtlarda ebedi istirahat yerine konulan Atatürk, bağışında anarak 16 yıl kalabildi.

H — Mühim olan, bir milletin muvakkaten bağında bulunmak değil, ebediyen kalbinde yaşamaktır, anımdı!

Her Devrimi Bir Restorasyon Dönemi İzler

DEMOKRASİ pek güzel bir şeydir. İnsanlara rahatça konuşmak, her düşündüğünü endişelenmeden açıklamak hakkını kazandırır. Bu hakkın her seferinde bilinçli ve dengeli kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Ama hiç söyleyememenin sakıncalarına karşılık bu özgürlüğün çok daha sağlıklı bir toplum oluşmasına zemin hazırladığı da inkar edilemez. Ürk toplumu Osmanlı yönetimi zamanında 1860'lara kadar ifade özgürlüğünden ve çok seslilikten uzak yaşadı. O tarihte başlayan açılma aşama aşama, 1945'te ilk işareti verilen tam demokrasiye geçiş sürecine ulaştı. Gelgelelim bu 85 yıllık sürenin ancak 5 ya da 10'u tam bir serbestlik ortamı oldu. Yetmiş beş yılı kapalı rejim olarak geçti, geri kalanında ad baskılar hep vardı. Bu yüzden bir özgürlük ortamı hissedilir hissedilmez toplumumuzda hep bir patlama şeklinde olmuştur.

Abdülhamit döneminde tutuklanan Ziya Gökalp cezaevinde rastladığı yaşlı bir Jön Türk'ten şu tavsiyeyi dinlediğini anlatır: *'Dışarı çıktığınızda fırsatı bulur bulmaz her düşündüğünüzü hemen ve bol bol yazın; yazılan kalır ve sonraki kuşakları etkiler.'* 1908 Meşrutiyet İnkılabı bu önerinin çılgınlık düzeyine erişmesine tanık olur. Herkes her düşündüğünü bir anarşi, bir kakafoni yaratacak şekilde ortaya dökmüştür. Topluma yarardan çok zarar verecek bu çok seslilik kısa zamanda engellendi. Aslında bu dengesizliğe bir süre dayanmadan dengeye ulaşamayacağı bilinmeliydi. Devletin batış aşamasında olması, engellemeye haklılık kazandırdı.

1945'ten itibaren çok sesliliğe geçildiğinde hemen hemen aynı ortam belirdi. Hem de bu sefer iki etken vardı. Birincisi '*ne olur ne olmaz, özgürlükler tekrar elimizden alınabilir, iyisi mi fırsatı hızla kullanalım*' düşüncesidir. ikincisi ise köklü her devrimin arkasından mutlaka yaşanan '*Restorasyon = Eskinin onarılması*' aşamasının etkisidir. Toplumsal değişimin işleyişi, kitlelerin yeni ilke ve uygulamaları özümseyebilmesi için bir sindirme süresinin dolmasını gerektirir. Bunun birkaç kuşağa yayılması da doğaldır. Fransız Devrimi'nin, Napolyon'un imparatorluğunu da saymak şartıyla 25 yıllık süresini krallığın dönmesiyle başlayan

Özgürlüklerin etkisi:

2. Meşrutiyet'te...

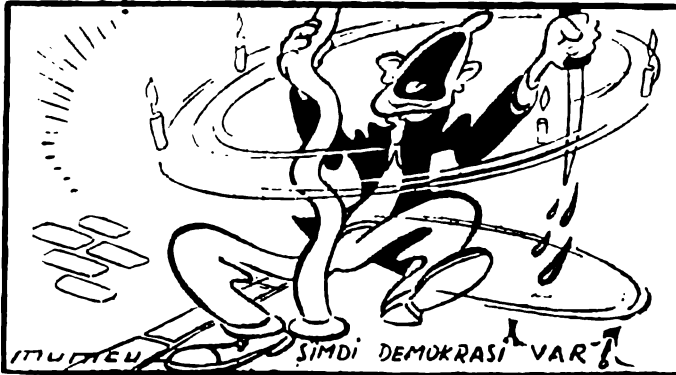
Bursa köylüsü :

- Yaşasın.....n meşrutiyet.

(Kalem, 9.9.1909)

dönem izledi. Sovyetler Birliği'nde iki kuşağın 70 yıllık süresini, tamamen bir geri dönmenin izlediğini görüyoruz. Ne Fransız ne de Sovyet Devrimi bu restorasyonlarla tamamen yok olmamış, ama bütün getirdiklerini de korumayı başaramamışlardır. Geriye baktığımız zaman birincinin evrensel insan haklarını kökleştirdiğini, ikincinin çalışanın sömürülmesinin önlenmesi düşüncesini benimsettirdiğini kabul gerekir.

Gelişmiş ekonomilere ve ileri sanayileşmiş toplumlara özgü bu iki devrime karşılık Atatürk Devrimi geri kalmış bir toplumun ilerlediklere yetişme, yani çağı yakalama girişimiydi. Onun Res-

1950'de...
(Kudret,
11.11.1950)

K İ M R U M U S T A F A K E M A L İ

torasyon sürecinin de kendine özgü yankıları olması kaçınılmazdı. 21. yüzyıla girerken içinde yaşadığımız karmaşa, bu özgürlüklerimizin yansımasıdır. Atatürk Devrimleri dönemini 1950’de dürüst seçimlerle iktidarın el değiştirmesine kadar uzatmamız, bazı çevrelerin eleştirilerinde CIIP’nin 27 yıllık iktidar dönemini hedef alırken buna Atatürk’ün 15 cumhuriyet yılını da bilerek katmalarındandır. Tarih Kurumu çalışmalarındaki rolü bilinen Hikmet Bayur da açıkça *‘Demokrasi Atatürk inkılaplarının tabii bir sonucudur’* diye yazmıştır.

Kemalizmin Atatürkçülük'e Dönüşmesi

DEMOKRASİYE erken ve zamansız girdiğimiz, toplumun buna hazır olmadığını söyleyenler olmuştur. Anımsanırsa cumhuriyet için de aynı şey ileri sürülmüştü. Türk toplumu er ya da geç bu iki adımı da atacaktı. Dünyanın hiçbir yerinde bu iki girişimin de yumuşak gerçekleştiğinin örneklerine rastlanmamıştır. Toplumsal çelişkiler belirginleşecek, çatışmalar olacaktı. Tabii kendi özelliklerimize uygun bir şekilde.

Çok partili sisteme geçişimiz herşeyden önce Kemalizm'in yeni koşullara uymasını gerektiriyordu. Tek parti iktidarı için hazırlanmış bir anayasa ve uygulamanın hemen değiştirilmesi gerekli ilk adımdı. CHP pek isteyerek de olmasa bu yolda adımları atmaya başladı. Herşeyden önce anayasadan Altıok çıkarıldı. Buna rağmen CHP'nin üst kademelerinde özellikle İnönü'de, Atatürk'ün çizdiği yolun pek az sağ ve pek az solundan öteye taşmayacağı bir yönün izleneceği inancı vardı. Devrimin Partisi CHP, başında Celal Bayar ve Refik Koraltan gibi Bağımsızlık Savaşı 'öncülerinin bulunduğu bir muhalefetin başka bir yol izlemeyeceği inancındaydı. Bu anlayışla, kuruluşu Sivas Kongresi'ne hatta 19 Mayıs 1919'a götürülen CHP'nin ülkede gerçekleştirilmiş her şeyin sahibi olduğu tezini en önde vurgulamaya başladılar. Böylece karşı tarafa söyleyecek bir şey bırakmamış olacaklardı, hem de Atatürk'ün dokunulmazlığından yararlanmış.

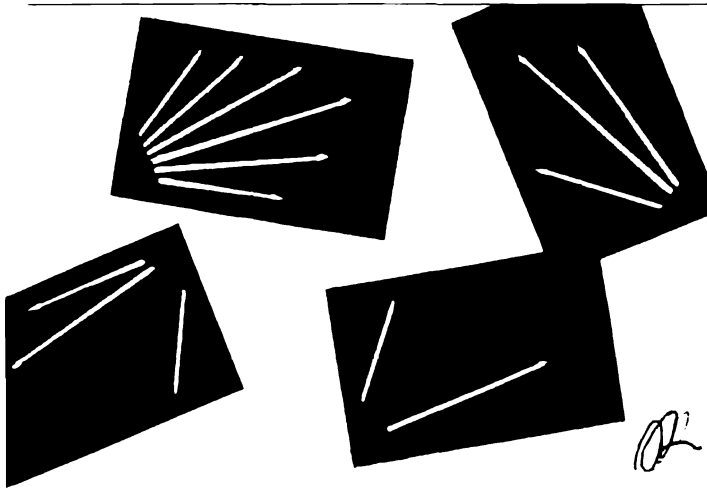
Buna doğal olarak iki tepki belirdi. Birincisi, CHP'nin 1923'teki kuruluşundan önce Bağımsızlık Savaşı'nın kazanıldı-

ğı, bundan mutlaka CHP'li olmayanların da katkısı bulunduğu şekildeydi. İkincisi ise, CHP'nin hep geriye bakmasının, son döneminde (1938'den yani Atatürk'ten sonrası) övgüye değer icraatı bulunmamasıyla izah edilmesiydi. Böylece başlayan çekişme, bir yandan CHP'nin hala kendi yapısında yaşatmaya çalıştığı Altıok'un bir kısmının muhalefet tarafından şiddetle yerilmesine, diğer taraftan da CHP'nin bütün geçmişinin (27 yıllık iktidarı) ve bu arada Atatürk'ün dengesiz eleştirilmesine yol açtı. Eğer ileriye bakabilen bir toplum olabilseydik (Sosyo-ekonomik koşullarımız henüz o düzeyi sağlamamıştı) geçmiş, Atatürk'ü rahat bırakır, gelecekte ne yapabileceğimizi tartışırdık. Oysa biz, hem de aydınlarımız, inanılmayacak bir yoğunlukla geçmiş he-saplaşmasına giriştik. Aslında bütün hedef İnönü'yü yıkmaktı, ama onunla birlikte Atatürk de zıtlaşmanın içine sürüklendi. Bundan da en çok, Atatürk düşmanlığını bayrak edinmiş pek sınırlı bir dinci kesim yararlandı.

Demokratik yaşamda deneyimimiz arttıkça Kemalizmin yeni koşullara uyması gereği daha çok anlaşıldı. İnönü'nün kendisi CHP'nin Ortanın Solu'nda bir parti olduğunu kabul ederek bu alanda en önemli adımı atmış oldu. Onu Ecevit'in Demokratik Sol çizgi girişimi izledi. Kökeninin Kemalizm olduğunu belirterek Altıok'un ilkelerini (Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, devrimcilik) dışlamadan partiyi yeni altı kuralla (Özgürlük, eşitlik, dayanışma, emeğin üstünlüğü, gelişmenin bürünlüğü, halkın kendisini yönetmesi) bağlamaya çalıştı. Görünüşte onaylandı ama ilgi gördüğünü söylemek mümkün değildir.

Bu çabalar için de Kemalizm deyimi de Atatürkçülük olarak değiştirildi. 12 Eylül Atatürk'ün partisini de kapattı. Daha sonra Altıok'lu partiler kuruldu ama kaç tane okun geçerli sayılabileceği günümüzde hala tartışılıyor.

Yasa İle Korunmaya Alınması

BİZ bize benzeriz'in en önemli belirtisi, demokrasi yolundaki tartışmalarımızda ileriye değil de geçmişe durmadan atıfta bulunarak çekişmemiz oldu. Çağdaşlaşma yolunda önümüze açılmış olan ufka yönelmek yerine adeta '*Neden biz buradayız?*' sorusunu soranlar belirdi. Bir taraf Atatürk'e sarıldıkça karşılarında sayıları giderek artan kesim, onu da tam tasfiye etmeden hedefine ulaşamayacağı kanısına kapıldı. Atatürk döneminin yeterli ilerlemeyi gerçekleştiremediğini savunan DP yanlıları kendi partilerinin liberal ekonomi iddiasına rağmen, KİT (Kamu İktisadi Teşekkülü)leri en çok geliştirerek O'nun çizdiği devletçi yolda ilerlediklerini söylemekten kaçındılar.

Demokrasi bir yandan da popülist (= halkın hoşuna gidecek) mesajların yoğunlaşmasına yol açtı. Cumhuriyetin ilk 15 yılında, kalkınmanın bedelini ödeyecek zirai üreticiden başka kesim bulunmadığını belirtmiştik. Oy avcılığı için kadrolarının çok büyük kısmı CHP saflarından aktarılmış olan DP'liler de en çok 1939-1945 (İnönü'nün Dünya savaşı yıllarındaki iktidarı), daha az oranda da öncesinin köylüyü zorlayan (Yol vergisi ya da inşaatta mecburi çalışma) gibi) uygulamalarına propagandalarında ağırlık verdiler. Bununla da yetinmediler, ulusal egemenliğin başlıca koşulu olan halklaşmanın (Laikliğin) çarpık bir yerilmesi kampanyası başlatıldı. Din politika aracı olarak kullanılır oldu. Bu noktada artık hedef İnönü ve CHP olmayı da aşıp doğrudan Atatürk'e yöneltildi. Dini konulara yaklaşımda eskiye göre bir

muşama getirmiş olan CHP'nin iktidarı devre son başbakanı Şemsettin Günaltay'ın yenileştir-
birdenbire sayısız yenileri eklendi. Din, adeta
n ekonomik sorunları unutturmanın aracıymış
rinci maddesi haline getirildi.

Aydın geçinen kesimin bu yönelişi, cumhur-
ni pek nadir yükseltebilmiş sülhaların ön plana
ı hazırladı. İlk belirtilerine CHP hükümetinin l
ğı tarikat ve tekke oluşmaları DP iktidarında t
österdi. Bundan cesaret alan yobaz kesimi eyle-
in dogruya Atatürk heykellerine yöneltti. DP i
in Anıt Kabir'in inşasını tamamlaturup 1953't
ını oraya defnettirerek O'na saygı gösterileri
msallaştırdı, diğer yandan da Atatürk'ün anısı r
sa çıkarma yoluna başvurdu.

Atatürk'ün anısına karşı işlenen suçları cezalandırmaya yönelik 29.3.1951 tarihli 5816 sayılı yasa'da iki suç şekli belirlenmiştir. Birinci suçun maddi ögesi 'Atatürk'ün *batırasına alenen hakaret etmek veya sövmek* tir. Ne şekilde olursa olsun bu varlığa saldıranlar bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. İkinci suçun maddi ögesi, Atatürk'ün heykellerini, anıtlarını ya da kabrini tahrip etmek, kırmak, bozmak ya da kirletmektir. Bu suçların manevi ögesi ise özel kasıttır. Yani birinci suç bakımından hakaret ve sövmeye kası bulunmalıdır. Sırf eleştiri suç sayılamaz. İkinci suç bakımından ise hareketin kasten yapılması gerekir, taksir (Kusurlu davranış) cezalandırılmaz. Kişiyi korumak için hukuk ilkelerine aykırı yasa çıkarılamayacağı tezi ne karşılık, Atatürk'ün cumhuriyetin simgesi olduğu gerekçesiyle kanun çıktı. Ama Atatürk'ü kurtaramadı.

'İşte Biz böyleyiz.' (Altan, Yeni Sabah, Şubat 1960)

İz’inde miyiz, İzin’de miyiz?

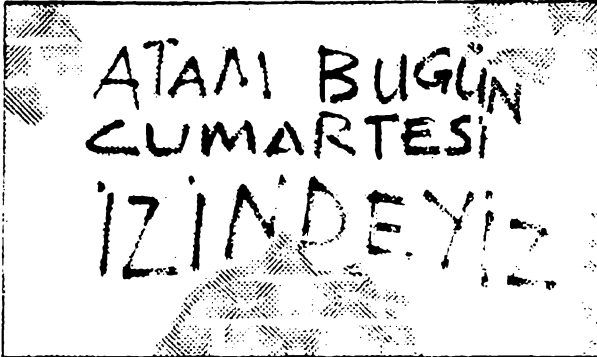
‘ÇOK sevdiği için öldüren’ tipe örnek olarak kendisine Kemalist ya da Atatürkçü diyenler arasından seçme yapılabilir. Kendini bu kesimlerde sayanların hepsinin böylesine bilinçsiz olduğunu söylemek tabii ki büyük yanlış olur. Toplumumuzun gerçekten değerli pek çok bilim adamı *‘kapsamını kendilerinin belirledikleri bir alan’* içinde bu sıfatları taşımayı övünç vesilesi saymışlardır. Buna karşılık bazılarının *‘at gözlüğünü’* atamaması, bazılarının değişen toplum koşullarını farkedememesi, kimisinin ise herşey tamamlandı yapılacak yeni bir şey kalmadı rehaverine kapılması yüzünden kendi ideallerine zarar verdikleri görülmüştür.

Bunun ilginç bir örneğini, daha Atatürk’ün yaşadığı 1930’lu yılların ortasından verebiliriz. Bağımsızlık savaşı mücahitlerinden, cumhuriyetin ve devrimlerin en inanmış savunucularından Us kardeşlerin (Asım ve Hakkı Tarık) gazetesi Vakıf’ta bir gün düzeltmenlerin gözünden kaçan müthiş hatalı bir başlık çıktı. GAZİ PAŞA yazılacak yerde G’nin yerine M konularak MAZİ PAŞA olmuştu. Olayın liderin kulağına ulaşması ve zılgıt yemek korkusuyla, ikisi de CHP milletvekili olan kardeşler erkenden Dolmabahçe’ye gidip durumu kendileri anlatmaya karar verdiler. Atatürk henüz kahvaltıya oturmuştu ve gazeteleri görmemişti. İki kardeş olayı anlatıp, bir kötü maksat değil düzeltmenin dik-katsizliğinden doğan bir hata bulunduğunu belirttiler. Korktuk-larının aksine Atatürk tepki göstermedi, sadece *‘Musabihinin bile okumadığı bir gazete hata yapsa ne önemi var?’* demekle yetindi.

Verdiğim örnek en basitlerinden biridir. Topluma ulaşın, anlaşılmasına özen gösterilmedikten sonra Atatürk'ü utulugunu yapmak da bir anlam taşıyor. Önemli olan endi dönemindeki gerekçelerini bilmek kadar, bunların un değışen koşulları içinde nasıl anlatılacağıının da bil ir. 1920 ve 1930'larda devrimin en yoğun dönemindeki rın aynen tekrarı doğal olarak çok sesliliğin, sorgulama ul olduğu bir dönemde geçerli olamazdı. Yukardan, hall ısı olmadan empoze edilmiş bir oluşumun artık halka ılayacağı bir üslupla anlatılması aşamasına gelinmişti. E isinin doğası bunu gerektiriyordu. Onların saçma görün ulunan sorgulamalarının anlatılması, karşılanması, ikna esajların verilmesi gerekliydi.

BOY AYNASI

İsmet Solak

(Güneş, 10.11.1990)

Atatürk savunucularının büyük kısmında rastlanan kusur, kütlelerin ihtiyaçlarını ve algılama düzeylerini unutmaları oldu. Hala okur yazar yüzdesi iyrmiyi aşmamış bir toplumda çok seslilik ortamında yukardakiler ne derlerse doğru sayılması gerektiği anlayışı ister istemez doyurucu olamayacaktı. Onlar tabana yabancılaşırken, kütleler ihtiyaçlarını anlaşılır buldukları anlatımlarda karşıladılar. Demokrasi her bireyi bilinçli ve olgun sayarken, onu hep cahil ve gerici gibi gören tabii ki kaybeder... Kütleler gerçekten böyle olsa da. Açıkçası aydınımız, demokrasiyi tam özümseyememiş olmanın bedelini ödemiş oldu.

İz'indeyiz derken kendini izin'de saymaya dönüşen bu entelektüel tembelliğin etkileri, 1960'dan sonra CHP'den kopan ya da 1980'lerde yeniden kurulan Atatürkçülük iddiasındaki partilerin halktan kopukluğunda görülür.

Dinci Gözüyle Bakış

ATATÜRK'e çarpık bir imaj yakıştırma çabasında kimse dinci kesim kadar başarılı olamamıştır. Atatürk yıkılırsa eskiye, cumhuriyet öncesine saltanat ve hilafet, hatta Peygamber dönemine dönülebileceği noktasından hareket eden bu kesim, bilimsel anlayıştan yoksun olmasının bedelini inanılmaz saçmalıklar yaparak ödedi. İşte iddialarından bazı örnekler:

- 1909'da 31 Mart olayını bastırmak için İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nun komutanı değildi. (Esasen kimse böyle bir iddiada bulunmamıştır.)

- Hareket Ordusu ile İstanbul'a bile gelmemiştir. (Aksine gelmiştir.)

- Balkan Savaşı'nda kolordusu ile Bulgarlara hücum etti, perişan olup kaçtı. (Kolordu komutanı değil sadece bir binbaşı idi, bozgun varsa komutanı paşaya ait olmalıdır.)

- Mustafa Kemal'in sebep olduğu bu bozgununda 22 bin askerimiz öldü. (Ölen sayısı sadece 2679'dur.)

- Çanakkale zafer değildir, zafer ise şerefi başkomutan sultan Mehmet Reşat'a ait olmalıdır. (Çanakkale'de kaybetseydik 'yenilgi' denecekti, bunun karşısı 'zafer'dir. Cephenin bir kısmına kumanda eden komutanın girişimiyle bir genel başarı sağlanmışsa bu şereften o da payını alacaktır. Zafer değildi de neden üstleri rütbesinin yükseltilmesine karar verdi?)

- Çanakkale'de ölen 250 bin kişi. (75 bin kişi.)

- Sultan Vahdettin bir kutu içinde verdiği 40 bin altın ile o-

nu Milli Mücadele'yi örgütlemeye gönderdi. (Her altın 7,6 gramdan kırk bini 304 kilo tutuyor, kutuay sığmaz deve yükü ile taşımak gerekir. Zaten aslı da yok. Vahdettin'in böyle bir görev vermediğini ise daha önce açıkladık.)

- Onu ve arkadaşlarını Samsun'a götüren gemi 236 metre boyundaydı. (Bu boydaki gemilere transatlantik denir, o zaman ülkede böyle bir tek gemi yoktu. Bahis konusu Bandırma gemisi ancak 19 metreydi. Onun için her an batabileceğinden korkuluyordu.)

- Vahdettin değil M. Kemal İngiliz ajanıydı. (Yoksa İngilizlere sığınan Atatürk müydü?.. Hilafet üzerinde oyunlar oynayan İngiltere değil miydi?.. Ayaklanmaları kıskırtan da İngiltereden başkası mıydı?..)

- Annesi fahişeydi. (Peygamberimiz cennetin annelerin ayakları altında olduğunu söylemiştir. Bunu söylerken annenin niteliği üzerinde de durmamıştır. Hayatını vücudunu satarak kazanmak durumunda da kalsa bu onun annelik vasfını değiştirmez.

- Halimiz ne olacak dersin?

- Haricden kuru gürültü, dahilden boş laf! Arasını bulamıyorum ki...

(Serveti Fünun; 1908)

(Bizim Gazete, 10.1 1997)

Dolayısıyla kim olursa olsun anneye saygı insanlık kadar dinimizin de emridir. Bunun aksini söyleyene müslüman denebilir mi?.. Üstelik Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım, namazında, niyazında kendi halinde bir kadındı.)

- İçkiciydi, sarhoştı. (Doğrudur, Atatürk içerdi, içmeyi severdi. Ve bunu asla gizli, saklı yapmamıştır. Birçok Osmanlı sultan halife'si gibi sarayda içip dışarda içenin kafasını kestirmeye kalkışmazdı. Halkıyla beraber içer onları da yaşamdan zevk almaya yönlendirirdi. Not: Yahdettin konyak içerdi, son halife Abdülmecit de. Ayrıca sofrası bilimsel toplantı forumuydu, sade içilmezdi.)

Evet hayli saçmaladılar ama bir yararları da oldu. Akli başında kimselerin düşünemeyeceklerini gündeme getirip, yıkmaya çalıştıkları simgenin sonuçta daha da saygınlık kazanmasına yardımcı oldular.

Yahudilik ve Masonluk Bağlantısı Arayışı

DİNCİ-milliyetçi kesimden Atatürk'e yöneltilmiş bir eleştiri de Yahudilik ve Masonlukla ilgilidir.

Aslında kendileri bir görüş üretemeyen, batıdaki anti-siyonist çevrelerin görüşlerini aktarmaktan ileri gidemeyen bu kesim, uluslararası Yahudi-Mason komplosu temasını Türkiye'nin gündemine sokmuştur.

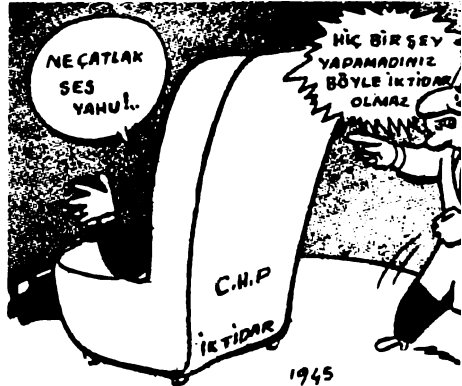
Osmanlı tarihinde önce Rumlara, onların 1821'de ayaklanması üzerine Ermenilere, bunların da 1880'lerden itibaren terörist eylemlere başlamaları üzerine Yahudilere '*Milleti Sadıka*' deyimini kullanılmıştır. Bu sonunculara deyimini yerleşmesine yetecek kadar bir süre geçmeden, Birinci Dünya Savaşı sonucunda, Yahu-

'Talk: Plaklar yine eski
plak... Yalnız okuyucusu
değişmiş'
(Yeni Sabah, 18.6.1951)

di sorunu Türklerin sorunu olmaktan çıkmıştır. Burada sorulacak soru, Osmanlı Devleti'nde gerçekten bir Yahudi sorunu olup olmadığıdır. 19. yüzyılın sonuna varıldığında Osmanlı toprakları Yahudilerin dört yüz önceki gibi hâlâ tek sığınağı olmaya devam ediyordu. Çoğunlukla Selanik'te yerleşmiş, imparatorluğun her tarafına da yayılmış, ticaretle meşgul, ayaklanma gibi eğilimleri bulunmayan bir cemaatti. Osmanlıda olduğu gibi diğer Avrupa ülkelerinde de bulundukları toplumla bütünleşmeye çalışan, ama kişiliklerini kaybetmemeye de özen gösteren bir yapıdaydılar. 19. yüzyılın son çeyreğinde Fransa'da, Rusya'da, Romanya'da Yahudi düşmanı akımlar başlayıp hudut dışı edilmelerine girişilince kovulanlara bir yurt arama çabaları hızlandı. 1890'larda Siyonist akım böyle başladı ve hedefine Filistin'i koydu.

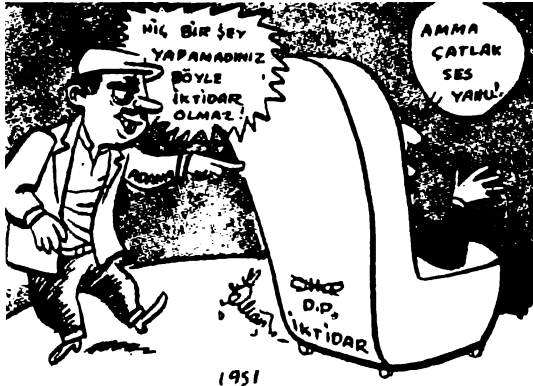
Siyonist Hareket Osmanlı Yahudileri arasında da iltifat görmedi. aksine devlete sadık davrandılar. Akımlarının Abdülhamit'e büyük zorluklar çıkararak kadar da zamanı olmamıştır. İttihatçılar biraz daha fazla sıkıntı çekti. Ancak kabul gerekir ki gerçek Siyonizm sorunu Arapların başına patladı. Osmanlıya karşı işbirliği yaptıkları İngiltere'nin Filistin'i Yahudilere peşkeş çekmesi karşısında seksen yıldır hâlâ devam eden bunalımın içine düştüler. Bütün sorunlarının Yahudilerden doğduğunu İsla-

"Tarih tekerlürden ibarettir denir -
Altı yıl sonra gelen aksiseda."
(Altan, Vatan, 14.6.1951)

ma komplo yaptıkları temasını aralıksız işlediler. Siyonizmin yanına Masonluğu da koyup ikisinin kurbanı olduklarını yaydılar. Arap milliyetçileri İngiltere'ye karşı Nazi Almanyası'nın desteğini aradıklarında onların da anti Siyonist ve anti-Mason olmasının etkisiyle bu tutkuları daha da arttı.

İttihat ve Terakki'nin Selanik merkezli olması meclise dört Yahudi kökenli milletvekilinin seçilmesi önceleri önemsenmezken Dünya Savaşı kaybedilince, Arap-Alman kampanyalarının da etkisiyle, bizim dinci-milliyetçi kesim de aynı propagandayı benimsedi, hem de savaşta Arapların İngilizlerle işbirliği yapmış olduğunu unutarak. İttihatçılar aslı olmadığı şekilde Yahudilikle suçlandı. Masonluğu da, bu kurumu yabancı çevrelerin güdümüne girmemesi için milli bir nitelikte kontrole almak için benimstedikleri unutuldu. İmparatorluğu Siyonist-Mason işbirliğinin yıkıldığı türü bir safsata ağızlara sakız edildi. Her iki konunun tamamen dışında olduğu, üstelik Mason cemiyetlerini kapattırdığı bildirildiği halde aynı çevreler son yıllarda Atatürk'ü de aynı komplo nun araçlarından ilan etmeye çalıştılar. Almanya'dan kaçan anti-Nazi ve bazı Yahudi bilimadamlarının üniversitelerimizde görevlendirilmesini devrimlerin Yahudi kökenli olduğunun kanıtı olarak ileri sürdüler. Sadece zavallılıklarını belgeleyen bir iddia.

Sol Bakışla Değerlendirme

DİNCİ kesim, devrimler döneminde en çok bastırılmış ve yasaklanmış olmanın kızgınlığıyla Atatürk'ü en çok hedef alır ve kararlı bir tutum izlerken sol dalgalanmalar gösterdi. Kemalizm de, sol akımlar da evrensel değerlere ulaşmak yolunda örtüşen ilkeler taşıdıkları için çok uzun süre Sosyalist akımlar Türkiye'de etkin olamamışlardır. Ayrıca yasalarla da yasaklanmışlardı. 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlük ortamında, dünya konjonktürünün de hem koloniyalizmin tasfiyesi hem de sosyalizmin yükselmesi aşamasında bulunmasının etkisiyle Türkiye'de de sol ideolojinin serbestçe ifade edilmesine başlandı.

CHP'deki
Oranın Solu
hareketinin
hedefi:
Bozuk düzenin
değiştirilmesi.

Solun Atatürk'ü değerlendirmesine geçmeden önce bilgi kaynaklarının niteliğini dikkate almak zorundayız. Daima marjinal küçük grup hareketleri halinde kalem sol akımlar, bir işçi sınıfı ve ileri sanayileşme bulunmadığından asla güçlü bir tabana sahip olamamıştı. Daha çok burjuva sınıfı içinden çıkan ideologlarıyla sınırlı bir fikir alışverişi olmaktan ileri gidememişti. İşlerinde hiç şüphesiz değerli düşünürler vardı. Ancak teori ülkede pratiğe konamadığı ve bilgiler daha çok toplumsal yapıları bizimkine uymayan batı ülkelerinden aktarıldığı için, toplumla tam bütünleşemeyen hatta yabancı kalan akımlar halinde görünüyorlardı. Üstelik, solcu kadrolar gençleştikçe, toplumun geçmişi ve sosyal yapısı üzerindeki bilgilerinin daha da azalması yabancılaşmayı büstübün artırdı. Bunun en belirgin örnekleri, eylemci solcuların köylülerin onların peşinden kır gerillası haline dönüşeceğini sanmalarından verilebilir.

Herkes gider Mersin'e
biz gideriz tersine!..
Rıdip Tahir,
Pazar Postası,
Şubat 1951

Böyle bir ortamda solun bilim adamları içinde (Niyazi Berkes gibi) gerçekten değerli ve objektif değerlendirmeler yapanlar belirdi. Buna karşılık 1970'lerin sonunda birbiriyle çatışan düzinelerle sol görüşün yayınlarında rastlanan Atatürk değerlendirmeleri kafaları karıştırmaya büyük bir katkıda bulundular. '*Resmî Tarîh*' görüşüne karşı bu kesimde başlayan çabaların hayli fanteziler içerdiğini kabul etmek gerekir. Osmanlı toplumunun yapısını bilmeden sadece batıya özgü kalıplara uydurma çabasıyla sürdürülen değerlendirmeler neyin ne olduğunu anlamaktan çok, Türkiye'deki olayların ne olamayacağını anlamaya yaradı.

Atatürk'le ilgili değerlendirmelerde özellikle iki hususun üzerinde durmak yararlıdır. Kemalist devrimin bir bağımsızlık sa-vaşı ve az gelişmişlikten çıkma eylemi olduğu dışlampa bir Burjuva Devrimi olduğu ileri sürüldü. İşçi sınıfı da burjuva sınıfı da bulunmayan bir topluma bu yakıştırma gerçeği yansıtmıyor, dola-yısıyla buradan hareketle yapılan değerlendirmeler de sağlıklı ola-mıyordu. 1970 ve 1980'lerdeki burjuvalaşma eğilimini 1930'lara yansıtma gibi bir davranış oluyordu. Bunun tamamlayıcısı ola-rak Kemalizm'in anti-empyralist olmadığı da ileri sürüldü. Orijinal kaynaklar hele 1920'lerin meclis zabıtları ya da yayınla-rı gibi belgeler üzerinde bile çalışmadan varılan bu yargı -ilgili bölümde belirttiğimiz gibi- hiçbir bilimsel değer taşımıyordu.

Cinsel Yaşamda Gündeme Geldi

ATATÜRK hakkında en çarpık iddiaya Doktor Rıza Nur'un anılarında rastlanır. Önce İttihatçı sonra onların muhalifi Hürriyetçi olan, Türkçü olarak bilinen, fikirleri uğrunda sürgün yaşayan, Ankara Büyük Millet Meclisi'ne katılan, Lozan'da İnönü'nün arkasında Türk murahhası olarak bulunan bu Sinop milletvekili, anıları yayınlanmadan önce saygıdeğer bir fikir adamı olarak tanınırdı. British Museum'a elli yıl sonra açılmak üzere bıraktığı anıları 1970'lerde yayınlanınca ortalığı hayli karıştırdı. Rıza Nur, cumhuriyetin ilanına ve hilafetin kaldırılmasına kendisinin karar verdiğini yazıyor. *'Mustafa Kemal benim fikirlerimi dinleyip bu işlere girdi'* bile diyebiliyordu. Ama asıl şaşırtıcı bilgiler Mustafa Kemal'in cinsel hayatı ile ilgili hususlardaydı. Açıkça onun eşcinsel olduğunu, hatta Çankaya Köşkünün ağaçlıkları içinde nöbetçi erlerle yatıp kalktığını yazıyordu. Anti Atatürkçüler için bulunmaz bir dökümandı. Ama anıların tamamını okuyanlar doktorun kendisinin bu tür ilişkilerinden bahsettiğini, karısının fahişeliği konusunda hayli kalem oynattığını farkedince iddia kendiliğinden çürüdü.

Bu konunun ayrıntılarıyla ilgilenenlere Turgut Özakman'ın Rıza Nur hakkındaki incelemesini salık veririm.

Atatürk'ün cinsel yaşamına bakınca kadınlarla ilişkilerinin ne derece yoğun olduğu hemen farkedilir. İstanbul'dayken, Bulgaristan'da atışırken hem ilişkileri hem de aşk mektuplaşmaları olmuştur. Hayattan zevk almasını bilen biriydi, tıpkı içkisinde ol-

1948

Lâle Üstüner

oğuz dostlarına ve
saygınlı çocuklarına
yeni yeni soursuz raddet
ve neye gelsin
hepinizi en derin sevgiyle
salamlarını hatırlarım

duğu gibi. O devir için olağanüstü bir sosyal yaşam eğilimi gösterir. Örneğin Enver Paşa içki içmeyen, önünde soyunan Alman prensesi topuk çarparak selamlayıp odadan çıkınca *'Bu erkek değil sanki robot'* dedirten bir püriten (sofu) idi. Atatürk'ün ise karşılıklı zevk almak koşuluyla karşı cinsten asla kaçmadığını biliyoruz. Yani normal bir erkekti.

Bir Amerikalı tarihçi (Profesör Norman Itzkowitz) ile Amerika'da çalışan bir Kıbrıslı doktor (Profesör Vamık D. Volkan) 1984'de yayınladıkları Psiko-Biyografi'sinde Neo-Freud'cu bir yaklaşımla ruhsal evrimini ortaya koymaya çalışmışlardır. Vardıkları sonuç, babasından çok annesine olan sevgisini, onu vatanıyla özdeşleştirdiğini ve Türkiye'yi kurtarma tutkusunun temelinde annesini kurtarmanın yattığını gösteriyor. Tek bir kadına bağlanmaması ve birçok sürekli ilişkisi bulunmasını bu anne sevgisine ve onda simgeleşen *'en büyük sevgilisi Türk ulusu'*na tutkunluğuyla açıklıyorlar. bu ciddi araştırma Rıza Nur'un iddiasının aksine bir eşcinselliğin değil, daha Harbiye öğrencisi olduğu günlerden başlayan sağlıklı bir cinsel yaşamı olduğunu kanıtıyor. Bu hususta birinci elden aldıkları bir olayı da aktarıyorlar:

Birgün çocukluk arkadaşlarıyla kimin daha güçlü erkek olduğu tartışmasına girerler. M. Kemal bunu yıllarca önce tanımış oldukları bir randevu evi kadınından öğrenebileceklerini söyler. Hep birlikte o sırada İstanbul'un bir genelevinde çalışan Madam Katrina'ya gider ve soruyu yöneltirler. Madam M. Kemal'i işaret eder.

Latife Hanım ile evliliğinin sürememesi iki ayrı ruh yapısının çatışmasının sonucudur. Latife tecrübesiz, zengin bir aileden gelmekten ve Avrupa eğitim görmüş olmaktan şımarık bir kızdır. Atatürk'ü istediği yere sürükleyebileceğini sanmak hatasına düşmüştür. Atatürk ise kalıplara sığamayan biriydi. İyi niyetle başlayan bir beraberlik kaçınılmaz olarak devam edememiştir. Suçlusu yoktur.

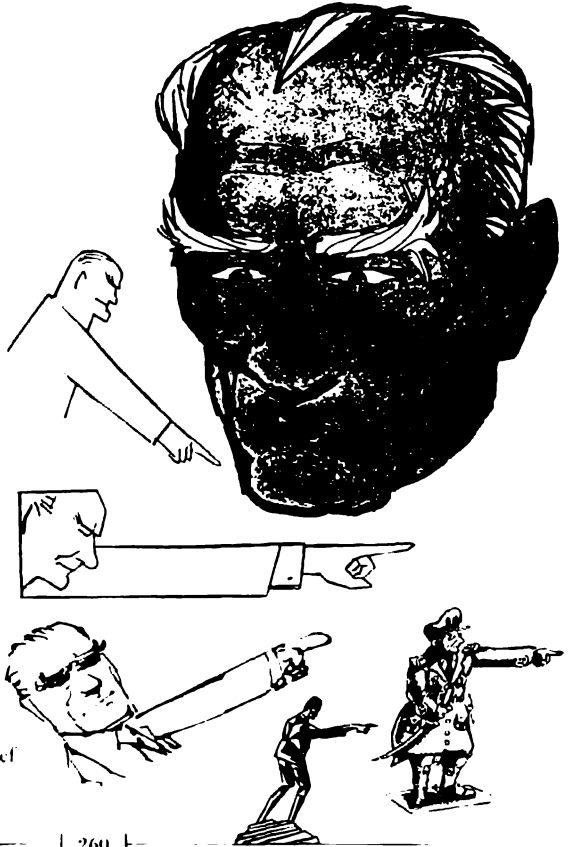
İkinci Cumhuriyetçilere Göre

ATATÜRK'ü gıyabında sorgulamaya en son girişen liberal kesim, bir başka deyişle iş çevreleri oldu. Gelişmeleri devletin gözetimi altında yürüttüğü için uzun süre Atatürk konusuna bulaşmamayı ve devletle uyumlu gitmeyi yeğlediler. Giderek palazlanıp devletçi politikanın tekelinde tuttuğu alanlara yayılırken de ihtiyatlıydılar. En azından kendi teknisyen kadrolarını oradan sağladıklarını biliyor ve devletin simgesiyle ters düşme durumundan kaçınıyorlardı. Bunun ilginç bir örneğine 27 Mayıs 1960'dan birkaç gün sonra tanık oldum:

Cumhuriyet gazetesinin iki ünlü kalemi, burhan Felek ile Cevat Fehmi Başkut, –ki ikisi de CHP yanlısı olarak tanınırdı– Vehbi Koç adına özel bir basın toplantısına çağırıda bulundular. Özelde, çünkü yazılmayacaktı ve sadece yazı işleri müdürlerinin bilgisi içindi. Divan Oteli'ndeki konuşmasında, Türk İşadamlarının piri, Demokrat Parti'ye 500 bin lira yardımında bulunduğu hakkındaki iddiaları yanıtlarken ilginç bir itirafta bulundu: *'Hükümetin baskısıyla kendilerine bu miktarı verdiğim doğrudur, ama hemen İsmet Paşa'yı haberdar edip aynı miktarda CHP'ye de bağış yaptım.'* Mutlaka Menderes de, Koç'un CHP sempatisini olduğunu, hatta İnönü'nün ona parti örgütünde görevlendirme teklifi yapmış olduğunu da biliyordu.

Bütün iktidarlarla mesafeli durma devletçi de olsa Atatürk'ün partisiyle ters düşmeme ihtiyatkarlığı, iş ve sermaye kesiminin iyice palazlanıp ülke yönetiminde gücünü kullanabileceğini his-

setmesine kadar devam etti. 1979'da, Atatürk'e bağlılığını vurgulamaktan vazgeçmeden sol sloganları fazlaca kullanan CHP'ye karşı Sanayi ve İş Adamları Derneği TUSIAD'ın başlattığı kampanya ürününü verdi ve ilk kez bu yolla bir iktidar değişti. Demirel 24 Ocak 1980 kararlarıyla, onların isteğine uygun olarak, ekonominin liberal raylar üzerine geri dönülemeyecek şekilde oturtulduğunu açıkladı. 12 Eylül 1980 hareketi, bu adımın kökleşmesi için gereken devlet kurumlarının ordu gücüyle yerleştirilmesi için yapıldı... Hem de Atatürk adına.

Bazı çevreleri en çok tedirgin eden Atatürk resimleri: Gözleri şimşek çakan ve bir hedef gösterenler.

ALTMİŞ YILDIR SÜREN SORGULAMA

İş çevrelerimiz, asla anti-Atatürkçü görünmek gafletinde bulunmadılar da, adlarına görüş oluşturan ideologları, ön planda aşılması gereken engel olarak Atatürk'ü hedef tahtasına oturtmaktan çekinmedi. Toplumumuzun geçmişi üzerinde ciddi araştırmalar yapmadıkları için bir zamanlar solun düştüğü hatayı tekrarlayıp salt batının kalıplarıyla Türkiye'yi anlatmaya ve çözüm önermeye giriştiler. Laikliği arka plana itme, dinci kesime ödün verme eğilimleri bunun ürünü oldu. Atatürk'ün anti-emperyalist olmadığı tezini de solculardan alıp ezbere kullandılar, çünkü globalleşme ya da küreselleşme olayı bunu gerektiriyordu. Tabi anti-emperyalizm yok deyince emperyalizmin de mevcut olmadığını söylemek kolaylaşacaktır. İnsanın aklına, *'Musulpetrolüne el koyma sırasında Türkiye'de kışkırtılan ayaklanmacılara dağıtılmak üzere Türk markalı tüfekleri yaptıranlara ne isim vermek gerekir?'* sorusu geliyor.

İlk kez Cemal Gürsel Paşa'ya 27 Mayıs'ın ertesinde söylenen, ama hemen arkasından Atatürk'ün tasfiyesi anlamı taşıdığı farkedilip vazgeçilen İkinci Cumhuriyet kavramını razeleyip gündeme getiren de onlar oldu.

Demokrasi Tutkunu Bir Ordu

TÜRK toplumunda ordunun özel bir yeri ve etkinliği vardır. Bunu '*Biz asker milletiz*' gibi tekerlemelerle anlatmaya çalışmak yararsızdır. Türk insanı askerdir de, tüccardır da, düşündürdür de, yazardır da... Farklı olan ordunun konumudur. Bunun kökenlerini de yıkılan bir imparatorluktaki işlevi ile açıklamak gerekir.

Osmanlı Devleti artık Avrupalılarla baş edemediğini, savaşlarda hep yenildiğini farkedince ilk çağdaşlaşma ve batılılaşma girişimlerini orduda yapmıştır. 18. Yüzyılın sonundan beri en mükemmel eğitim veren kurumumuz hep askeri okullar ve Harbiye olmuştur. Devleti kurtarmak için yetiştirilen bu kadrolar sadece askerlik mesleğiyle yetinmemiş, bütün yönetim hizmetlerinde görev almışlardır. Çağdaş düşünceli bu insanların 1. ve 2. Meşrutiyetlerin ilanındaki rolleri, İttihat ve Terakki'nin devindirici gücü oldukları bilinir. Bağımsızlık Savaşımız da, onların yönetiminde başarıyı elde etmiştir. Bunun sonucu olarak devleti oluşturan kurumlar arasında güvenilirliği halkın gözünde en yüksek olanı niteliğini kazanmıştır. Tarafsız bir araştırma enstitüsü olarak Alman Friedrich Ebert Stiftung tarafından yaptırılan '*1997 Türkiye Değerler Araştırması*'nda *orduya güvenin yüzde 71'e* vardığı saptanmıştır. 1991'de yüzde 60 olduğu düşünülürse şaşılabilecek bir artış bulunduğu görülür. Aynı oranın ABD'de 33, Rusya'da 28, Finlandiya'da 25, Avusturya'da 8, İsveç'te 7 olduğunu anımsatmalıyız.

Orduya ve askere güvenin Atatürk'ten de bağımsız bu niteli

ği, O'nun 'ordu her dönemde Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir' şeklindeki sözleriyle özetlenmiştir. Ordu Dahili Hizmet Kanunu'na da 'Ordunun görevi, Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye cumhuriyetini kollama ve korumaktır' kaydı konmuştur. Atatürk'ün sivil görünmekte ve sivil kurumları ordunun önüne geçirmekteki kararlılığı bilinir. Özellikle askerin siyasete karışmasına karşıdır. Bu sebeptendir ki ordunun bir müdahalesini sınırlandıracak çerçeveyi önceden belirtmiştir.

Demokrasi tarihimizdeki üç tam (1960, 1971, 1980) ve bir yarım (1997) müdahaleye bakacak olursak anayasayı ve cumhuriyeti koruma ve kollama sınırı içinde kaldığı kolaylıkla fark edilir. Bütün dünyada rastlanan askeri darbelerden farkları en kısa zamanda iktidarı seçimle sivillere devretmeleri ve demokrasinin dönüşünü kolaylaştırmalarıdır. Bu davranışlarıyla Atatürkçü gelenek içinde olduklarını ifade ederler. Yasallıklarını Atatürk'ten aldıkları iddiasındadırlar.

KIBRIS TÜRKLERİNE .

ATATÜRK DİYOR Kİ :

1. MİLLETİN İSTİKLALINI YİNE MİLLETİN AZİM VE KARARI KURTARACAKTIR.

2. BİR TÜRK ON DÜŞMANA İDELOLUR.

3. MUHTAC OLDUĞUN KUDRET DAMARLARINDAKİ ASIL KANDA MEVCUTTUR.

4. YA İSTİKLAL, YA ÖLÜM..

Meşruiyetini Atatürk'e bağlamak
ordunun en büyük türküsü.
1974 Kıbrıs çıkarmasında havadan
atılan bildirilerden biri.

Askerlerin her gerekli gördüklerinde işlere karışması tabii ki onaylanacak bir şey değildir. Ancak bizdeki gibi sivil kurumların (Parlamento, partiler vb...) görevlerini yerine getirememeleri, bunalımları aşamamaları ve iç çatışmalarla baş edememelerine sık sık rastlanması durumunda harekete geçmesi de kaçınılmaz bir şeydir. Üstelik her seferinde bu eylemler için orduya çağırılan sivillerden gelmiştir. Hatta zaman zaman solcuların, milliyetçilerin, liberallerin, dincilerin orduyu davalarına kazanmak için içine sızma operasyonları yaptıklarını da biliyoruz. Müdahalelerinde Atatürk adına hatalar, yanlışlıklar yapılmış olabilir ve bu Atatürk'ün imajını zedelemiş de olabilir, ama kusuru asıl başarısız kalan sivillerde aramak daha uygun olur. Atatürk'ü beğenmeyen sivillerde.

'Koltuğu bırakmasın bilenler de var.'
(Alman Simplicissimus dergisinden, 1961)
Gürsel koltuğu bırakmış giderken Nasır, Tito, Franko.
Doğol koltuklarına sarılmışlar

Özlemi Körükleyen İnkâr

ATATÜRK'ten daha doğrusu onun etkisinden tamamen ya da kısmen kurtulmak isteyenlere, sorunu gerçek niteliği ile ortaya koymaları gerektiğini anımsatmaya çalışanlar oldu. Nadir Nadi 1959'DA Washington'daki elçiliğimizde en az otuz kişinin önünde Menderes ile aralarında geçen bir tartışmayı aktarır:

'Menderes muhalefetten hoşnut değildi... Demokrasinin temel kuralı vatandaşın oyuna saygı duymak değil miydi? İşte üçüncü keredir ki DP, çoğunlukla iktidarı kazanmış bulunuyordu... Çoğunluğun oyuna saygı duymayan bir muhalefetin demokraside yeri yoktu. Menderes'e, demokrasinin yalnız bu demek olmadığını dilim döndüğü kadar anlatmaya çalıştım. Milli iradeyi basit bir hesap meselesine indirgemeye imkan bulunamayacağını söyledim. Demokrasinin doğru dürüst işleyebilmesi için çoğunluğun da el süremeyeceği birtakım ilkeler vardı. Bu ilkelerden verilen tavizler pahasına kazanılacak bir iktidarla yurdumuzda bir demokrasi yaşatılamazdı. İster muhalif, ister muvafık olalım Atatürk'ün yolundan şaşmamalı idik. Ben Atatürk'ten söz edince Menderes birden sinirlendi, sent bir ses tonu ile: 'Sanki Atatürk zamanında demokrasi var mıydı?' dedi. ... Uyarmak amacıyla bir sürü söz söyledim. 'Atatürk, demokrasinin ön koşullarını hazırlıyordu' dedim. Atatürk en az bir buçuk yüzyıldan beri bunalımdan bunalıma sürüklenen Türk milletinin sorunlarına çözüm yolunu bulan ve gösteren adamdı. O bir devrimin başı olmuş ve bize bir devrim Türkiye-

M U S T A F A K E M A L

‘...mızdan ayrılmıştı. Devrim dediğimiz oyla mizde seçimlere gidilerek gerçekleştirilmiş banga. Biz de, devrim Türkiye’sinin çocukları olarak a geçerken Atatürk ilkelerine olanca içtenliğiyle aynı bir an unutmamak zorunda idik. Geçmişteki ‘basta adam’ bunalımlarının bünyemizde hiç kuşumunuz olmamalıydı.’

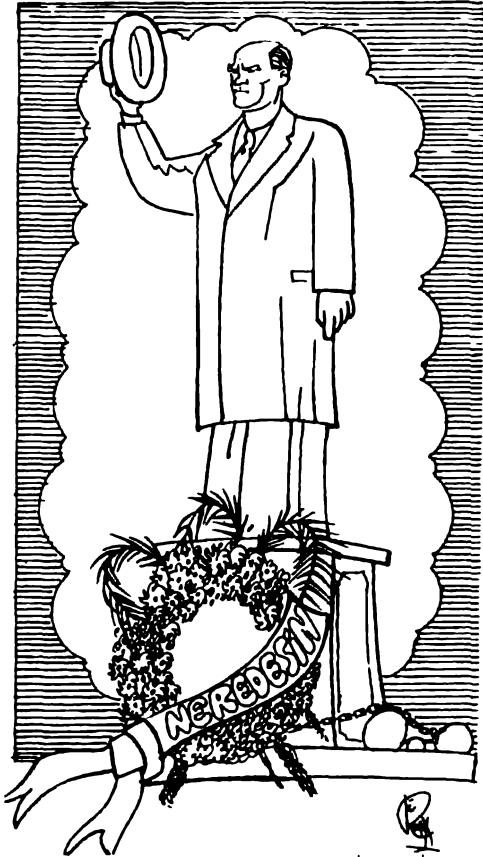
yazarı ekler:

‘İğdi bir aydın olarak genç yaşında TBMM’ne beş yıl görev yapmış sonra oy çoğunluğu ile topluğa yön vermek durumuna yükselmiş birinin sözler beni biraz şaşırttı, fakat çok da üzdü.

DÜNYA ()

Cumhuriyetin, devrimin ikinci kuşağını oluşturmaları gereken kadrodan yükselen bu inkar kendisine Kemalist ya da Atatürkçü adını veren kesimde tepkinin aşırılaşmasına yolu açtı. Çeşitli yıllarda gazete manşetlerinde rastlanan başlıkları aktararak bu radikalleşmeyi örneklemeye çalışacağız:

- Seni özledik
- Unutmadık unutmayacağız
- Seni andıkça artıyoruz
- Atatürk bir gün gelecek

10 Kasım 1977 tarihli
Dünya gazetesinden
(Raşit Yakalı karikatürü)

K İ M B U M U S İ A F A K E M A L :

- Seni de, en kutsal emanetin cumhuriyeti de, en büyük mirasın devrimleri de sonsuza dek yaşatacağız
- Gel gör halimizi
- Neredesin?

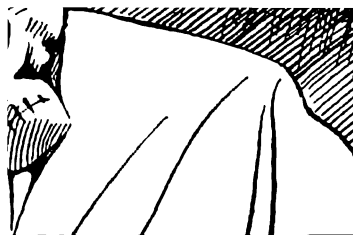
‘Ben Atatürkçü değilim’ başlıklı yazısı ve kitabıyla bu alanda büyük etkenlik kazanan Nadir Nadi, O’nu tarihteki yerini iyi değerlendirmemekle yaptıklarına katkıda bulunacak yerde geriye gittiğimizi belirtir: *‘15 yılda başardıklarını biz 36 yıl boyunca bir adım ileri götürmedik, hatta o başarıları olduğu gibi korumayıp yıpranmalarına engel olamadık.’*

Yine de 21. Yüzyıla Yaşayarak Giriyor

KEMALİST tarih anlayışında Osmanlı'yı yüceltmemeye çalışan bir tutum dikkati çeker, adeta bir kopuş sağlanmaya çalışılmıştır.

Osmanlı yönetimi donmuş bir sistem değildi. Başlangıçta çok iyi sonuçlar vermiş ve ağır işleyen bir düzeltme çarkına bağlanmış bir sistemdi. Döneminde batıda bile en mükemmeli diye bakılmı dolayısıyla Osmanlı yöneticilerinde dışardaki deneyimlerle ilgilenmeye ihtiyaç duymamış bir yapısı vardır. Dolayısıyla temel özelliklerinin değişmemesine sadece yozlaşan kısımlarının tashihiyle yetinilmesine dikkat edilmiştir.

Avrupa'nın yepyeni bir yapı oluşturup arayı hayli açmış olduğunu Osmanlılar ancak 19. Yüzyılın başında tam anlamıyla farkettiler. O zaman, her girişimin yukardan getirilmesi gelenegine uygun olarak gerekli adımlar atıldı. Halife sıfatını da taşıyan sultanın emriyle 12 yüzyıllık kökeni olan müslümanın gayri müslime üstünlüğü dogması bile kenara itilip evrensel insan hakları çerçevesinde bir anlayışa geçilmesi, daha başlangıçta bütün tabuların yıkılması ilkesinin benimsendiğini gösterir. Buna karşılık Tanzimatçıların 5-10 yılda batıyla aradaki farkın kapatılabileceği yolundaki '*acilci*' iddiaları gerçekleşmeyince, hem o girişimin, hem de onu izleyenlerin ve bu arada Kemalizmin yaptıklarının gereksiz ve hatalı olduğu tezinin ileri sürülmesine yol açtı. Bizimle birlikte hatta biraz sonra çağdaşlaşmaya yönelen Japonya'nın –hem de gelenekcilikten de vazgeçmeden– daha başarılı olduğu iddiasıyla, izlediğimiz yolun yanlış olduğunu, Osmanlı

1. (Cemal Nadir, Aksam, 19.11.1938)

sistemini bırakmamız gerektiğini savunanlar çıktı. Tabii hangi Osmanlı (14. Yüzyıl mı, 16. mı ya da 19. mu) olduğunu belirtmekten kaçınarak.

Hataları, Osmanlı ile Japon toplumlarını aynı yapıya sahipmiş gibi değerlendirmelerinden geliyor. Göremedikleri farklar şunlar:

- Japonya'da Osmanlıdaki gibi 60'dan fazla din ve etnik grup yoktu, tabii birbirleriyle çekişmeleri de.
- Japonya uluslararası göç ve iticaret yolları üzerinde bulunmuyordu, kenarda kalmış bir ada olarak 1850'lere kadar dünya tarihinde adı geçmedi.
- Ticarete Osmanlınunki gibi her şehrine kadar yabancı temsilciler girmemişti.
- Osmanlı gibi bir dünya görüşünün liderliğini yapmamıştı, dolayısıyla sistem değiştirmesi sorun değildi.
- 19. Yüzyıl ortasında Japonya'da okur yazarlık yüzde kırk, Osmanlıda ise yüzde 5 idi.

Osmanlı özlemi çekenlerin bilimsellikten uzaklığı, tam bir Tanzimatçı olan Abdülhamit'e hoşgörüyle bakarken, Tanzimatın devamcısı diye Jön Türk ve Kemalistlere karşı gelmek gibi bir çelişki de su yüzüne çıkar. Geri gelmesinin olanaksızlığı kadar toplumun hedefini saptırmaktan başka bir yararı da bulunmayan bu geçmiş bir süre unutturmak, toplumsal bellekten bu sağlıklı özlemi silmek arzusu Kemalist tarihçiliğin hareket noktası olmuştur. Burada dikkatleri tamamen geleceğe yöneltme arzusu ağırlik taşır. Sadece cumhuriyeti unutturup ondan öncesine, çökmüş, kapanmış bir maziye yönelme özlemi ise ancak seçeneksiz kalmanın bunalımını yansıtır. Atatürk ve yaptıklarının tarihteki yerini inkar gayretleri de Resmi Tarih'in belki bazı abartmalarını bahane edindi, ama yerine bir şey koyabilmiş olduğunu söylemek mümkün değildi. Kısırlığın göstergesi olmaktan başka anlam taşıyor.

Bütün bu çabalara rağmen, Atatürk, 20. Yüzyıldan 21.ye yaşayarak geçen tek lider olmak üstünlüğünü koruyor.

10 Kasım 2038'de...

BU kitapta, anlatımında yumuşak bir üslup kullanmakla birlikte bilimsel bir tarihçi yöntemi uygulamaya özen gösterdim. İlk kısımlarda Atatürk'ün 1919'da başlayan Türk tarihi içindeki serüveninin önce 1938'de noktalanişı, sonra da 1950'de hedefine varışını artıları ve eksileriyle irdeledim. İçinde bulunduğu koşullar arasında, bütün insanlığa ortak olan hedeflere varmak için neler yaptığını, nereye kadar başarılı olduğunu belirtmeye çalıştım. Bu çaptaki bir toplumsal değişimin en az birkaç kuşağa ihtiyaç hissettiren süreci içinde, 15 yıllık (Yarım kuşak) çabalarında nereye varabildiğini ve toplumuna hangi ivmeleri kazandırabildiğini, nerelerde işi gelecek kuşaklara bıraktığını belirttim. Son bölümünde ise, benimsediğimiz demokratik yaşamın doğasında bulunan çok sesliliğin kaçınılmaz sorgulamasının etkilerini ortaya koydum.

Okuyucularımın da farkedebilecekleri gibi, ölümünün altmışıncı yılında hakkında sorulmayan soru, didiklenmemiş özelliği kalmamıştır. İçlerinde saçma sapanları bulunsa da bu açıklığın, bu şeffaflığın sağlıklı olduğu kanısındayım. Böylece herşey gün ışığına çıktı. Açıkçası bu saçmalamalar bile saklı bir şey kalmadığını kanıtlayarak yararlı oldu. Buna karşılık soruların yanıtlarında, siyasi yaşamımızda bir türlü kurtulamadığımız duygusallığın hala egemen olması da bizi düşündürdü.

1920 Martında Rauf Orbay'a *'bu millet sürüdür, ona bir çoban gerek, o da benim'* dedikten sonra toplumunu terkedip düş-

manına sığınan Vahdettin'den af dilememizi isteyen kimselerin, kendilerine böyle bir tezi gündeme getirme olanağını sağlayanları yermeye çalışması, geçmişimizde değil, günümüzde, kendimizde sorunlar bulunduğu kanısını güçlendiriyor.

Ankara'dan bütün Türk ve Müslümanların bağımsızlığı için mesajlar yükselirken İstanbul'da *'İslam kilidinin anahtarını İngiltere'nin güvenilir eline teslim etmekte İslam alemi için hiçbir tehlike yoktur'* (Alemdar 14.7.1919) diyenler temize çıkarılıyor, asıl mücahitler İngiliz ajanı ilan ediliyorsa, geçmişimizde değil, günümüzde, kendimizde sorunlar vardır.

*'Vatanımız bu toprak zümrüt gibi her yanı
Yerli malı kullanmak kurtaracak vatanı
Ey Türk kızı, Türk oğlu budur kurtuluş yolu'*

diye şarkılar söyleterek ulusal ekonominin ve yerli girişimin güçlendirilmesinin ivmesini vermiş olanları, o sayede palazlanmış çevreler bugün aşağılamaya kalkıyorlarsa, geçmişimizde değil, günümüzde, kendimizde sorunlar var demektir.

Durmadan kendi dışımızda ve artık hesap veremeyecek konumdaki kimselerde sorumluluklar ve suçlar arıyorsak hastalık kendimizdedir. Kendimizi sorgulamamız ve gelecek için ne yaptığımızı araştırmamız gerek. Bütün toplumsal birikimleri bir çırpıda dışlayıp 200 hatta 1400 yıl öncesinin örneğini gösterip kendilerini sorumluluktan sıyrabileceklerini sananlar aldanırlar. Bu yöntemle, demokrasi yanlış görünüp demokrasinin insanlara sağladığı hakları ve bunun kaçınılmaz çerçevesini (Laiklik) yok etmeyi tasarlıyor olabilirler. O halde kendilerini engelleyen müdahalelerle karşılaşılırsa, demokrasinin sağladığı haklardan da bahsetmek hakları olmayacaktır. Unutmayalım ki amacımız kazandıklarımızı kaybetmek değil, daha geliştirmektir. Dolayısıyla Atatürk'ün neden herşeyi en mükemmele erişirip işi devretmediği sorularıyla oyalanmayı bırakalım. Zaten hiçbir zaman hepsini kendisinin gerçekleştireceğini de söylememişti.

Onuncu Yıl Nutku'ndaki sözleri bunun kanıtıdır:

'Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan, Türkiye Cumhuriyetidir... Fakat yaptıklarımızı asla kafî görmeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmındayız. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız. Bunun için, bizce zaman ölçüsü, geçmiş asırların gerçektici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nisbetle daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler yapacağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur... Çünkü Türk milletinin, yürümekte olduğu terekki ve medeniyet yolunda, clinde ve kafasında tuttuğu meç'ale müsbet ilimdir.'

Çok partili düzeni benimsemekle toplumumuz, Tanzimat'ın başından beri ilk kez halk kütlelerinin de katıldığı bir değişme sürecine girdi. Bu çok kapsamlı yapı değiştirme Atatürk'ün özlemi- nin bir parçasıdır. Oluşumun, önemli ilerlemelere rağmen, hala arzuladığımız aşamaya ulaşamaması, toplumsal özelliklerimiz kadar iletişim devrimiyle son derece güçlenen küreselleşme olayının da sonucudur. Esasen Atatürk sadece hedef göstermiş, bir takvim saptamaya kalkışmamıştır. Yakın zamanlarda Türkiye'nin şu ya da bu yılda İtalya ya da Almanya düzeyine ulaşacağını ileri sürmüş olanların yanlışlarını anımsarsak, gerçekçiliği daha iyi anlaşılır. Müneccimliğin ne eski ne de yeni (fütüroloji) türünden hoşlanan biri değildi. Dolayısıyla Atatürk'ten topluma anlatılması gereken bu hedeftir ve ona varmanın yöntem ve araçlarını kendi dönemi- mizin koşullarından çıkarmamız gerektiğini özellikle vurgulamalıyız. Daha da önemlisi her bireyin, bu hedefin gerçekleşmesi i- çin kendisinin ne katkıda bulunduğunu sorgulaması şarttır.

K İ M B U M U S T A F A K E M A L

Bütün haklılık ya da suçlulukların Atatürk'te başlayıp bittiğini savunmak bizleri sorumluluktan kurtaramaz. Cumhuriyet ve demokrasi düşmanlığı ya da geçmiş yüzyıllar özlemciliği ne derece çağdışıysa, günümüzde çözümleri sadece Atatürk sloganlarında aramak da o derece gerici bir anlayıştır. Atatürk'ü kalıplarda değil düşüncede yaşatmanın yolları aranmalıdır. Aksi halde okunmaz, dinlenilmez mesajlar, Atatürk'ün devrimlerini emanet ettiği gençlik tarafından –maalesef günümüzde olduğu gibi– istendiği düzeyde algılanmaz.

10 Kasım 2038'de, ölümünün yüzüncü yılında Atatürk'ü anmak yerine eğer siyasi tartışmalarımızı hala onunla doldurmaya çalışırsak, bu onurumuz değil ayıbımız sayılmalıdır. Bundan ona layık olacak çabaları sarfetmemiş ve çağdaş uygarlık düzeyini değil aşmak, erişememiş bile olduğumuz sonucu çıkar. Açıkçası görevlerimizi yerine getirmediğimiz anlaşılır. Sorumluluk Atatürk'de değil bizdedir.

Emin - Dikkat edin çocuklar!.. Büyük eserin en önemli faslına geldik!..
(Cemal Nadir, Cumhuriyet 29.10.1946)